

Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par aizgādnības lietu jautājumiem

Rīga, 2022

Metodiskie ieteikumi sagatavoti un finansēti, pamatojoties uz Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas tirgus aptaujas rezultātiem, kas veikta Valsts programmas bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2022. gadam ietvaros, lai izstrādātu metodiskos ieteikumus bāriņtiesām aizgādības lietu jautājumos, un tās rezultātā noslēgto līgumu starp Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju un biedrību “Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem “ZELDA””.

Pasūtītājs: Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija

Izpildītājs: Biedrība “Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem “ZELDA””

SATURS

IEVADS.....	5
1. AIZGĀDNĪBA	7
1.1. Aizgādība pār pilngadīgām personām	10
1.1.1. Aizgādņa izvērtēšana	11
1.1.2. Personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokļa noskaidrošana	13
1.1.3. Aizgādņa iecelšana un aizgādņa pienākumu grozīšana	17
1.1.4. Aizgādības uzraudzība	22
1.1.5. Aizgādņa atstādināšana no pienākumu pildīšanas	29
1.1.6. Aizgādņa atlaišana no pienākumu pildīšanas	31
1.1.7. Līdz aizgādņi.....	32
1.1.8. Sevišķais aizgādnis	33
1.2. Aizgādība pār mantu un mantojuma masu	33
1.3. Bāriņtiesas lēmumi un tiesu prakse	38
1.4. Aizgādība ārvalstniekam	43
1.5. Aizgādība pār konkursa masu	46
1.6. Pagaidu aizgādība.....	46
2. AIZGĀDNĪBAS LIETU PIEKRITĪBA	49
2.1. Aizgādņa iecelšana un atlaišana personai	54
2.2. Aizgādņa iecelšana un atlaišana mantai un mantojuma masai.....	54
3. BĀRIŅTIESA KĀ PĀRSTĀVIS RĪCĪSPĒJAS IEROBEŽOŠANAS UN AIZGĀDNĪBAS LIETĀS.....	56
4. PĀRSTĀVĪBA KRIMINĀLPROCESĀ	66
5. AIZGĀDŅA UN AIZGĀDNĪBĀ ESOŠAS PERSONAS DOMSTARPĪBU IZŠĶIRŠANA.....	71
6. PERSONAS PERSONISKO UN MANTISKO INTEREŠU AIZSARDZĪBA	77
6.1. Personas personisko interešu aizsardzība.....	77
6.2. Personas mantisko interešu aizsardzība	80
6.2.1. Īpašuma iegūšana un mantojuma atraidīšana.....	83

6.2.2.	Īpašuma iekļāšana	85
6.2.3.	Aizgādnībā esošajai personai piederošas mantas pārdošana	86
6.2.4.	Mantojuma sadale	92
6.2.5.	Mantas pārvaldība	94
Literatūras un izmantoto avotu saraksts		97

IEVADS

Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par aizgādības lietu jautājumiem (turpmāk – metodiskie ieteikumi) ir sagatavoti, lai veidotu vienotu izpratni bāriņtiesām par aizgādības lietu vešanu. Metodiskie ieteikumi ir sagatavoti pēc Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, kas īsteno bāriņtiesu darba uzraudzību un metodisko palīdzību¹, pasūtījuma, kura izpildītājs ir biedrība “Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem “ZELDA””.

Metodiskajos ieteikumos ir iekļauta informācija no dažādiem informācijas avotiem: normatīvajiem aktiem, spēkā esošām metodiskajām vadlīnijām, juridiskās literatūras, judikatūras un tiesu prakses, kā arī elektroniskajiem resursiem. Pilns izmantotās informācijas avotu saraksts pieejams literatūras sarakstā metodisko ieteikumu beigās.

Metodiskajos ieteikumos ir apkopota aktuālā informācija par aizgādības jautājumiem, kuriem ir pievienotas atsauces ērtākai informācijas pirmavota atrašanai. Metodiskie ieteikumi sastāv no sešām daļām:

- 1) Aizgādība;
- 2) Bāriņtiesas aizgādību lietu piekritība;
- 3) Bāriņtiesa kā pārstāvis rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības lietās;
- 4) Pārstāvība kriminālprocesā;
- 5) Aizgādņa un aizgādībā esošas personas domstarpību izšķiršana;
- 6) Personas personisko un mantisko interešu aizsardzība.

Katrai daļai var būt vairākas nodaļas ar apakšnodaļām. Metodiskie ieteikumi ir veidoti tā, lai pēc virsraksta būtu ātri atrodamā nepieciešamā informācija konkrētā tēmā. Metodiskie ieteikumi ir veidoti sekojoši:

- 1) daļas virsraksts nosaka pamattēmu visplašākajā tās nozīmē, piemēram, pirmajā daļā “Aizgādība” ir iekļauts viss par aizgādību – vispārējs skaidrojums, aizgādības process no aizgādības nodibināšanas tiesā līdz bāriņtiesas lēmumam par aizgādņa atļaušanu no pienākumu pildīšanas;
- 2) nodaļu virsraksts norāda konkrētu tēmas veidu, par ko būs nodaļā aprakstīts. Piemēram, 1. daļas “Aizgādība” nodaļā “Aizgādība pār pilngadīgām personām” ir iekļauts viss aizgādības process, kas attiecas uz pilngadīgām personām;
- 3) apakšnodaļā tiek precizēta viena konkrēta tēma, piemēram, 1. daļas “Aizgādība” nodaļas “Aizgādība pār mantu un mantojuma masu” apakšnodaļā “Aizgādņa pār mantojuma masu iecelšana” ir iekļauts process no aizgādības nodibināšanas līdz aizgādņa pār mantojuma masu iecelšanai.

¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., piektā panta pirmā daļa.

Metodisko ieteikumu daļās nodaļu un apakšnodaļu tēmu virsraksti var atkārtoties, taču saturs katrā nodaļā un apakšnodaļā atšķirsies, atbilstoši daļā izskatāmajām tēmām. Nepieciešamā informācija ir meklējama vispirms pēc daļas nosaukuma, pēc tam, attiecīgās daļas nodaļas vai apakšnodaļas nosaukuma.

Metodiskajos ieteikumos ar “**Svarīgi**” tiek atzīmēta informācija, kurai jāpievērš īpaša vērība.

Svarīgi: ja tiek konstatēta pretruna starp vienāda juridiskā spēka vispārējo un speciālo tiesību normu, vispārējo tiesību normu piemēro tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma.²

² Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001., 15. panta septītā daļa.

1. AIZGĀDNĪBA

Civillikuma pirmā daļa Ģimenes tiesības³ aptver ne tikai tiesiskās attiecības starp ģimenes locekļiem, bet arī reglamentē aizbildnību un aizgādību pār personām, kuras saskaņā ar likumu nespēj uzņemties tiesisku atbildību par savu rīcību. Personu ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem un personu, kas izlaidīga vai izšķērdīga dzīvesveida dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā, likumiskais pārstāvis ir aizgādnis, kuru saskaņā ar Bāriņtiesas likumu⁴ pēc tiesas sprieduma ieceļ bāriņtiesa, kas ir pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde.⁵ Aizgādība ir juridiska aizsardzības forma mantiskajās tiesībās pār pilngadīgām personām: ar garīga rakstura traucējumiem un citiem veselības traucējumiem; izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ, kurām ar tiesas spriedumu ir ierobežota rīcībspēja. Atsevišķu steidzamu jautājumu risināšanai, kas nepieciešamas personas interešu aizsardzībai, tiesa var nodibināt pagaidu aizgādību bez rīcībspējas ierobežošanas personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem. Tāpat aizgādību uz tiesas sprieduma pamata var nodibināt pār mantu. Notārs pēc mantinieka lūguma vai Civillikuma 659. pantā norādītajos gadījumos, saņemis attiecīgu paziņojumu, nodibina aizgādību mantojumam, par ko paziņo bāriņtiesai izpildīšanai.⁶

Latvijas Republika ar vairākām valstīm, piemēram, Lietuvu un Igauniju⁷, Poliju⁸, Ukrainu⁹, Moldovu¹⁰, ir noslēgusi starptautiskus līgumus par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās. Šajos līgumos ietvertās starptautisko privāttiesību normas reglamentē dalībvalstu tiesību piemērošanu civiltiesiskajās attiecībās, kurās iesaistīti dalībvalstu pilsoņi vai juridiskās personas.¹¹ Starp civiltiesiskajiem jautājumiem, uz kuriem attiecas līgumi par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām, ir arī jautājumi par rīcībspējas ierobežošanu, aizgādību, nekustamo īpašumu un mantošanu.

³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937.

⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. pants.

⁵ Balodis, K. 2007. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 36., 86. lpp.

⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 660. pants.

⁷ Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 259, 14.07.2000.

⁸ Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 25, 26.02.1994.

⁹ Līgums starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 01.11.1995.

¹⁰ Līgums starp Moldovas Republiku un Latvijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 152, 04.10.1995.

¹¹ Balodis, K. 2007. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 28. lpp.

Aizgādību un pagaidu aizgādību nodibina tiesa¹², savukārt aizgādību pār mantojuma masu nodibina uz notāra izdota akta pamata. Aizgādības lietas pārzina bāriņtiesa.¹³

Ja tiesa uz pierādījumu pamata konstatē, ka personas rīcībspēja ir ierobežojama, tā taīsa spriedumu, kurā norāda rīcībspējas ierobežojuma apjomu un ar kuru nodibina personai aizgādību. Tiesa, nosakot rīcībspējas ierobežojuma apjomu, pēc lietas dalībnieka lūguma, var vērtēt rīcībspējas ierobežošanu tādās jomās kā:

- 1) maksājumu izdarīšana un saņemšana;
- 2) darījumu slēgšana;
- 3) rīcība ar mantu un tās pārvaldība, it īpaši nekustamā īpašuma atsavināšana, iekļāšana un apgrūtināšana ar lietu tiesībām;
- 4) komercdarbības un saimnieciskās darbības veikšana.

Tiesa rīcībspējas ierobežojuma apjomu var vērtēt arī citās jomās, izņemot Civillikuma 356.¹ pantā minētos gadījumus.

Tiesa, izvērtējot personas spējas, nosaka, vai un kādā apjomā aizgādībā esošā persona rīkojas patstāvīgi, kādā apjomā aizgādnis ar aizgādībā esošo personu rīkojas kopā, un tikai pēc tam apjomu, kādā aizgādnis rīkosies patstāvīgi.¹⁴

Svarīgi: persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, kā arī aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses iestādēs un tiesā saistībā ar rīcībspējas un brīvības ierobežojumiem, domstarpībām, strīdiem ar aizgādni un aizgādņa iecelšanu un atcelšanu.¹⁵

Persona nav ierobežojama nemantiskajās tiesībās, tādās kā, piemēram, tiesības iegūt izglītību, pārvietošanās brīvību, brīvu dzīvesvietas un pilsonības izvēli, vārdu un uzskatu brīvību, privātās dzīves, ģimenes dzīves, mājas vai korespondences, vai citu veidu komunikācijas traucējumiem neaizskaramība, laulību vecumā stāties laulībā, dibināt ģimeni, lemt par savu bērnu skaitu, lemt par savu reproduktīvo spēju, aktīvu dalību sabiedriskajā dzīvē. Personai ir tiesības nepastarpināti saņemt informāciju par sevi un savu veselību, piemēram, no valsts un pašvaldību, kā arī medicīnas darbiniekiem, viņai saprotamā veidā.

Personas ģimenes locekļu personisko attiecību sfērā, konflikti un nesaskaņas ģimenes locekļiem vispirms jārisina pašiem, un tikai tad, ja viņi paši nespēj rast atrisinājumu konfliktam, iejaucas likums, un arī, ne vienmēr¹⁶. Piemēram, sadzīviski strīdi vai konflikti pārsvarā ir

¹² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 267.¹ panta pirmā daļa, 268. panta pirmā daļa un 270.¹² panta pirmā daļa.

¹³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 218. pants.

¹⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 268. pants.

¹⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356.¹ pants.

¹⁶ Schellhammer, K. Familienrecht nach Anspruchsprundlagen. 3. Aufl. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2004, Rn. 3.

risināmi tikai personai ar ģimenes locekļiem (arī aizgādni). Savukārt, strīdu, kas skar aizgādni un aizgādājamo jautājumos par aizgādājamā nemantisko tiesību ierobežojumiem, risināšanā jāiesaistās bāriņtiesai, jo bāriņtiesai ir jāpārstāv aizgādībā esošās personas intereses.

Bāriņtiesas vispārīgajos pienākumos ir noteikts, ka bāriņtiesa aizstāv aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības¹⁷. No šī pienākuma izriet, ka bāriņtiesai jāpārstāv aizgādībā esošās personas tiesības un intereses ne tikai tiesas noteikto ierobežojumu apmērā, bet visās jomās, kurās aizgādībā esošajai personai ir konflikts un nesaskaņas ar aizgādni. Sīkāk par aizgādņa un aizgādībā esošās personas domstarpību izšķiršanu skatīt metodikas piekto daļu “Aizgādņa un aizgādībā esošās personas domstarpību izšķiršana”.

Svarīgi: aizgādībā esošai personai ir tiesības runāt ar bāriņtiesas locekli vai citu valsts, pašvaldību vai medicīnas darbinieku bez aizgādņa vai citu personu klātbūtnes, ja vien viņa pati to nelūdz.

Attiecībā uz pilngadīgām personām ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem un izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, kā arī promesošām un pazudušām pilngadīgām personām bāriņtiesas pienākums rodas līdz ar tiesas sprieduma spēkā stāšanos.¹⁸

Bāriņtiesa kā attiecīgās pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde pilda normatīvajos aktos noteikto, prioritāri nodrošinot bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību. Savā darbībā bāriņtiesa sadarbojas ar citām valsts un pašvaldību iestādēm.¹⁹

Ierobežojot personai rīcībspēju, “tiesa, izvērtējot personas spējas, vispirms nosaka, vai un kādā apjomā aizgādnis ar aizgādībā esošo rīkojas kopā, un tikai pēc tam – vai un kādā apjomā aizgādnis rīkosies patstāvīgi.”²⁰ Ja tiesa nav noteikusi, ka aizgādnim ar aizgādībā esošo, ir jārīkojas kopā jomās, kurās ir noteikts rīcībspējas ierobežojums, aizgādnis visos jautājumos, kas skar aizgādājamās personas intereses, ir tiesīgs rīkoties patstāvīgi. Attiecīgi bāriņtiesa, aizstāvot aizgādībā esošās personas mantiskās intereses Civillikumā paredzētajos gadījumos, kā arī uzraugot aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē, vadās pēc tiesas spriedumā noteiktā rīcībspējas ierobežojuma apjoma, kādā aizgādnis tiesīgs rīkoties patstāvīgi vai kopā ar aizgādībā esošo personu.

¹⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. panta pirmais punkts.

¹⁸ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., 13. lpp. Pieejams: https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download_aplūkots – 12.05.2022.

¹⁹ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022., 3. lpp.

²⁰ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 358.¹ pants.

Pēc tiesas sprieduma spēkā stāšanās bāriņtiesa ieceļ aizgādni atbilstoši Civillikuma 355. pantam²¹ un bāriņtiesai rodas tiesiskais pamats likumā noteiktās kompetences izpildei.²²

Bāriņtiesa aizgādņus ieceļ gan fizisku personu tiesību un likumisko interešu aizsardzībai, gan arī mantas apsardzībai, lai pārvaldītu mantu ar tādu pašu rūpību kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas.

1.1. Aizgādība pār pilngadīgām personām

Aizgādību uz tiesas nolēmuma pamata nodibina pār pilngadīgām personām, kurām ir tiesas spriedums par aizgādības nodibināšanu garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ²³, izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ²⁴.

Pagaidu aizgādību bez rīcībspējas ierobežošanas uz tiesas nolēmuma pamata nodibina pār personām ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, ja ir steidzami risināmi jautājumi, kas skar personas interešu aizsardzību.²⁵ Personai, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi un kura nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt, tiesa var nodibināt pagaidu aizgādību bez rīcībspējas ierobežojuma, ja tas steidzami nepieciešams personas interesēs²⁶. Pagaidu aizgādību bez rīcībspējas ierobežošanas var nodibināt uz laiku līdz diviem gadiem, un tikai tad, ja tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt personas intereses²⁷. Nodibinot pagaidu aizgādību, tiesa nosaka aizgādņa pienākumu vest tikai noteiktas lietas. Noteiktu lietu vešana saistāma ar personas neatliekamam lietu kārtošanu vai personas pamatvajadzību vai kopšanas nodrošināšanu.²⁸ Sīkāk par šo aizgādības veidu aprakstīts 1.6. nodaļā “Pagaidu aizgādība”.

Personas, kam vajadzīga aizsardzība, uztic aizgādņu gādībai, kuriem minētās personas ir jāpārstāv.²⁹

Svarīgi: aizgādnis palīdz aizgādībā esošajam apgūt prasmes un spējas, kas nepieciešamas, lai viņš varētu atjaunot savu rīcībspēju.

Aizgādnis nodrošina aizgādībā esošās personas kopšanu, tomēr viņam nav pienākuma pašam kopt šo personu.³⁰ Kā jau minēts, aizgādņim nav pienākums pašam kopt aizgādībā

²¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. pants.

²² Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., 13. lpp. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 12.05.2022.

²³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 217. panta otrās daļas 1. punkts.

²⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 217. panta otrās daļas 2. punkts.

²⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 217. panta otrās daļas 1¹. punkts.

²⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta pirmā daļa.

²⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta trešā daļa.

²⁸ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta ceturtdāļa.

²⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 216. pants.

³⁰ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 360. panta otrā un trešā daļa.

esošu personu, taču viņa pienākums ir nodrošināt, lai aizgādībā esošajai personai būtu nepieciešamā kopšana un aprūpe. Tas pats attiecas arī uz aizgādībā esošās personas prasmju un spēju uzlabošanu. Aizgādnis pats var neapmācīt aizgādībā esošo personu šajās prasmēs un spējās, kas nepieciešamas, lai varētu atjaunot rīcībspēju, viņa pienākums ir nodrošināt jeb atrast, piemēram, personu vai mācību iestādi, kas šīs spējas aizgādībā esošajai personai palīdz attīstīt. Praksē pārsvarā aizgādnis ir kāds no ģimenes locekļiem, līdz ar to ikdienas dzīvē šīs prasmes un spējas aizgādībā esošai personai tomēr sniedz aizgādnis pats. Papildus aizgādībā esošā persona savas prasmes un spējas var attīstīt arī, piemēram, mācību iestādēs, dienas centros vai individuāli pie trešajām personām. Taču visos gadījumos, kad aizgādībā esošās personas prasmju un spēju attīstība ir uzticēta citām personām, aizgādnim tas ir jāuzrauga.

Svarīgi: aizgādība pār pilngadīgajiem ir pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, ciktāl tie nav pretrunā ar noteikumiem par aizgādību pār pilngadīgajiem.³¹

1.1.1. Aizgādņa izvērtēšana

Aizgādība pār pilngadīgajiem ir pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, ciktāl šie noteikumi nerunā pretim sekojošiem³², kas nozīmē, ka personas atbilstības izvērtēšana aizgādņa pienākumu pildīšanai ir pakļauta noteikumiem par personas atbilstības izvērtēšanu aizbildņa pienākumu pildīšanai.

Svarīgi: aizgādnim visa pamatā ir jābūt aizgādņa pienākumu pildīšanai atbilstošām spējām jomās, kurās tiesa ir personai ierobežojusi rīcībspēju.

Par aizgādni bāriņtiesa var iecelt pašas personas izraudzīto personu, aizgādībā nododamā laulāto vai kādu no tuvākajiem radniekiem.³³ Saskaņā ar Civillikumu³⁴ bāriņtiesai, ieceļot aizgādni, jānoskaidro personas, kam aizgādnis tiek iecelts, viedoklis par ieceļamo aizgādni, ja vien persona šo viedokli spēj formulēt.

Bāriņtiesa raugās, lai par aizgādni ieceļamajai personai būtu aizgādņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības³⁵, un izvērtē personas:

- 1) motivāciju kļūt par aizgādni;
- 2) ģimenes locekļu savstarpējās attiecības;
- 3) nodarbinātību;
- 4) dzīves apstākļus;

³¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

³² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

³³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. pants.

³⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. pants.

³⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta otrā daļa.

5) spēju pārstāvēt personu personiskajās un mantiskajās attiecībās.³⁶

Atbilstoši Civillikuma 245. pantam³⁷ un Administratīvo tiesu prakses atziņām, aizgādņa pienākums ir sabiedrisks pienākums, no kura neviens nevar atteikties bez likumiska iemesla.³⁸ Diemžēl, praksē mēdz būt savādāk, jo ir gadījumi, kad tiesa ir taisījusi spriedumu par personas rīcībspējas ierobežošanu, taču persona, kura sniedza pieteikumu tiesā par rīcībspējas ierobežošanu, pati nevēlas kļūt par aizgādni, kaut gan viņa atbilst likumā noteiktajam aizgādņu lokam – laulātais vai kāds no tuvākajiem radniekiem.³⁹

Izvērtējot jautājumu par aizgādņa spējām un īpašībām uzņemties aizgādņa pienākumu, bāriņtiesai rūpīgi jāizvērtē:

- 1) personas motivāciju kļūt par aizgādni – gan iesniegumā norādīto motivāciju, gan pārrunās uzklusīto motivāciju. Svarīgi motivāciju vērtēt arī no personas ar ierobežotu rīcībspēju interešu perspektīvas – proti, kā potenciālais aizgādnis saredz savu pienākumu kopsakarā ar personas vajadzībām un tiesas noteiktajiem ierobežojumiem. Praksē ir bijuši gadījumi, kad personas ar ierobežotu rīcībspēju interesēm netiek pievērsta vērība un par aizgādni tiek iecelta persona, kuras motivācija pienākumu pildīšanai nav vērsta uz aizgādņībā esošās personas tiesību aizsardzības nodrošināšanu. Līdz ar to, bāriņtiesai, izvērtējot personas motivāciju kļūt par aizgādni, jāatceras, ka tai primāri ir jāaizstāv personas ar ierobežotu rīcībspēju intereses, ne tikai formāli jāieceļ aizgādnis;
- 2) ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, par kurām bāriņtiesa iegūst informāciju ne tikai veicot dzīvesvietas apmeklējumu un pārrunājot jautājumu ar personu un ģimenes locekļiem, bet arī, piemēram, aprunājoties ar kaimiņiem vai citām ar konkrēto ģimeni saistītām personām. Ja par aizgādni vēlas kļūt kāds no tuviem radniekiem, būtu svarīgi vērtēt līdzšinējās personiskās attiecības, kādu atbalstu personai ar ierobežotu rīcībspēju potenciālais aizgādnis līdz šim ir sniedzis. Tādēļ nozīmīgi noskaidrot arī citu ģimenes locekļu viedokli, pat, ja iesniegumu ar vēlmi kļūt par aizgādni, iesniegusi viena konkrēta persona;
- 3) nodarbinātību – šis ir svarīgs jautājums izvērtēšanai, kam jāpievērš liela nozīme. Bāriņtiesai jāizvērtē, vai un kādi ir potenciālā aizgādņa ienākumi (alga, pabalsti, pensija) un materiālais nodrošinājums. Aizgādņībā esošās personas ienākumi ir

³⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 29. panta pirmā daļa.

³⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 245. pants

³⁸ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014., 47. punkts. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022.

³⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. panta pirmā daļa.

paredzēti aizgādībā esošās personas iztikai un aprūpei, un bāriņtiesai, vērtējot potenciālo aizgādni, jānovērs risks, ka potenciālā aizgādņa motivācija pienākumu pildīšanai varētu būt nepieciešamība nodrošināt savu iztiku no aizgādībā esošās personas līdzekļiem;

- 4) dzīves apstākļi – bāriņtiesai tie ir jāapseko dzīvesvietā, lai spētu pareizi novērtēt esošo situāciju, tos vērtējot kopsakarā ar personas vajadzībām;
- 5) spēju pārstāvēt personu personiskajās un mantiskajās attiecībās – šis ir visgrūtāk izpildāmais punkts. Pamatā šo informāciju bāriņtiesa var iegūt garākas sarunas laikā, kurā var atklāt personas personiskās īpašības, un patiesos nodomus kļūt par aizgādni. Piemēram, ja zināms, ka personai ar ierobežotu rīcībspēju ir zemnieku saimniecība vai uzņēmums, vai nozīmīgi īpašumi – bāriņtiesai jāvērtē, vai potenciālajam aizgādnim piemīt zināšanas šādu īpašumu pārvaldībai. Iepriekš minētajos jautājumos, iespēju robežās, svarīgi ir gūt arī personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokli, ja vien šī persona spēj to formulēt. Praksē ir bieži gadījumi, kad personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokli viņas vārdā it kā pauž cita persona, pašas personas ar ierobežotu rīcībspēju klātbūtnē vai bez viņas klātbūtnes. Jānorāda, ka šāds viedoklis nevar tikt uzskatīts par personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokli. Bāriņtiesai ir pienākums noskaidrot personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokli atsevišķi no citām personām, piemēram, atrodoties atsevišķā telpā. Praksē ir bijuši gadījumi, kad personas ar ierobežotu rīcībspēju, esot atsevišķā telpā ar bāriņtiesas locekli, spēj savu viedokli noformulēt, kaut gan no pārējo personu iepriekš teiktā, šī persona nerunā.

Izvērtējot personas atbilstību aizgādņa pienākumu pildīšanai, bāriņtiesa ņem vērā atzinumus par personas veselības stāvokli, ko sniedz ģimenes ārsts, kura veselības aprūpē persona atradies vismaz sešus mēnešus, kā arī psihiatrs un narkologs.⁴⁰

Ja persona, kura vēlas kļūt par aizgādni, nedzīvo tās pašvaldības administratīvajā teritorijā, kura lemj par aizgādņības nodibināšanu, bāriņtiesa pieprasa no attiecīgās personas dzīvesvietas bāriņtiesas atzinumu par to, vai attiecīgajai personai ir aizgādņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības.⁴¹

1.1.2. Personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokļa noskaidrošana

Atbilstoši Civillikuma 355. panta pirmajai daļai, aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma ieceļ attiecīgā bāriņtiesa, kurai ir jānoskaidro personas viedoklis par ieceļamo

⁴⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 29. panta otrā daļa.

⁴¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006, 29. panta ceturtā daļa.

aizgādni, ja vien šī persona spēj to formulēt.⁴² Viedokļa noskaidrošanas mērķis ir “atrast un iecelt personai tādu aizgādni, kuram persona uzticas”.⁴³ Īpaši svarīgi tas ir gadījumos, ja tiesa ir noteikusi, ka aizgādnis ar aizgādībā esošo noteiktos jautājumos lēmumus pieņem un īsteno kopā.

Aizgādībā esošās personas viedoklis jāņem vērā, ja vien tas neapdraud pašas personas labklājību, veselību, dzīvību vai citas intereses. Aizgādnis, pildot aizgādņa pienākumus, noskaidro aizgādībā esošās personas viedokli, ja vien viņa spēj to formulēt, un rīkojas personas interesēs.⁴⁴

Svarīgi: pirms aizgādņa iecelšanas, bāriņtiesas pārstāvim personai, kurai aizgādnis iecelams, jāizskaidro, ka personai tiesa ir ierobežojusi rīcībspēju un ka turpmāk konkrētās jomās personas vietā (vai kopā ar personu, ja tā noteikts tiesas nolēmumā) rīkosies aizgādnis. Tāpat būtu jāizskaidro, kas ir aizgādnis, kādas ir aizgādņa tiesības un pienākumi, un kur persona var vērsties pēc palīdzības, ja viņa nav apmierināta ar aizgādņa darbību.

Sarunu ar personu, kurai iecelams aizgādnis, vēlams organizēt personai ērtā vidē, kura tai ir labi zināma un droša. Ar personām, kurām ir intelektuālās attīstības traucējumi, ieteicams runāt mierīgā balsī, draudzīgā tonī, skaidri un konkrēti, izvairoties no mājieniem, metaforām vai poētiskiem izteicieniem. Ieteicams neizmantot žargonu un vārdus pārnēstā nozīmē. Saruna fiksējama sarunu protokolā, lietojot tiešo runu, lai atspoguļotu personas mutiski pausto.

Metodes viedokļa noskaidrošanai

Nereti cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem⁴⁵ var būt nepieciešams atbalsts komunikācijā. Piemēram, tas, ka persona verbāli nekomunicē, nenozīmē, ka nav iespējams noskaidrot personas gribu un vēlmes.

Alternatīvā un augmentatīvā komunikācija

Ja bāriņtiesas darbinieks noskaidro, ka personai, kurai iecelams aizgādnis, verbāli nekomunicē, tad nākamais solis būtu noskaidrot, vai persona ir apmācīta un spēj sazināties, izmantojot alternatīvās un augmentatīvās komunikācijas metodes. Ieteicams, pirms tikšanās ar

⁴² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. panta pirmā daļa.

⁴³ Uz to norādījis likumdevējs Bāriņtiesu likuma grozījumu likumprojekta anotācijā, sniedzot 40. panta grozījumu skaidrojumu.
Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument#b>, aplūkots – 10.11.2022.

⁴⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. panta otrā daļa.

⁴⁵ Ar terminu “garīga rakstura traucējumi” šeit tiek domātas gan personas ar intelektuālās jeb garīgās attīstības traucējumiem, gan personas ar psihiskām saslimšanām. Šis termins rīcībspējas institūta regulējumā tika ieviests 2012. gadā, veicot rīcībspējas institūta reformu un saskaņojot Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā lietotos terminus ar labklājības nozarē lietoto terminoloģiju, izmantojot termins “garīga rakstura traucējumiem” definēts Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā kā “psihiska saslimšana vai garīgās attīstības traucējums, kas ierobežo personas spējas strādāt un aprūpēt sevi, kā arī apgrūtina tās iekļaušanos sabiedrībā un kas noteikts atbilstoši spēkā esošajai Starptautiskās slimību un veselības problēmu klasifikācijas (SSK) redakcijai”.

personu, kam ir īpašas komunikācijas vajadzības, izzināt no personas tuvākajiem atbalsta sniedzējiem, kā persona sazinās, piemēram, vai persona ir apmācīta saziņā izmantot piktogrammas vai kādus tehniskos palīg līdzekļus.

Alternatīvā komunikācija ir valodu aizstājoša komunikācija, ko izmantot saziņā ar personām, kas nerunā, vai kuru runa nav saprotama. Savukārt **augmentatīvā komunikācija** ir valodu papildinoša komunikācija un to izmanto, lai atvieglotu komunikācijas procesu ar personām, kam ir neskaidra vai neplūstoša runa.

Alternatīvās un augmentatīvās komunikācijas līdzekļi var būt:

- žesti;
- mīmika;
- ķermeņa valoda, pieskārieni;
- priekšmeti, vārdu attēli, fotogrāfijas vai zīmējumi;
- piktogrammas;
- komunikācijas tāfeles ("Go-talk" tāfeles), komunikācijas aplikācijas, kas pārvērš simbolus un tekstus runā.⁴⁶

Vieglā valoda

Komunikācijā ar personām, kurām ir intelektuālās attīstības traucējumi, ļoti svarīgi ir izmantot vieglo valodu. Tā ir literārās valodas forma, kas nodrošina efektīvāku komunikāciju ar cilvēkiem ar kognitīviem vai sensoriem traucējumiem. Izšķir **vieglo valodu** un **vienkāršo valodu**. Katrai no tām ir sava mērķauditorija. **Vienkāršās valodas mērķis ir padarīt tekstu vieglāk lasāmu⁴⁷, savukārt vieglās valodas mērķis ir padarīt tekstu vieglāk izprotamu.**

Vieglajā valodā iespējams veidot trīs veidu jeb līmeņu tekstus:

- 1) 1. līmeņa tekstos dominē ilustrācijas (zīmējumi vai fotoattēli). To uzdevums ir paskaidrot rakstīto tekstu, kuru veido īsi (vidēji no pieciem vārdiem), ļoti vienkārši teikumi bez palīg teikumiem. Tekstā netiek izmantotas metaforas, frazeoloģismi, poētismi, u.c. tēlainās izteiksmes līdzekļi;
- 2) 2. līmeņa tekstus veido vienkārši teikumi bez palīg teikumiem. Līdzīgi kā pirmā līmeņa tekstos, tiek izmantotas ilustrācijas (zīmējumi vai fotoattēli), lai paskaidrotu tekstā ietverto galveno domu vai darbību. Tāpat kā pirmā līmeņa tekstos, netiek izmantoti valodas tēlainās izteiksmes līdzekļi;
- 3) 3. līmeņa tekstos tiek izmantoti vidēji gari teikumi. Ir pieļaujama palīg teikumu veidošana, bet neizmantojot sarežģītas teikuma konstrukcijas. Saturu veido secīgs domas izklāsts, ievērojot hronoloģiju un darbības loģiku. Sarežģītie vārdi tiek

⁴⁶ Sagatavots pēc Audiologopēdu asociācijas materiāliem. Pieejams: <https://audiologopedi.lv/alternativa-komunikacija/>, aplūkots – 10.11.2022.

⁴⁷ Tekstu vieglāk lasāmu padara, tekstu sastrukturējot, izmantojot vieglāk uztveramus fontus un burtu lielumu, taču saturiski teksts netiek pārveidots vai vienkāršots.

paskaidroti. Valodas tēlainās izteiksmes līdzekļi (metaforas, frazeoloģismi, poētismi) tiek izmantoti reti un tiek paskaidroti.⁴⁸

Rakstot vai pārveidojot tekstu vieglajā valodā, ieteicams ievērot sekojošus pamatprincipus:

- 1) rakstiet konkrēti, neizmantojot abstraktu, tēlainu valodu;
- 2) rakstiet tekstu loģiskā secībā;
- 3) tekstā izmantojiet tikai dažus tēlus, bez gara ievada par katru no tiem;
- 4) rakstiet par tiešām un vienkāršām darbībām, neizmantojot garus vai sarežģītus paskaidrojumus;
- 5) neizmantojiet metaforas;
- 6) rakstot tekstu, ievērojiet principu – viena rinda – viens teikums;
- 7) izvairieties no sarežģītiem vārdiem vai arī paskaidrojiet tos;
- 8) sāciet teikumu ar vissvarīgāko;
- 9) neizmantojiet darbības vārdu ciešamo kārtu;
- 10) nelietojiet nolieguma formas (pēc iespējas rakstiet apgalvojuma formā);
- 11) izvairieties no skaitļiem vai arī paskaidrojiet tos.⁴⁹

Cilvēktiesībām atbilstoša labā prakse būtu sagatavot un piedāvāt aizgādībā esošajām personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem informāciju vieglā valodā. Lai gan ne visas personas ar ierobežotu rīcībspēju spēj lasīt un rakstīt, vieglās valodas 1. un 2. līmeņa teksti, kuri ir veidoti ar ilustratīvo atbalstu, var tikt izmantoti, lai sarunā skaidrotu konkrētus jautājumus.

Visiem bāriņtiesas darbiniekiem nav jābūt apmācītiem šo metožu izmantošanā, tomēr pieredze rāda, ka ieguvējas ir tās bāriņtiesas, kurās darbiniekiem ir vai nu speciālā pedagoga, audiologopēda izglītība un pieredze dažādu alternatīvās un augmentatīvās komunikācijas metožu izmantošanā, vai, ir pieredze atbalsta sniegšanā personām ar garīga rakstura traucējumiem. Ja bāriņtiesas darbinieku vidū speciālistu ar šādu pieredzi nav, tad ieteicams meklēt iespējas darbinieku apmācībai, kā arī sarežģītos gadījumos ieteicams piesaistīt alternatīvās un augmentatīvās metožu izmantošanā pieredzējušu speciālistu. Savukārt, ja personai ir dzirdes traucējumi, bet persona var sazināties ar surdotulka starpniecību, tad ieteicams sazināties ar Latvijas Nedzirdīgo savienību surdotulka pakalpojuma saņemšanai.

⁴⁸ Vieglās valodas līmeņu apraksts sagatavošanā izmantots G. Ančas, D. Liepas un I. Meļņikas raksts “Vieglās valodas teksta veidošanas pamatprincipi” no grāmatas “Vieglā valoda. Rokasgrāmata”, LU, Akadēmiskais apgāds, 2022. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Viegla_valoda/Viegla_valoda-rokasgramata.pdf, aplūkots – 10.11.2022., 83.-85. lpp.

⁴⁹ Vieglās valodas pamatprincipi sagatavoti pēc Vieglās valodas aģentūras mācību materiāliem.

1.1.3. Aizgādņa iecelšana un aizgādņa pienākumu grozīšana

Bāriņtiesa saskaņā ar tiesas nolēmumu par aizgādņības nodibināšanu ieceļ aizgādni:

- 1) personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kurai rīcībspēju ierobežojusi tiesa;
- 2) personai, kurai tiesa nodibinājusi pagaidu aizgādņību;
- 3) personai, kurai rīcībspēju tiesa ierobežojusi izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ;
- 4) promesošas vai pazudušas personas mantai;
- 5) testamenta izpildīšanai.⁵⁰

Bāriņtiesa aizgādņus izvēlas saskaņā ar Civillikuma 355. un 661. pantu⁵¹ un pārliecinās, vai izraudzītajai personai ir nepieciešamās spējas un īpašības.⁵² Vairāk par aizgādņa izvērtēšanu norādīts [1.1.1. apakšnodaļā “Aizgādņa izvērtēšana”](#).

Bāriņtiesa par aizgādni var iecelt:

- 1) personas ar ierobežotu rīcībspēju izraudzīto aizgādni;
- 2) aizgādņībā nododamā laulāto;
- 3) kādu no tuvākajiem radniekiem;
- 4) aizgādņus ieceļ pati bāriņtiesa, ja lietā ieinteresētās personas nevienu neieteic par aizgādni.⁵³

Bāriņtiesa noskaidro aizgādņībā esošās personas viedokli par iecelamo aizgādni, ja vien šī persona spēj savu viedokli formulēt. Aizgādņībā esošās personas viedoklis jāņem vērā, ja vien tas neapdraud pašas personas labklājību, veselību, dzīvību vai citas intereses. Aizgādnis, pildot aizgādņa pienākumus, noskaidro aizgādņībā esošās personas viedokli, ja vien viņa spēj to formulēt, un rīkojas personas interesēs.⁵⁴

Svarīgi: iecelt personai ar rīcībspējas ierobežojumiem tādu aizgādni, kuram persona ar rīcībspējas ierobežojumiem uzticas, nevis vadīties pēc tā, kurš ir tuvāks radnieks attiecīgajai personai.

Ieceļot personai aizgādni, bāriņtiesa saskaņā ar tiesas nolēmumu savā lēmumā norāda, kādā apjomā aizgādnis rīkojas kopā ar aizgādņībā esošo personu un kādā patstāvīgi šīs personas vietā, kā arī lēmuma darbības termiņu, ja tāds ir noteikts tiesas nolēmumā.⁵⁵ Līdzīga kārtība ir

⁵⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta pirmā daļa.

⁵¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. un 661. pants.

⁵² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta otrā daļa.

⁵³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 661. pants.

⁵⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 355. panta pirmā un otrā daļa.

⁵⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta otrā prim daļa.

arī gadījumos, kad ir saņemts tiesas nolēmums, ar kuru personai ir pārskatīts rīcībspējas ierobežojums.

Ja bāriņtiesa ieceļ personai vairāk kā vienu aizgādni, tad tā tiesas noteikto rīcībspējas ierobežojuma apjomu sadala katram aizgādnim tādā veidā, lai tas nepārsniegtu tiesas spriedumā noteikto rīcībspējas ierobežojuma apjomu un veidu, kā aizgādņi rīkojas – kopā ar personu vai tās vietā.⁵⁶

Tiesas nolēmums par rīcībspējas ierobežošanu ir spēkā līdz jauna tiesas nolēmuma pieņemšanai, kas nevar būt ilgāks par septiņiem gadiem. Līdz ar to, bāriņtiesai, saņemto tiesas nolēmumu, ar kuru tiek pārskatīti rīcībspējas ierobežojumi, ir jāpieņem jauns lēmums par aizgādņa iecelšanu nākamajam periodam. Šajā gadījumā aizgādnība tiek saglabāta no tās pirmreizējās nodibināšanas brīža, taču lēmums par aizgādņa iecelšanu jāpieņem jauns, balstoties uz tiesas nolēmumā lemtu, pat, ja ierobežojumi ir saglabāti iepriekšējā apjomā un aizgādnības veids nemainās.

Svarīgi: saņemot tiesas nolēmumu par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu personai, bāriņtiesai aizgādnis nav jāatlaiž un jāieceļ no jauna, bet **ir jāpieņem jauns bāriņtiesas lēmums**, atbilstoši jaunajam tiesas nolēmumam, pēc kura tiek grozīts aizgādņa tiesību pienākumu apjoms vai tiek aizgādnis atlaists. Atskaitot lēmumu par aizgādņa atcelšanu vai atlaišanu, aizgādņa atbilstība pienākumu pildīšanai ir jāizvērtē no jauna, pēc aizgādņa iecelšanas kritērijiem.

Bāriņtiesa lēmuma norakstu par aizgādņa iecelšanu nosūta tiesai, kura nodibinājusi aizgādnību.⁵⁷ Minētā tiesību norma nosaka, ka bāriņtiesas lēmuma noraksts par aizgādņa iecelšanu nosūtāms tiesai tikai pirmajā reizē, kad tiesa ir nodibinājusi aizgādnību. Pārējos gadījumos – ja pārskatīti rīcībspējas ierobežojumi vai tiek personai atcelts un iecelts jauns aizgādnis – bāriņtiesas lēmuma noraksts par aizgādņa iecelšanu tiesai nav nosūtāms.

Bāriņtiesa izskaidro ieceltajam aizgādnim viņa pienākumus, tiesības un atbildību, un aizgādnis parakstās, ka ir informēts par to.⁵⁸ Bāriņtiesas lietā jābūt apliecinājumam, ka aizgādnis ir parakstījis par izskaidrotajiem pienākumiem, tiesībām un atbildību. Visbiežāk bāriņtiesu praksē, bāriņtiesa aizgādnim izsniedz dokumentu, kurā rakstveidā fiksēta informācija par aizgādņa pienākumiem, tiesībām un atbildību. Minēto dokumentu divos eksemplāros paraksta aizgādnis, vienu eksemplāru paturot sev, bet otrs parakstītais dokumenta eksemplārs

⁵⁶ Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument>, aplūkots – 06.11.2022.

⁵⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta trešā daļa.

⁵⁸ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037. Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 79. punkts.

tiek pievienots bāriņtiesas lietai. Vēršam vērību, ka ir būtiski informāciju aizgādnim sniegt ne tikai rakstveidā, bet veltīt laiku arī pārrunām, kuru laikā izskaidrot normatīvo aktu prasības pēc būtības, lai aizgādnim būtu izpratne par viņa tiesībām, atbildību un pienākumiem.

Pagaidu aizgādni bāriņtiesa iecel, ja aizgādnis ir:

- 1) kavēts uzņemties aizgādību;
- 2) atstādināts;
- 3) personīgi ieinteresēts rīkoties aizgādnībā esošās personas vietā vai kopā ar šo personu.⁵⁹

Bāriņtiesa lemj par **cita aizgādņa iecelšanu**, ja:

- 1) konstatē pārkāpumus aizgādņa rīcībā;
- 2) aizgādnis ir atcelts no aizgādņa pienākumu pildīšanas;
- 3) aizgādnis ir miris.⁶⁰

Pagaidu un citu jaunu aizgādni bāriņtiesa iecel, ja esošajam aizgādnim bāriņtiesa ir konstatējusi interešu konfliktu darbībā, ko viņš veic personas vietā vai kopā ar to.⁶¹ Piemēram, aizgādnis, kuram ir noteikts kopīgi rīkoties ar personu, kurai ierobežota rīcībspēja, rīcībā ar mantu un tās pārvaldībā, vienlaicīgi ir arī aizgādnībā esošās personas nekustamā īpašuma dzīvokļu īpašnieku biedrības viens no valdes locekļiem. Tā kā otram dzīvokļu īpašnieku biedrības valdes loceklim bija interese iegūt visus dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašumus savā īpašumā, viņš vēlējās iegūt arī aizgādnībā esošās personas dzīvokļa īpašumu (pirkuma vai maiņas ceļā), savukārt aizgādnis mēģināja rīkoties dzīvokļu īpašnieka biedrības otra valdes locekļa interesēs, nevis pārstāvēja aizgādnībā esošās personas tiesības un intereses.

Aizgādnība pār pilngadīgajiem pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, ciktāl šie noteikumi nerunā pretim Civillikumā noteiktajam par aizgādnību.⁶²

*Augstākā tiesa norāda, ka tiesību normas, kas regulē aizgādņa iecelšanu un atcelšanu, ir izdotas ar mērķi aizsargāt personu, kurai nepieciešama aizgādnība, kā arī tās laulātā un tuvāko radnieku tiesības. Civillikuma 245. pants norāda uz pienākumu, nevis tiesībām kļūt par aizbildni un aizgādni. Tādējādi secināms, ka iepriekš minētās normas nav pieņemtas ar mērķi, lai aizsargātu attiecīgu personu interesi kļūt par bāriņtiesas ieceltu aizgādni.*⁶³

⁵⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta ceturtdaļa.

⁶⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta piektā daļa.

⁶¹ Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument>, aplūkots – 06.11.2022.

⁶² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2007. gada 12. aprīļa lēmums lietā Nr. SKA-277/2007, 10. punkts.

Svarīgi: iecelot aizgādni, primāra ir personas, kurai nepieciešama aizgādība, interešu aizsardzība, nevis lai aizsargātu attiecīgo personu intereses, kļūstot par aizgādni.

Praksē ir gadījumi, kad ģimenē ir ilgstošs konflikts un saduras ieceltā aizgādņa intereses ar citu normatīvajos aktos norādīto personu, kas var kļūt par aizgādni, interesēm, un pilnībā tiek aizmirstas aizgādībā esošās personas intereses. Savas nesaskaņas ģimenē tiek risinātas ar aizgādības starpniecību, piemēram, ja aizgādībā esošajai personai ir lieli finanšu līdzekļi gan ienākumu, gan uzkrājumu veidā, pieder peļņu nesoši nekustamie īpašumi.

Piemēram:

Ar tiesas lēmumu personai tika nodibināta pagaidu aizgādība veselības traucējumu dēļ līdz cita tiesas lēmuma pieņemšanai.

Bāriņtiesa, atbilstoši tiesas lēmumam, iecēla personai pagaidu aizgādni, kas bija viņas meita, un uzdeva vest sekojošas lietas: maksājumu izdarīšanu un saņemšanu, darījumu slēgšanu, rīcību ar mantu un tās pārvaldību.

Pēc pagaidu aizgādņa iecelšanas, aizgādībā esošā persona pēkšņi neatbildēja vairs uz ģimenes locekļu telefona zvaniem, kā arī nebija sastopama dzīvesvietā, kas bija par pamatu ģimenei celt trauksmi, ka kaut kas nav labi. Mantkārīgu nolūku vadīta, uz savu prombūtnes laiku, pagaidu aizgādne bija aizgādībā esošo personu ievietojusi pansionātā, par ko neviens no ģimenes nezināja. Tikai tad, kad ģimenes locekļi nespēja ilgāku laiku sazināties ar aizgādībā esošo personu, atklājās, ka ģimene vispār nezina, ka personai ir nodibināta pagaidu aizgādība, un ir iecelts pagaidu aizgādnis. Gandrīz divus mēnešus vēlāk, bāriņtiesā tika saņemti aizgādībā esošās personas iesniegumi, kuros viņa norādīja, ka viņa nevēlas iecelto aizgādni un lūdza viņu atcelt no pagaidu aizgādņa pienākumu pildīšanas. Iesniegumā lūgts par pagaidu aizgādni iecelt citu ģimenes locekli.

Bāriņtiesa pieņēma lēmumu esošo pagaidu aizgādni atcelt un iecelt par aizgādni personu, kuru aizgādībā esošā persona lūgusi.

Vēlāk atklājās, ka atceltais aizgādnis bija rīkojies pretēji aizgādībā esošās personas interesēm, jo bija paplašinājis tam dotās pilnvarojuma robežas, ierobežojot aizgādībā esošās personas nemantiskās intereses uz komunikāciju ar ģimenes locekļiem, jo pansionātam aizgādnis bija iesniedzis iesniegumu ar lūgumu nodrošināt, ka aizgādībā esošā persona, atrodoties minētajā iestādē, netiekas vai kādā citā veidā neuztur fizisku vai vizuālu saskari ar ģimenes locekļiem. Atceltais aizgādnis bija pārkāpis pilnvarojumu attiecībā uz aizgādībā esošās personas korespondenci, pieprasot telefona operatoram aizgādībā esošās personas telefona saziņas izdrukas, lai kontrolētu, ar ko viņa sazinās. Visbeidzot, atceltais aizgādnis, pārkāpjot savas kā pagaidu aizgādņa pilnvaras un Civillikuma 286. pantā noteikto, noslēdza

aizgādņībā esošās personas vārdā cesijas līgumu un tā atcēlēja līgumu. Neskatoties uz to, ka atceltajam aizgādņim bija zināmas visas aizgādņa tiesības un pienākumi, viņš apzināti bija veicis darbības, kas neatbilst aizgādņībā esošās personas interesēm.

Turpmāk, izskatot konkrēto lietu Administratīvajā tiesā, tika konstatēta vēl virkne pārkāpumu aizgādņa darbībā, kas ir pretējas aizgādņībā esošās personas interesēm.⁶⁴

No iepriekš minētā ir secināms, ka bāriņtiesai, vērtējot iespējamos aizgādņus, nepietiek ar to, ka novērtē personas dzīves apstākļus un aprunājas ar potenciālo aizgādni un personu, kurai ierobežota rīcībspēja. Ir nepieciešams uzrunāt arī citus tuviniekus vai aizgādņībā esošajai personai tuvas personas, piemēram, draugus, kaimiņus, lai situācija tiktu izprasta objektīvi.

Iepriekš minētajā situācijā personas meita vēl pirms vēršanās tiesā ar pieteikumu par rīcībspējas ierobežošanu mātei, bija lūgusi ģimenes ārstam spēcīgus medikamentus, norādot, ka mātei ir nopietnas problēmas ar alkoholu, kurus ģimenes ārsts, neapskatot māti, arī izrakstīja, un, kuru lietošanas rezultātā tiesā par rīcībspējas ierobežošanu mātei tiesu medicīniskā ekspertīze deva maldīgu atzinumu, kas bija par pamatu pagaidu aizgādņības nodibināšanai uz laiku līdz cita tiesas lēmuma pieņemšanai, bet ne ilgāk par diviem gadiem. Līdz ar to ieteicams bāriņtiesai, jau gatavojot informāciju pēc tiesas pieprasījuma par pirmreizējo rīcībspējas ierobežošanu personai, pievērst uzmanību tam, vai uz doto brīdi nav kādas krasas izmaiņas ikdienas dzīvē, piemēram, pievērst uzmanību sadzīves apstākļu maiņai, kas personai, kurai vēlas ierobežot rīcībspēju, var radīt papildu stresu un diskomfortu, tādējādi ietekmējot personas, kurai vēlas ierobežot rīcībspēju, attieksmi un uzvedību, kas, iespējams, ietekmē tikai jauno apstākļu adaptācijas periodu. Šāda veida informācija būtu fiksējama atbilstošos dokumentos (dzīves apstākļu pārbaudes aktā, sarunu protokolā ar aizgādņībā esošo personu vai citām personām u.c.), kas tiek iesniegti pēc tiesas pieprasījuma.

Ja tiesa ierobežo personas rīcībspēju garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ, tā paziņo par to bāriņtiesai, kas pēc vajadzības ieceļ pār šo personu vienu vai vairākus aizgādņus, kam uzdod rīkoties tiesas noteiktajā apjomā.⁶⁵

Tiesa, ierobežojot rīcībspēju un nodibinot aizgādņību, vispirms nosaka, vai aizgādņis ar aizgādņībā esošo rīkojas kopā, un pēc tam — vai aizgādņis rīkojas patstāvīgi, un uzdod attiecīgajai bāriņtiesai iecelt vienu vai vairākus aizgādņus.⁶⁶ Bāriņtiesa vajadzības gadījumā var iecelt vienu vai vairākus aizgādņus. Tātad tiesību norma paredz, ka personai var būt vairāki aizgādņi, tomēr tā nenosaka, kādos gadījumos tie būtu ieceļami. Piemērojot attiecīgos noteikumus par aizbildņību pār nepilngadīgajiem, atrodam, ka parasti būtu ieceļams viens

⁶⁴ Administratīvās rajona tiesas 2020. gada 14. maija lēmums lietā Nr. A420168720. Publiski nav pieejams.

⁶⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 1, 20.02.1937., 360. panta pirmā daļa.

⁶⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 1, 20.02.1937., 366. pants.

aizgādnis, bet sevišķi grūtās un sarežģītās aizgādības lietās – vairāki, tomēr ne vairāk par trijiem.⁶⁷

Bāriņtiesa aizgādņa darbību var vērtēt tikai pēc iecelšanas un sāksanas pildīt savus pienākumus. Arī aizgādnis tikai tad var konstatēt kaut ko sev subjektīvi sevišķi grūtu, kas nozīmē, ka noteiktā jomā viņam varētu būt nepieciešama palīdzība, piemēram, ja ir nepieciešams risināt juridiska rakstura jautājumus, bet aizgādnim šādu zināšanu nav. Viņš var vērsties pie bāriņtiesas ar pamatotu lūgumu iecelt personai līdzgādni juridisko jautājumu risināšanā. Šajā gadījumā ir svarīgi noskaidrot arī aizgādībā esošās personas viedokli par līdzgādni, kā arī par konkrēto personu. Praksē ir gadījumi, kad aizgādībā esošā persona pati vēršas bāriņtiesā ar šādu iesniegumu un lūgumu, tad šajā gadījumā bāriņtiesai ir jānoskaidro aizgādņa viedoklis.

Par līdzgādņiem sīkāk ir aprakstīts [1.1.7. apakšnodaļā “Līdzgādņi”](#).

1.1.4. Aizgādības uzraudzība

Bāriņtiesa uzrauga aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē un Civillikumā paredzētajos gadījumos, ievērojot tiesas spriedumā noteikto, atļauj aizgādnim kārtot darījumus.⁶⁸

Bāriņtiesai, īstenojot aizgādības uzraudzību, ir noteiktas gan tiesības, gan pienākumi.

Bāriņtiesai ir sekojošas tiesības:

- 1) pieprasīt un bez maksas saņemt no valsts un pašvaldību iestādēm, komercsabiedrībām un organizācijām ziņas, kas nepieciešamas, lai izvērtētu aizgādībā esošās personas tiesību ievērošanas likumību vai izlemtu bāriņtiesas kompetencē esošos jautājumus – piemēram, pieprasīt informāciju par personas sodāmību un rīcībspēju, pieprasīt ziņas no Kredītu reģistra par personas kredītsaistībām, pieprasīt ziņas no nekustamā īpašuma pārvaldnieka par komunālo maksājumu parāda neesamību vai parāda apmēru utt.;
- 2) pieprasīt un bez maksas saņemt no kredītiestādēm ziņas par fiziskās personas — mantojuma atstājēja — kontu atlikumiem, lai sastādītu mantu sarakstu (mantojuma inventāra sarakstu), kā arī ziņas par mantojuma masu, aizgādībā esošās personas vārdā veiktajiem darījumiem un kontu atlikumiem, ja aizgādnis nesniedz bāriņtiesai pieprasīto informāciju par aizgādībā esošās personas mantas pārvaldību, vai ir pamatotas aizdomas, ka sniegtas nepatiesas ziņas – piemēram,

⁶⁷ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022., 48. punkts.

⁶⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta pirmā daļa.

rakstveidā ar oficiālu vēstuli pieprasīt un saņemt bankas konta izdrukas vai līgumus, kas noslēgti bankā, lai pārliecinātos, ka aizgādņi rīkojas aizgādībā esošās personas interesēs;

- 3) veikt amatpersonu un iedzīvotāju aptauju, lai iegūtu ziņas, kas nepieciešamas aizgādības jautājumu izlemšanai – bāriņtiesas loceklis iegūst vispārīgu informāciju ikdienišķu sarunu veidā, aptaujājot personas par aizgādni un aizgādībā esošo personu, kā arī noskaidro viedokli no personām, ar kurām persona ar ierobežoto rīcībspēju ikdienā kontaktējās vai dzīvo kopā;
- 4) uzaicināt personas uz pārrunām un pieprasīt no tām paskaidrojumus par aizgādībā esošās personas personisko un mantisko tiesību aizsardzību;
- 5) iesniegt tiesā prasības pieteikumus un pieteikumus aizgādībā esošās personas interesēs, izņemot pieteikumus par rīcībspējas ierobežošanu un pārskatīšanu un pagaidu aizgādības nodibināšanu;
- 6) veikt pārrunas ar aizgādībā esošo personu bez citu personu klātbūtnes;
- 7) lūgt psihologu veikt personas vai ģimenes psiholoģisko izpēti un saņemt psihologa atzinumu par izpēti rezultātiem – atzinums nepieciešams, piemēram, gadījumos, kad jāpārskata personai rīcībspējas ierobežojumi, un ir mainījušies būtiski personas ar ierobežotu rīcībspēju apstākļi un veselības stāvoklis;
- 8) vismaz reizi gadā pārbaudīt aizgādībā esošās personas dzīvesvietā dzīves apstākļus.

Bāriņtiesas pildot savus pienākumus:

- 1) aizstāv aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības visos jautājumos, t.sk. jautājumos, kas ir ārpus tiesas spriedumā noteiktā ierobežojuma apjoma, kā arī personas nemantiskajās tiesībās, ja par tām ir izcēlies konflikts starp aizgādni un aizgādībā esošo personu;
- 2) izskata iesniegumus un sūdzības par aizgādņa rīcību;
- 3) pēc tiesas pieprasījuma un atbilstoši pieprasījumā norādītajam veidam un apjomam, sniedz tiesai rakstveidā vai piedaloties tiesas sēdē informāciju, kurai ir nozīme lietā par personas rīcībspējas ierobežošanu, pagaidu aizgādības nodibināšanu un rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu, piemēram, rakstveida dokumentus vai mutisku informāciju tiesas sēdē par personas viedokli attiecībā uz rīcībspējas ierobežošanu, par dzīves apstākļu pārbaudi, par citu personu viedokli, par ziņām no sociālā dienesta, ārstējošā ārsta, ārstniecības, sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestādes, par kredītiestādē veiktajiem darījumiem un kontu atlikumiem;

- 4) sadarbojas ar citām bāriņtiesām, Bērnu aizsardzības centru, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām, veselības aprūpes un izglītības iestādēm, sociālajiem dienestiem, policijas iestādēm, Valsts probācijas dienestu un tiesu izpildītājiem, lai nodrošinātu aizgādībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzību;
- 5) neizpauž informāciju, t.sk. aizgādnim, kas jebkādā veidā varētu kaitēt aizgādībā esošajai personai;
- 6) sniedz palīdzību aizgādībā esošajai personai, kura pēc palīdzības vērsusies bāriņtiesā, atkarībā no nepieciešamās palīdzības veida (domstarpību gadījumā par iespējamajiem risinājumiem sīkāk aprakstīts piektajā daļā [“Aizgādņa un aizgādībā esošās personas domstarpību izšķiršana”](#));
- 7) uzklaua aizgādībā esošo personu ikvienā jautājumā, kas skar šīs personas intereses;
- 8) Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos pārstāv aizgādībā esošo personu kriminālprocesā.

Bāriņtiesa uzrauga aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē un Civillikumā paredzētajos gadījumos, ievērojot tiesas spriedumā noteikto, atļauj aizgādnim kārtot darījumus.

Bāriņtiesai jāuzrauga aizgādņu darbība sekojošos Civillikuma⁶⁹ noteiktajos gadījumos:

- 1) Vai aizgādnis, pildot savus pienākumus, noskaidro aizgādībā esošās personas viedokli;
- 2) Vai aizgādnis neierobežo aizgādībā esošās personas nemantiskās tiesības, kā arī neierobežo aizgādībā esošo personu jomās, kas nav ierobežotas ar tiesas spriedumu;
- 3) Vai aizgādnis palīdz aizgādībā esošajai personai apgūt prasmes un spējas, kas nepieciešamas, lai viņa varētu atjaunot savu rīcībspēju;
- 4) Vai aizgādnis nodrošina aizgādībā esošās personas pienācīgu kopšanu;
- 5) Vai aizgādnis pienācīgi rūpējas un pārvalda aizgādībā esošās personas mantu, atbilstoši šīs personas interesēm;
- 6) Vai aizgādnis savlaicīgi pilda pienākumu par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu, kuru var pārskatīt jebkurā brīdī, ja būtiski ir mainījušies apstākļi, bet ne retāk kā reizi septiņos gados no tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas;
- 7) Vai pagaidu aizgādnis veic tam noteiktos uzdevumus;
- 8) Vai aizgādnis pienācīgi apsargā un pārvalda promesošās personas mantu.

⁶⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937.

Bāriņtiesa, aizstāvot aizgādībā esošās personas intereses:

- 1) pārbauda, vai aizgādnis noskaidro aizgādībā esošās personas viedokli un gribu un pārvalda mantu atbilstoši šīs personas interesēm un normatīvo aktu prasībām – praksē mēdz būt grūti pārbaudīt, vai aizgādnis noskaidro aizgādībā esošās personas viedokli, it sevišķi, ja aizgādībā esošā persona ir ar smagiem vai ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem, vai, verbāli nekomunicē vai komunicē, bet ļoti vāji. Visos šajos gadījumos būtu jārunā ar aizgādībā esošo personu, turklāt, bez aizgādņa klātbūtnes, jo, iespējams, persona var sniegt atbildes ar žestu palīdzību vai īsiem vārdiem, kas dod pārliecību bāriņtiesas loceklim, ka viedoklis tiek jautāts ikdienā no aizgādņa puses. Otrs veids, kā var mēģināt saprast vai tiek noskaidrots aizgādībā esošās personas viedoklis vispār, ir no personām bāriņtiesā saņemto sūdzību skaita, kas pienāk gan no aizgādībā esošās personas pašas, gan, rādītājs var būt arī, no kaimiņu vai citu tuvinieku sūdzībām. Vairāk par aizgādībā esošās personas viedokļa noskaidrošanas principiem un veidiem skatīt [1.1.2. apakšnodaļu “Personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokļa noskaidrošana”](#);
- 2) lemj par īpašuma iegūšanu aizgādībā esošajai personai – pirms šāda lēmuma pieņemšanas bāriņtiesai rūpīgi jāizvērtē īpašuma lietderīgums un atbilstība aizgādībā esošās personas interesēm. Piemēram, iegādājoties automašīnu par aizgādībā esošās personas līdzekļiem, primāri ir jāizvērtē faktiskā puse – kādam mērķim tā tiek iegādāta: vai automašīna nepieciešama pāris braucieniem gadā, kad aizgādībā esošā persona tiek aizvesta ekskursijā, tad jāsaprot, cik lietderīgs ir šis pirkums un, kas notiek ar automašīnu pārējā laikā, vai automašīna tomēr nepieciešama ikdienā, jo aizgādībā esošā persona regulāri tiek vadāta uz dienas centru, skolu vai rehabilitāciju. Kad pārliecība iegūta par faktisko lietderību, jāvērtē finansiālā puse – kāda ir pieļaujamā summa automašīnas iegādei, un, vai pirkšanai izvēlēta automašīna ir atbilstoša aizgādībā esošās personas interesēm. Piemēram, vērtē vai automašīna ir pietiekami ērta, vai tai ir pietiekošs un drošs aprīkojums aizgādībā esošās personas pārvadāšanai par konkrēto cenu. Ar nekustamā īpašuma iegūšanu ir līdzīgi, jo nedrīkst vērtēt tikai finansiālo pusi. Ir jāvērtē tā faktiskā atbilstība gan pielietojumam, piemēram, vai nekustamais īpašums vajadzīgs, jo tas būs aizgādībā esošās personas dzīvesvieta, vai tas nepieciešams, lai to izīrētu un vairotu aizgādībā esošās personas labklājību, gan aizgādībā esošās personas interesēm, piemēram, no iegūtajiem papildus

līdzekļiem apmaksāt kādas rehabilitācijas nodarbības vai apmaksāt funkcionālās gultas nomu;

- 3) seko, lai aizgādnis nerīkojas ar aizgādībā esošajai personai piederošu mantu bez bāriņtiesas atļaujas, ja tā saskaņā ar likumu ir nepieciešama⁷⁰ - par aizgādībā esošās personas mantisko interešu uzraudzību skatīt [6.2. nodaļā “Personas mantisko interešu aizsardzība”](#);
- 4) katru gadu līdz 1. februārim, kā arī, aizgādni atlaižot vai atstādinot, saņem un pārbauda aizgādņa iesniegto norēķinu;⁷¹
- 5) var uzlikt aizgādnim par pienākumu jebkurā laikā sniegt norēķinu par aizgādības pārvaldību;⁷²
- 6) uzrauga, lai aizgādnis ne retāk kā reizi septiņos gados no dienas, kad stājies spēkā tiesas spriedums par rīcībspējas ierobežošanu⁷³, iesniedz tiesā pieteikumu par obligāto rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu personai ar rīcībspējas ierobežojumu, kā arī sniedz tiesai informāciju, kurai ir nozīme lietā par rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu⁷⁴ – rīcībspēju personai var pārskatīt jebkurā brīdī, bet ne retāk kā reizi septiņos gados. Tuvojoties septiņu gadu periodam, bāriņtiesai jāatgādina aizgādnim par šādu pienākumu. Praksē ir zināms, ka par termiņa tuvošanos bāriņtiesas locekļi informē aizgādni ikgadējā dzīvesvietas apsekošanā, to fiksējot sarunu protokolā;
- 7) informē prokuratūru, ja aizgādņa kavēšanās dēļ ir nepieciešama rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšana aizgādībā esošās personas interesēs.⁷⁵ Bāriņtiesai ir pienākums informēt prokuratūru, ja nepieciešama neatliekama rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšana tiesā, bet ir šķēršļi, kāpēc aizgādnis to nevar izdarīt, tajā skaitā arī gadījumā, ja ir atcelts aizgādnis, bet tā vietā vēl nav iecelts jauns.⁷⁶ Bāriņtiesai prokuratūra jāinformē arī gadījumos, kad aizgādnis nepilda (piemēram, ignorē) savu pienākumu par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu aizgādībā esošajai personai. Par šiem gadījumiem bāriņtiesai rakstveidā jāinformē prokuratūra, kas sniedz tiesā pieteikumu par rīcībspējas ierobežojumu

⁷⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta otrā daļa.

⁷¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta ceturtdaļa.

⁷² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta piektā daļa.

⁷³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 270.² panta otrā daļa.

⁷⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. panta 3.¹ punkts.

⁷⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta sestā daļa.

⁷⁶ Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013.

pārskatīšanu. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad aizgādnis neievēro normatīvajos aktos noteikto septiņu gadu termiņu, gan arī tad, ja aizgādnībā esošajai personai ir redzami uzlabojumi, kas varētu būt par pamatu personas rīcībspējas pārskatīšanai, lai mazinātu viņai noteiktos ierobežojumus, bet aizgādnis to nedara. Par aizgādnībā esošas personas uzlabojumiem bāriņtiesa var uzzināt, piemēram, no pašas aizgādnībā esošās personas un aizgādņa pārrunu veidā vai, dodoties ikgadējā dzīvesvietas apsekošanā, kā arī no sociālā dienesta un tā darbiniekiem, ja aizgādnībā esošā persona saņem kādus no sociālajiem pakalpojumiem;

- 8) informē prokuratūru par aizgādnības nodibināšanu personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, ja tas nepieciešams šīs personas interešu aizsargāšanai. Bāriņtiesa informē prokuratūru par aizgādnības nodibināšanu personām, kuras izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā.⁷⁷ Par minētajiem gadījumiem bāriņtiesai rakstveidā jāinformē prokuratūra, kas ir tiesīga sniegt tiesā pieteikumu par rīcībspējas ierobežojumu noteikšanu un aizgādnības nodibināšanu.

Piemēram:

Bāriņtiesa saņem no ārstniecības iestādes ziņu par personu, kura ilgstoši atrodas ārstniecības iestādē, un, kurai veselības stāvokļa dēļ nav nosakāms termiņš līdz izrakstīšanās brīdim. Ārstniecības iestāde bāriņtiesai norādīja, ka persona veselības stāvokļa dēļ, nespēj pati rīkoties ar finanšu līdzekļiem, kas ir uzkrājušies no invaliditātes pabalstiem, un uz konkrēto brīdi ir nedaudz virs 4000 euro apmērā. Personai ir vecāki, kas ir atteikušies vērsties tiesā ar pieteikumu par rīcībspējas ierobežošanu. Tā kā persona pati nespēj rīkoties ar naudu, nesaprot tās vērtību, ārstniecības iestāde informēja par situāciju bāriņtiesu, kas, savukārt, informēja prokuratūru, un tiesa personai ierobežoja rīcībspēju mantiskajās jomās un nodibināja aizgādību.

Aizgādņa norēķini

Bāriņtiesa aizgādņa pienākumu par mantas pārvaldību izpildi uzrauga ar norēķina palīdzību, kas nozīmē, ka bāriņtiesa saņem un pārbauda aizgādņa iesniegtos norēķinus.

Var izšķirt vairāku veidu norēķinus:

- 1) Galīgais norēķins – aizgādņa atstādināšanas, atlaišanas vai atcelšanas gadījumā;

⁷⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 44.³ pants.

- 2) Gada norēķins – katru gadu līdz 1. februārim;
- 3) Speciālais norēķins – jebkurā laikā pēc bāriņtiesas ieskata un likumā noteiktajos gadījumos, piemēram, Civillikuma 278. pantā par kustamas lietas, kas bojājas, pārdošanu.

Galīgā norēķina un gada norēķina gadījumā bāriņtiesai nav rīcības brīvība, un šajos gadījumos obligāti jāpieprasa aizgādnim sniegt norēķinu. Atbilstoši Civillikuma 300. un 301. pantam aizgādnim katra gada sākumā, ne vēlāk par februāri, jādod bāriņtiesai norēķins par aizgādības pārvaldību. Arī aizgādnim, kas saskaņā ar Civillikuma 660. pantu ir iecelts mantojumam, savas pārvaldības laikā ik gadu, atbilstoši Civillikuma 663. pantam, ir jādod par to norēķins bāriņtiesai. Kad mantojumu nododot mantiniekiem vai citu iemeslu dēļ aizgādība izbeidzas, aizgādnim bāriņtiesai jādod galīgais norēķins.

Gada norēķinā noteikti jāatspoguļo jebkuras izmaiņas, kas notikušas saistībā ar aizgādībā esošās personas mantu, turklāt bāriņtiesai, pārbaudot iesniegto norēķinu, jāizvērtē informācija un tā jāsalīdzina ar iepriekšējā gadā iegūto informāciju.

Speciālā norēķina gadījumā bāriņtiesai ir plaša rīcības brīvība. Bāriņtiesām ir dotas tiesības, neierobežojot tās ar konkrētiem noteikumiem. Līdz ar to, ja rodas jebkuras bažas par aizgādņa rīcības prettiesiskumu vai nelietderīgumu, bāriņtiesa ir tiesīga pieprasīt norēķinu. Tāpat bāriņtiesai ir tiesības prasīt norēķina iesniegšanu, lai pārbaudītu sava lēmuma izpildi. Piemēram, ja bāriņtiesa ir lēmusi par īpašuma pārdošanu un pārdošanas rezultātā iegūtie naudas līdzekļi aizgādnim bija jānogulda kredītiestādē uz aizgādībā esošās personas konta, tad bāriņtiesai ir tiesības prasīt atsevišķu norēķinu par konkrēto darījumu⁷⁸. Ja bāriņtiesa ir atļāvusi izlietot aizgādībā esošās personas naudas līdzekļus kādas mantas iegādei, arī tad bāriņtiesai ir jānoskaidro, vai nauda ir izlietota konkrētajam mērķim, un tai ir tiesības prasīt, lai aizgādnis iesniedz norēķinu, turklāt norēķinam pievienojot preču iegādi vai veikto pakalpojumu apmaksu apliecinošus dokumentus.

Lai pārliecinātos par norēķinā sniegto informāciju, bāriņtiesa ar oficiālu vēstuli var izprasīt no kredītiestādes izziņu par aizgādībā esošās personas konta stāvokli. Bāriņtiesa var lūgt aizgādnim uzrādīt ar kredītiestādi noslēgto līgumu par konta atvēršanu uz aizgādībā esošās personas vārda, lai pārliecinātos, ka personas konts nav piesaistīts interneta bankai, norēķinu kartēm, vai līgumā nav iekļauti arī kādi citi nosacījumi, kas ļautu veikt darījumus ar kontā esošo naudu bez bāriņtiesas atļaujas, tādējādi apdraudot aizgādībā esošās personas interešu un tiesību aizsardzību.

⁷⁸ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download> 97. lpp.

Bāriņtiesai normatīvajos aktos noteikto uzdevumu īstenošanai ir tiesības saņemt ziņas par aizgādībā esošās personas kredītsaistībām, rakstiski pieprasot tās Latvijas Bankai no Kredītu reģistra. Savukārt Latvijas Bankai ir pienākums tās sagatavot un izsniegt bez maksas triju darbdienu laikā.⁷⁹

Izvērtējot aizgādņu norēķinus, bāriņtiesai jāpievērš uzmanība, kā tiek saglabāta aizgādībā esošās personas manta. Piemēram, ja aizgādībā esošajai personai pieder dzīvoklis, jāseko līdzi, kā tas tiek uzturēts, vai ir segti visi nepieciešamie maksājumi. Ja ir šaubas, ka komunālie maksājumi par dzīvokli vai arī citi maksājumi, kas saistīti ar nekustamā īpašuma uzturēšanu, t.sk., arī nekustamā īpašuma nodoklis, netiek veikti, bāriņtiesai nepieciešamā informācija jāizprasa no attiecīgajām institūcijām. Pieļaujams, ka, pirms tiek saņemta bāriņtiesas atļauja un izvērtēts īres līguma projekts, aizgādībā esošajai personai piederošais dzīvoklis tiek izīrēts, tomēr tad jāpārlicinās, kā tiek izlietoti ienākumi par dzīvokļa izīrēšanu. Iesakāms, piemēram, īres līgumā paredzētos un ieņemtus līdzekļus noguldīt kredītiestādē uz aizgādībā esošās personas vārda atvērtā kontā, saņemot par to peļņas procentus. Minētos līdzekļus pieļaujams ieguldīt arī cita aizgādībā esošajai personai piederošā īpašuma uzturēšanai⁸⁰, ja tas iepriekš ir saskaņots ar bāriņtiesu.

1.1.5. Aizgādņa atstādināšana no pienākumu pildīšanas

Bāriņtiesa, konstatējot kļūdas aizgādņa iesniegtajā norēķinā vai aizgādņības pārvaldības interesēm neizdevīga aizgādņa darbībā, var lemt par aizgādņa atstādināšanu no aizgādņa pienākumu pildīšanas.⁸¹

Bāriņtiesa, konstatējot kļūdas aizgādņa iesniegtajā norēķinā vai personas ar ierobežotu rīcībspēju interesēm neizdevīgu aizgādņa darbību, aizgādņim dod vajadzīgos norādījumus, lai tās novērstu, vai arī lemj par aizgādņa atstādināšanu vai atcelšanu. Lai pilnvērtīgi uzraudzītu aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu ievērošanu, bāriņtiesa savas kompetences ietvaros var dot aizgādņim norādījumus. Kā atzinusi Augstākā tiesa, šādi norādījumi ir dabiska un nepieciešama aizgādņības lietas procesa sastāvdaļa. Norādījumu neizpildīšanas vai nepienācīgas izpildīšanas gadījumā bāriņtiesa var pieņemt lēmumu aizgādni atstādināt vai atlaist. Tiesā šādi norādījumi ir atsevišķi pārsūdzami tikai tad, ja tie paši par sevi skar būtiskas personas tiesības vai tiesiskās intereses vai būtiski apgrūtina to īstenošanu.

⁷⁹ Kredītu reģistra likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 92, 13.06.2012., 20. un 21. pants.

⁸⁰ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 12.05.2022., 96.-98. lpp.

⁸¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 42. panta pirmās daļas 2. punkts.

Pārbaudot tiesā lēmuma tiesiskumu par aizgādņa atstādināšanu vai atlaišanu, vienlaikus būtu jāvērtē aizgādnim iepriekš doto norādījumu tiesiskums.⁸²

Praksē nākas saskarties ar to, ka aizgādņi ne vienmēr rīkojas aizgādībā esošās personas interesēs, iespējams, mēģinot gūt labumu sev no aizgādībā esošās personas mantas, sastādot sev labvēlīgu līgumu, vai citādi mēģinot tikt pie aizgādībā esošās personas naudas vai īpašumiem. Sarežģīti ir pārbaudīt, kā tiek ievērotas aizgādībā esošās personas intereses, ja viņiem pieder komercsabiedrības, it īpaši, kas veic saimniecisko darbību ar lielu apgrozījumu.⁸³

Bāriņtiesai, konstatējot aizgādības pārvaldības interesēm neizdevīga aizgādņa darbības, jāizvērtē, vai aizgādņa rīcībā ir saskatāmi apstākļi, kas būtu pamats aizgādņa atstādināšanai vai atcelšanai. Ja tiek secināti šādi apstākļi, tad būtu jākonstatē, vai aizgādnis kopumā nodrošina aizgādībā esošās personas aprūpi. Ja bāriņtiesa secina, ka kopumā aizgādnis nodrošina aizgādībā esošās personas aprūpi, tā var lemt par aizgādņa neatstādināšanu vai neatcelšanu no pienākumu pildīšanas, bet dot aizgādnim konkrētus norādījumus aizgādņa pienākumu turpmākā pildīšanā.⁸⁴

Gadījumos, kad bāriņtiesa ir konstatējusi aizgādņa darbībā pārkāpumus, tai ir jāizvērtē un jāpieņem lēmums par norādījumu došanu aizgādnim vai aizgādņa atstādināšanu. Ja bāriņtiesa lemj par aizgādņa atstādināšanu, var izveidoties situācija, ka bāriņtiesa ir apzinājusi tuvākos radniekus, taču citu personu, kura varētu uzņemties personas ar ierobežotu rīcībspēju aizgādņa pienākumus, nav izdevies atrast. Šis ir objektīvs iemesls, atbilstoši Administratīvā procesa likuma 64. panta otrajā daļā noteiktajam, ka, ja objektīvu iemeslu dēļ šā panta pirmajā daļā noteikto termiņu nav iespējams ievērot, iestāde to var pagarināt uz laiku, ne ilgāku par četriem mēnešiem no iesnieguma saņemšanas dienas, par to paziņojot iesniedzējam. Ja nepieciešama ilgstoša faktu konstatācija, administratīvā akta izdošanas termiņu ar motivētu lēmumu, par to paziņojot iesniedzējam, var pagarināt līdz vienam gadam tā iestāde, kurā administratīvo aktu var apstrīdēt, bet, ja šādas augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets, lēmumu pieņem tās iestādes vadītājs, kura izdod administratīvo aktu. Lēmumu par termiņa pagarināšanu var apstrīdēt un pārsūdzēt. Tiesa sūdzību izskata rakstveida procesā. Pagarinot administratīvā akta izdošanas termiņu, bāriņtiesai būtu iespēja turpināt cita aizgādņa meklēšanu.

Ja aizgādnis atstādināts no aizgādības, bāriņtiesa ieceļ citu aizgādni.⁸⁵

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 14. februāra lēmums Lietā Nr. SKA 589/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5088>, aplūkots – 03.09.2022.

⁸³ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 12.05.2022., 175.-176. lpp.

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 14. februāra lēmums Lietā Nr. SKA 589/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5088>, aplūkots – 03.11.2022.

⁸⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 42. panta otrā daļa.

Ja aizgādņa rīcība radījusi zaudējumus, par kuriem aizgādnis ir atbildīgs, bāriņtiesa ceļ tiesā attiecīgu prasību.⁸⁶ Šajā gadījumā, atbilstoši tiesas spriedumā noteiktajam apjomam par zaudējumiem atbildīgs ir aizgādnis. Savukārt, bāriņtiesas pienākums ir uzraudzīt aizgādņa darbību, t.sk., rūpīgi pārbaudot gala norēķinu pirms aizgādņa atlaišanas no pienākumu pildīšanas. Taču, ja bāriņtiesa konstatē administratīvi vai krimināli sodāmu aizgādņa tiesību ļaunprātīgu izmantošanu, bāriņtiesa par to paziņo tiesībaizsardzības iestādēm.⁸⁷

1.1.6. Aizgādņa atlaišana no pienākumu pildīšanas

Bāriņtiesa lemj par aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas, ja:

- 1) tiesa aizgādībā esošajai personai atcēlusi rīcībspējas ierobežojumu un izbeigusi aizgādību garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ, aizgādnis iesniedzis bāriņtiesai gala norēķinu un nodevis attiecīgajai personai mantu, kas atradusies viņa pārvaldībā;
- 2) tiesa aizgādībā esošajai personai atcēlusi rīcībspējas ierobežojumu un izbeigusi aizgādību izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ, aizgādnis iesniedzis bāriņtiesai gala norēķinu un nodevis attiecīgajai personai mantu, kas atradusies viņa pārvaldībā;
- 3) tiesa aizgādībā esošajai personai izbeigusi pagaidu aizgādību garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ vai beidzies tiesas nolēmuma darbības termiņš par pagaidu aizgādības nodibināšanu, aizgādnis iesniedzis bāriņtiesai gala norēķinu un nodevis attiecīgajai personai mantu, kas atradusies viņa pārvaldībā;
- 4) ir zuduši apstākļi, kas bija par pamatu rīcībspējas ierobežojumam un aizgādības nodibināšanai personai izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, tiesa atcēlusi rīcībspējas ierobežojumu un izbeigusi aizgādību.⁸⁸

No iepriekš minētā ir secināms, ka iestājoties apstāklim, kad aizgādība vairs objektīvi nav realizējama, likumdevējs ir paredzējis, ka bāriņtiesa pieņem lēmumu par aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas.

Situācijā, kad aizgādībā esošā persona ir mirusi, analogiski piemērojams Civillikuma 364.¹ pantā noteiktais regulējums par personai noteiktā rīcībspējas ierobežojuma atcelšanu, un Civillikuma 364.³ panta otrajā daļā noteiktā pagaidu aizgādības izbeigšanas kārtība – **jāpieņem lēmums par aizgādņa atlaišanu no pienākumu pildīšanas pēc tam, kad aizgādnis iesniedzis bāriņtiesā un bāriņtiesa pārbaudījusi aizgādņa gala norēķinu.**

⁸⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 42. panta trešā daļa.

⁸⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 42. panta ceturtnā daļa.

⁸⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 43. panta pirmās daļas 1.–2. punkts.

Papildus vēršama uzmanība uz to, ka atsevišķas pašvaldības nodrošina aizgādņus ar atlīdzību par aizgādņa pienākumu pildīšanu, un šādā gadījumā aizgādņa pienākumu pildīšanas izbeigšanas faktu nepieciešams nostiprināt, bāriņtiesai pieņemot lēmumu par aizgādņa atlaišanu no aizgādņa pienākumu pildīšanas sakarā ar aizgādņībā esošas personas nāvi, lai attiecīgā pašvaldība varētu pārtraukt atlīdzības izmaksu aizgādņim līdz ar aizgādņa pienākumu pildīšanas izbeigšanu.

1.1.7. Līdzzaigādņi

Aizgādņība pār pilngadīgajiem pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, ciktāl šie noteikumi nerunā pretim Civillikumā noteiktajam par aizgādņību.⁸⁹

Bāriņtiesa vajadzības gadījumā var iecelt arī vairākus aizgādņus.⁹⁰ Tātad tiesību norma paredz, ka personai var būt vairāki aizgādņi, tomēr tā nenosaka, kādos gadījumos tie būtu ieceļami. Piemērojot attiecīgos noteikumus par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, atrodam, ka parasti būtu ieceļams viens aizgādnis, bet sevišķi grūtās un sarežģītās aizgādņības lietās – vairāki, tomēr ne vairāk par trijiem.⁹¹

Administratīvā apgabaltiesa, skatot lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz biedrības „Latvijas Pilsoniskā Cilvēktiesību komisija” pieteikumu par bāriņtiesas lēmumu, ar kuru atteikts iecelt līdzzaigādni, nolēma uzdot bāriņtiesai izdot administratīvo aktu, ar kuru līdzzaigādnis tiktu apstiprināts. Tiesa cita starpā ņēma vērā to, ka aizgādņim ir spējas un īpašības risināt sadzīves jautājumus, savukārt līdzzaigādņim ir nepieciešamās iemaņas juridiskos jautājumos. Tiesa noskaidroja arī aizgādņībā esošās personas viedokli.⁹²

Faktiski redzams, ka līdzzaigādņa iecelšanai nepieciešams pamatojums, kas ļauj secināt, ka tā vislabākā veidā iespējams nodrošināt rīcībnespējīgās personas ar ierobežotu rīcībspēju intereses.⁹³

No iepriekš minētā izriet, ka līdzzaigādnis ir ieceļams, ja tam ir pamatojums un viņam ir nepieciešamās iemaņas jautājumos, kuros aizgādņim trūkst spēju vai zināšanu.

⁸⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

⁹⁰ Turpat, 360. un 366. pants.

⁹¹ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022., 48. punkts.

⁹² Administratīvās apgabaltiesas 2013. gada 28. oktobra spriedums lietā Nr.AA43-1467-13, 17. un 18. punkts.

⁹³ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022., 34. lpp.

Latvijas Republikas Senāts atzīst, ka aizgādībā nododamā laulātajam vai kādam no tuvākajiem radniekiem ir subjektīvās tiesības prasīt iecelt viņu par aizgādni. Tas pats attiecas arī aizgādībā nododamā tuva radnieka tiesībām lūgt iecelt viņu par līdzgādni.⁹⁴

1.1.8. Sevišķais aizgādnis

Aizgādībā pār pilngadīgajiem pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, ciktāl šie noteikumi nerunā pretim Civillikumā noteiktajam par aizgādību.⁹⁵ Ja aizgādnis stājas darījuma attiecībās ar aizgādībā esošo personu vai izveidojas abu interešu sadursme, bāriņtiesai jāievēro Civillikuma 189. pantā noteiktais⁹⁶ un jāieceļ darījumam sevišķais aizgādnis.

Bāriņtiesai ir jānoskaidro un jāsaņem arī sevišķā aizgādņa kandidāta piekrišana (iesniegums vai sarunas protokols), ka viņu iecel par sevišķo aizgādni darījuma veikšanai.⁹⁷

1.2. Aizgādība pār mantu un mantojuma masu

Aizgādību uz tiesas sprieduma pamata nodibina pār promesošu un pazudušu personu mantu⁹⁸.

Aizgādību pār mantojuma masu⁹⁹ nodibina uz notāra izdota akta pamata¹⁰⁰, bet, ja novadu teritoriālajās vienībās nav notāra, tad bāriņtiesa sniedz palīdzību mantojuma lietu kārtošā un gādā par mantojuma apsardzību¹⁰¹. Šajā gadījumā lēmumu par aizgādņa iecelšanu mantojumam pieņem bāriņtiesa¹⁰².

Mantu, kas palikusi bez pārvaldītāja, uztic aizgādņu gādībai, kuriem minētā manta jāpārstāv.¹⁰³ Atbilstoši normatīvajiem aktiem, bāriņtiesai ir pienākums veikt šādu aizgādņu uzraudzību.

Bāriņtiesa saskaņā ar tiesas nolēmumu par aizgādības nodibināšanu iecel aizgādni promesošas vai pazudušas personas mantai.¹⁰⁴

Bāriņtiesa saskaņā ar notāra taisīto notariālo aktu par aizgādības nodibināšanu mantojumam iecel aizgādni mantojumam.¹⁰⁵

⁹⁴ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 26. septembra lieta Nr. SKA-1460/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5971>, aplūkots – 02.11.2022.

⁹⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

⁹⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 189. pants.

⁹⁷ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 12.05.2022., 89. lpp.

⁹⁸ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 217. panta otrās daļas 3. punkts.

⁹⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 217. panta otrās daļas 4. punkts.

¹⁰⁰ Notariāta likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 48, 09.07.1993., 292.³ panta pirmā daļa.

¹⁰¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 2. panta otrā daļa.

¹⁰² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 59.² pants.

¹⁰³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 216. pants.

¹⁰⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta pirmās daļas 3. un 5. punkts.

¹⁰⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta pirmā prim daļa.

Attiecībā par aizgādņa iecelšanu mantai izšķiroša nozīme piešķirama personas spējām un prasmēm pārraudzīt un saglabāt atstāto mantu. Strīds starp iespējamiem mantiniekiem nevar būt šķērslis iecelšanai par aizgādni mantojumam.

Piemērs:

Augstākā tiesa, skatot lietu, par bāriņtiesas lēmumu, ar kuru A tika iecelta par aizgādni mirušās atstātajam mantojumam, noraidīja B kasācijas sūdzību.

Augstākā tiesa pievienojās apgabaltiesas secinājumam un norādīja, ka izskatāmajā lietā, atbilstoši minētajām tiesību normām, izšķirošais ir pretendentu spēja un prasme saglabāt un pārvaldīt atstāto mantojumu. Strīds starp iespējamiem mantiniekiem nevar būt šķērslis iecelšanai par aizgādni. Kā tas ir norādīts juridiskajā literatūrā, bāriņtiesai jāraugās, lai apstiprināmajai vai iecēlamajai personai būtu aizgādņa pienākumu pildīšanai vajadzīgās spējas un īpašības. Tā var būt mantojumā ieinteresēta vai neieinteresēta persona, taču katrā ziņā tai jābūt rīcībspējīgai (sk. Gecs, Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 63. lpp). Bāriņtiesa veic kontroli par ieceltā aizgādņa darbību. Mantojuma aizgādnis ir atbildīgs par visiem zaudējumiem, ko viņš nodarījis mantojumam (sk. Civillikuma 311. līdz 315. pantu). Ja mantojuma aizgādnis rīkojas ar ļaunu nolūku, var iestāties kriminālatbildība.

Augstākā tiesa atzina, ka bāriņtiesa, izmantojot tai doto rīcības brīvību, pieņēma pamatotu lēmumu par aizgādņa iecelšanu.¹⁰⁶

Aizgādņim ir pienākums mantojumu pārvaldīt ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas.¹⁰⁷

Mantojuma aizgādnis ne tikai apsargā mantojumu nezināmā un nākotnē paredzamā īpašnieka interesēs, bet viņa galvenais pienākums ir rūpēties par mantojuma saglabāšanu, darbojoties mantojuma masas kā juridiskās personas interesēs. Viņam jāpārvalda mantojums ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas.¹⁰⁸

Ja mantojuma lietā ieinteresētās personas nevienu neieteic par aizgādni, tad aizgādņus iecel bāriņtiesa.¹⁰⁹

Bāriņtiesa aizgādņus pirmām kārtām izvēlas no Civillikuma 355. vai 661. pantā minētajām personām un pārliecinās, vai izraudzītajai personai ir nepieciešamās spējas un īpašības. Civillikuma 355. pants paredz, ka aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma

¹⁰⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2011. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-71/2011, 11. punkts.

¹⁰⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 662. pants.

¹⁰⁸ Gecs, Z. Mantošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 64.-65. lpp.

¹⁰⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 661. pants.

iecel attiecīgā bāriņtiesa, kurai pirmajā kārtā par aizgādni ir jāiecel aizgādnībā nododamā laulātais vai kāds no tuvākajiem radniekiem, kā arī jāievēro tās personas pēdējās gribas rīkojums, kura atstājusi viņam mantojumu. Savukārt Civillikuma 661. pants paredz, ka aizgādņus izrauga mantojuma lietā ieinteresētās personas un, ja viņiem ir vajadzīgās īpašības, apstiprina bāriņtiesa. Bet kad lietā ieinteresētās personas nevienu neieteic par aizgādni, tad aizgādņus ieceļ pati bāriņtiesa.¹¹⁰

Aizgādņus izrauga mantojuma lietā ieinteresētās personas un, ja viņiem ir vajadzīgās īpašības, apstiprina bāriņtiesa, pamatojoties uz tiesas lēmumu par aizgādnības nodibināšanu mantojumam. Likums satur kategorisku nosacījumu, ka pati bāriņtiesa ieceļ (izrauga un apstiprina) mantojuma aizgādni tikai tad, ja tos neizrauga mantojuma lietā ieinteresētās personas vai ieteiktajiem kandidātiem nav vajadzīgās īpašības. Mantinieki var savstarpēji vienoties, kurš no viņiem būs mantojuma aizgādnis.¹¹¹

No iepriekš minētā var secināt, ka bāriņtiesa ieceļ aizgādni mantojumam tikai gadījumā, kad neviena ieinteresētā persona nepiesakās vai neieteic mantojuma aizgādni, no mantojuma atstājēja tuvāko radnieku loka, izvērtējot vajadzīgās spējas aizgādņa pienākumu pildīšanai.

Likumdevējs nav konkretizējis aizgādnim vajadzīgo spēju un īpašību kopumu, Senāta ieskatā, tām jābūt atbilstošām saglabāt, pārvaldīt un nepieciešamības gadījumā pārstāvēt mantojumu, ņemot vērā tā apjomu un citas mantojumu raksturojošas pazīmes. Mantojuma aizgādnībai var būt nozīme mantojuma pārvaldīšanā un mantojuma pārstāvēšanā, kamēr mantinieki nav apstiprinājušies mantojuma tiesībās, jo viņi nevar stāties saistībās mantojuma vārdā. Mantojuma aizgādnis darbojas patstāvīgi, tomēr visos svarīgos jautājumos viņam jālūdz Bāriņtiesas atļauja. Saskaņā ar Civillikuma 663. pantu bāriņtiesa veic kontroli par aizgādņa darbību. Mantojums kā juridiska persona var darboties ar savu reprezentantu, mantojuma aizgādni, kamēr mantojuma atstājēja vietā nav iestājies mantinieks. Mantojuma aizgādnis ne tikai apsargā mantojumu nezināmā un nākotnē paredzamā īpašnieka interesēs, bet viņa svarīgs pienākums ir rūpēties par mantojuma saglabāšanu un pārvaldīšanu. Līdz ar to, izraugoties aizgādni atstātajam mantojumam, bāriņtiesai jāpārliedz par tā spējām veikt šos pienākumus.¹¹²

Gadījumā, kad zvērināts notārs nosūtījis bāriņtiesai notariālo aktu par aizgādnības nodibināšanu mantojuma masai mantojuma aizgādņa iecelšanai, mantojuma aizgādnis tiek iecelts ar bāriņtiesas lēmumu (pirms tam izskatot jautājumu bāriņtiesas sēdē), pamatojoties uz personas iesniegumu, kurā tiek pausta grib tikt ieceltam par attiecīgā mantojuma aizgādni.

¹¹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2011. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-71/2011, 8. punkts.

¹¹¹ Gečs, Z. Mantošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 60. lpp.

¹¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2011. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-71/2011, 9. punkts.

Pirms lēmuma pieņemšanas bāriņtiesai nepieciešams pārbaudīt personas datus un viņas gatavību un spēju uzņemties mantojuma aizgādņa pienākumus. Tādējādi cita starpā ierosināms pārliecināties arī par to, vai persona neatrodas psihiatra vai narkologa uzskaitē. Bāriņtiesas lēmumā norādāmi visi lietas par aizgādņa iecelšanu mantojumam apstākļi. Tāpat minētajā lēmumā bāriņtiesai nepieciešams uzdot aizgādņim līdz noteiktam termiņam sastādīt mantojuma sarakstu. Par pieņemto lēmumu nepieciešams nosūtīt attiecīgu informāciju zvērinātam notāram, kurš uzdeva bāriņtiesai iecelt aizgādni mantojumam.¹¹³

Lai gan aizgādņi mantojuma pārvaldībā un pārstāvēšanā rīkojas patstāvīgi, aizgādņu darbību uzrauga bāriņtiesa.¹¹⁴ Visos svarīgākajos gadījumos aizgādņim ir jālūdz bāriņtiesas atļauja.¹¹⁵ Piemēram, ja aizgādnis uzskata, ka, lai mantojums tiktu pārvaldīts ar rūpību un apzinību, mantojumu – dzīvokli vai māju – nepieciešams izīrēt vai iznomāt. Lai to darītu, viņam ir jālūdz bāriņtiesas atļauja. Gadījumos, kad mantojuma masā ietilpst kapitālsabiedrība, aizgādņim, rūpējoties par to, ir jāveic dažādas darbības, lai nemazinātu tās vērtību, piemēram, jāizmaksā darbiniekiem alga, jānodrošina ražošanas nepārtrauktība, iepērkot izejmateriālus, utt. Arī šajos gadījumos, lai rīkotos ar finanšu līdzekļiem, aizgādņim jālūdz bāriņtiesas atļauja.

Aizgādņība turpinās tik ilgi, kamēr civilprocesā noteiktajā kārtībā likumiskie mantinieki apstiprinās mantojuma tiesībās vai stājas spēkā mantojuma atstājēja pēdējās gribas rīkojuma akts, mantojums nodots mantiniekiem pret parakstu reizē ar galīgo norēķinu, un bāriņtiesa atbrīvo aizgādni no viņa pienākumiem, ja aizgādņība nav izbeigta līdz tam citu iemeslu dēļ. Aizgādnis var nodot mantojuma masu tikai īstam un leģitimētam mantojuma atstājēja tiesību pārņēmējam. Aizgādņim šai jautājumā nevar būt nekādas personiskās ieinteresētības. Izbeidzoties aizgādņībai, izbeidzas aizgādņa tiesības rīkoties mantojuma masas vārdā.¹¹⁶

Bāriņtiesa lemj par aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas, ja:

- 1) tiesa izbeigusi aizgādņību promesošas vai pazudušas personas mantai;
- 2) ir stājies likumīgā spēkā tiesas nolēmums vai notārs izdevis apliecību par mantojuma pieprasītāja tiesībām un aizgādnis pret parakstu nodevis mantojumu kopā ar gala norēķinu tiesas vai notāra apstiprinātajiem mantiniekiem un iesniedzis gala norēķinu bāriņtiesai.¹¹⁷

¹¹³ Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām apliecinājumu un citu likumā noteikto uzdevumu veikšanai. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Rīga, 2017. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/3580/download>, aplūkots – 09.11.2022., 31.-32. lpp.

¹¹⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 662. un 663. pants.

¹¹⁵ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014., 52. punkts. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022.

¹¹⁶ Geecs, Z. Mantošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 68. lpp.

¹¹⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 43. panta pirmās daļas 3. un 4.punkts.

Pēc tam, kad zvērināts notārs ir pabeidzis mantojuma lietu, un ir saņemts mantojuma aizgādņa iesniegums ar lūgumu atbrīvot viņu no mantojuma aizgādņa pienākumiem un galīgais norēķins par mantojuma pārvaldību, bāriņtiesa sēdē izlemj jautājumu par attiecīgās personas atbrīvošanu no mantojuma aizgādņa pienākumu pildīšanas. Pēc bāriņtiesas sēdes, apmierinot personas prasījumu, pieņemams lēmums par konkrētās personas atbrīvošanu no mantojuma aizgādņa pienākumu pildīšanas.¹¹⁸

Aizgādnis var nodot mantojuma masu tikai īstam un leģitimētam mantojuma atstājēja tiesību pārņēmējam. Aizgādnim šai jautājumā nevar būt nekādas personiskās ieinteresētības. Tiesas spriedums par mantinieku apstiprināšanu mantojuma tiesībās vai par pēdējās gribas rīkojuma spēkā stāšanos vien bez mantojuma pieņemšanas no aizgādņa, vai mantojuma nodošana vienam no līdzmantiniekiem bez citu līdzmantinieku piekrišanas aizgādņa pienākumu pārvaldīt mantojumu nepārtrauc. Izbeidzoties aizgādnībai, izbeidzas aizgādņa tiesība rīkoties mantojuma masas vārdā.

Mantojuma aizgādnis atbildīgs par visiem zaudējumiem, ko viņš, neizpildīdams savus pienākumus, nodarījis mantojumam. Kad mantojuma aizgādnis rīkojies ar ļaunu nolūku, var iestāties arī kriminālatbildība.¹¹⁹

Ja mantinieki bez svarīga iemesla neparakstās par mantas saņemšanu, bet bāriņtiesa nav konstatējusi aizgādņa ļaunprātīgu darbību, bāriņtiesa lemj par aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas.¹²⁰

Bāriņtiesu likuma 16. panta 1. un 2. punkts noteic bāriņtiesas tiesības pieprasīt un bez maksas saņemt no valsts un pašvaldību iestādēm, komercsabiedrībām un organizācijām ziņas, kas nepieciešamas, lai izvērtētu aizgādnībā esošās personas tiesību ievērošanas likumību vai izlemtu bāriņtiesas kompetencē esošos jautājumus, kā arī pieprasīt un bez maksas saņemt no kredītiestādēm ziņas par fiziskās personas — mantojuma atstājēja — kontu atlikumiem, lai sastādītu mantu sarakstu (mantojuma inventāra sarakstu), kā arī ziņas par mantojuma masu, aizgādnībā esošās personas vārdā veiktajiem darījumiem un kontu atlikumiem, ja aizgādnis nesniedz bāriņtiesai pieprasīto informāciju par aizgādnībā esošās personas mantas pārvaldību vai ir pamatotas aizdomas, ka sniegtas nepatiesas ziņas.¹²¹

¹¹⁸ Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām apliecinājumu un citu likumā noteikto uzdevumu veikšanai. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Rīga, 2017. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/3580/download>, aplūkots – 09.11.2022., 32. lpp.

¹¹⁹ Gečs, Z. Mantošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 68. lpp.

¹²⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 43. panta otrā daļa.

¹²¹ Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām apliecinājumu un citu likumā noteikto uzdevumu veikšanai. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Rīga, 2017. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/3580/download>, aplūkots – 09.11.2022., 32. lpp.

1.3. Bāriņtiesas lēmumi un tiesu prakse

Bāriņtiesa lietas izskata un lēmumus pieņem koleģiāli bāriņtiesas sēdē. Bāriņtiesas sēdes tiek fiksētas protokolā, kā arī bāriņtiesas sēdēs drīkst izmantot skaņu ierakstu.¹²² Bāriņtiesas sēdē piedalās sēdes vadītājs un vismaz divi bāriņtiesas locekļi.¹²³ Nepieciešamības gadījumā pašvaldības dome nodrošina bāriņtiesai juridisko atbalstu apliecinājumu izdarīšanā un jautājumos par mantojuma lietu kārtošānu un mantojuma apsardzību.¹²⁴

Bāriņtiesas lēmumi stājas spēkā un izpildāmi nekavējoties. Bāriņtiesas lēmumi ir obligāti visām fiziskajām un juridiskajām personām,¹²⁵ izņemot lēmumus, kas iesniedzami tiesai apstiprināšanai, par:

- 1) atlīdzību aizgādnim, ja tā pārsniedz 426 euro;
- 2) mājas kārtībā izdarītu mantojuma dalīšanu, ja aizgādnībā esošās personas daļa pārsniedz 14 000 euro.¹²⁶

Svarīgi: lietas par aizgādnībā esošo personu personisko un mantisko interešu un tiesību aizsardzību izskata slēgtā bāriņtiesas sēdē.¹²⁷

Bāriņtiesas kompetencē ir pieņemt sekojošus lēmumus, kas attiecas uz aizgādnību:

- 1) par aizgādņa iecelšanu personai – ieceļot personai aizgādni pirmreizējās rīcībspējas ierobežošanas gadījumā, lēmums nosūtāms tiesai, savukārt, personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanas vai aizgādņa maiņas gadījumā lēmums tiesai par aizgādņa iecelšanu vai maiņu nav nosūtāms;
- 2) par aizgādņa iecelšanu mantojumam;
- 3) par atļauju pieņemt vai atraidīt aizgādnībā esošajai personai piekritušo mantojumu;
- 4) par aizgādnībā esošajai personai piederošās mantas pārdošanu par tirgus vērtību vai izsolē;
- 5) par aizgādnībā esošajai personai piederoša nekustamā īpašuma (ja tā vērtība nepārsniedz 14 000 euro) atsavināšanu, ieķīlāšanu vai apgrūtināšanu ar citām lietu tiesībām;
- 6) par aizgādnībā esošajai personai piederoša nekustamā īpašuma (ja tā vērtība pārsniedz 14 000 euro) atsavināšanas, ieķīlāšanas vai apgrūtināšanas ar citām lietu tiesībām lietderīgum;

¹²² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 48. panta pirmā daļa.

¹²³ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 48. panta otrā daļa.

¹²⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., VII un VIII nodaļas.

¹²⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 49. panta pirmā daļa.

¹²⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 51. panta 2. un 3. punkts.

¹²⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 48. panta otrā daļa.

- 7) par īpašuma iegūšanu aizgādībā esošajai personai;
- 8) par laulības līguma slēgšanu saskaņā ar Civillikuma 114. pantu;
- 9) par aizgādņa tiesību un pienākumu apjoma grozīšanu vai aizgādņa atcelšanu atbilstoši tiesas spriedumā par personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu noteiktajam;¹²⁸
- 10) par aizgādņa atstādināšanu;
- 11) par aizgādņa atcelšanu;¹²⁹
- 12) par aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas.¹³⁰

Bāriņtiesas lēmumu ieinteresētā persona var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā¹³¹ noteiktajā kārtībā. Pieteikuma iesniegšana tiesā neaptur lēmuma darbību.¹³²

Par administratīviem aktiem nav uzskatāmi un nav pārsūdzami tiesā vai apstrīdami augstākā iestādē lēmumi:

- 1) pēc tiesas pieprasījuma pieņemtie lēmumi Civilprocesa likumā paredzētajos gadījumos (bāriņtiesas atzinumi);
- 2) bāriņtiesas iesniegtie tiesā apstiprināšanai lēmumi par atlīdzību aizgādnim, ja tā pārsniedz 426 euro, un, mājas kārtībā izdarītu mantojuma dalīšanu, ja aizgādībā esošās personas daļa pārsniedz 14 000 euro;
- 3) bāriņtiesas pieņemtie lēmumi par aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma (ja tā vērtība pārsniedz 14 000 euro) atsavināšanu, ieķīlāšanu vai apgrūtināšanu ar citām lietu tiesībām un iesniedzamas lietu izšķiršanai tiesā.

Tāpat par administratīviem aktiem nav uzskatāmi un nav pārsūdzami tiesā vai apstrīdami augstākā iestādē lēmumi, ar kuriem tiek izšķirtas aizgādībā esošas personas un aizgādņa domstarpības.

Tiesu praksē par bāriņtiesas lēmumu apstrīdēšanu Augstākā tiesa norāda:

- 1) par lēmumu iecelt aizgādni – *Augstākā tiesa norāda, ka tiesību normas, kas regulē aizgādņa iecelšanu un atcelšanu, ir izdotas ar mērķi aizsargāt personu, kurai nepieciešama aizgādība, kā arī tās laulātā un tuvāko radnieku tiesības. Civillikuma 245. pants norāda uz pienākumu, nevis tiesībām kļūt par aizbildni un aizgādni.*

¹²⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. pants.

¹²⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 42. pants.

¹³⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 43. panta pirmā daļa.

¹³¹ Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001.

¹³² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 49. panta otrā daļa.

Tādējādi secināms, ka iepriekš minētās normas nav pieņemtas ar mērķi, lai aizsargātu attiecīgu personu interesi kļūt par bāriņtiesas ieceltu aizgādni.¹³³

Senāts jau iepriekš ir atzinis, ka personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums (subjektīvās tiesības) pastāv, ja personai no tiesību normas izriet tiesības prasīt kaut ko no valsts pārvaldes iestādēm vai tiesības prasīt, lai valsts pārvaldes iestāde neiejauktos viņas tiesībās. Un no Civillikuma 355. panta izriet, ka aizgādībā nododamā laulātajam vai kādam no tuvākajiem radniekiem ir subjektīvās tiesības prasīt iecelt viņu par aizgādni. Ja bāriņtiesa par aizgādni ieceļ citu personu, iepriekš minētajām personām ir tiesības vērsties tiesā un pārsūdzēt bāriņtiesas lēmumu. Tātad aizgādībā nododamā laulātajam vai kādam no tuvākajiem radniekiem ir subjektīvās tiesības prasīt iecelt viņu par aizgādni. Tas pats attiecas arī aizgādībā nododamā tuva radnieka tiesībām lūgt iecelt viņu par līdzgādni¹³⁴;

2) par aizgādņa maiņu – Augstākā tiesa, skatot lietu par aizgādņa maiņu rīcības nespējīgajam atcelšanu, norāda, ka atbilstoši Administratīvā procesa likuma 31. panta otrajai daļai pieteikumu, izņemot likumā noteiktos gadījumus, var iesniegt privātpersona, kuras tiesības vai tiesiskās intereses ir aizskartas vai var tikt aizskartas. Citiem vārdiem, lai varētu vērsties tiesā ar pieteikumu, jābūt aizskartām personas subjektīvajām tiesībām vai tiesiskajām interesēm vai arī likumā jābūt īpaši paredzētam gadījumam, kad tiesā var vērsties, lai aizsargātu citu personu vai sabiedrības intereses. Konkrētajā gadījumā likumā nav noteikts izņēmums, kas ļautu vērsties tiesā, nepastāvēt savu tiesību vai tiesisko interešu aizskārumam. Tādējādi, lai konstatētu, ka personai ir tiesības iesniegt pieteikumu, nepieciešams konstatēt, ka ar pārsūdzēto lēmumu ir aizskartas šīs personas tiesības vai tiesiskās intereses. Augstākās tiesas ieskatā, neesot tiesību normām, kas noteiktu tuva kaimiņa vai drauga vai citu iepriekš neminētu personu tiesības prasīt iecelt viņu par aizgādni, nevar tikt aizskartas šādu personu tiesības. Augstākās tiesas ieskatā, tiesību normas, kas regulē aizgādņa iecelšanu un atcelšanu, ir izdotas ar mērķi aizsargāt personu, kurai nepieciešama aizgādība, kā arī tās laulātā un tuvāko radnieku tiesības. Civillikuma 245. pants norāda uz pienākumu, nevis tiesībām kļūt par aizbildni un aizgādni. Tādējādi secināms, ka iepriekš minētās normas nav izdotas ar mērķi, lai aizsargātu attiecīgu personu interesi kļūt par bāriņtiesas ieceltu aizgādni.

¹³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2007. gada 12. aprīļa lēmums lietā Nr. SKA-277/2007, 10. punkts.

¹³⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 26. septembra lēmums lietā Nr. SKA-1460/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5971>, aplūkots – 11.11.2022.

Augstākā tiesa vērš uzmanību uz Administratīvā procesa likuma 29. panta pirmo daļu, atbilstoši kurai, lai aizstāvētu kādas privātpersonas tiesības un tiesiskās intereses, pieteikumu tiesā var iesniegt publisko tiesību subjekts vai privāto tiesību juridiska persona likumā paredzētajos gadījumos. Tas nozīmē, ka, lai vērstos ar pieteikumu citas privātpersonas tiesību aizsardzībai, šādām tiesībām ir jāizriet no kāda likuma. Turklāt atbilstoši iepriekš minētajai tiesību normai, to var darīt publisko tiesību subjekts vai privāto tiesību juridiska persona, nevis fiziska persona.

Konkrētajā gadījumā neviena likuma norma neparedz kaumiņa vai drauga tiesības vērsties tiesā¹³⁵;

3) par līdzzaigādņu iecelšanu – Administratīvā apgabaltiesa, skatot lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz biedrības „Latvijas Pilsoniskā Cilvēktiesību komisija” pieteikumu par bāriņtiesas lēmumu, ar kuru atteikts iecelt līdzzaigādni, nolēma uzdot bāriņtiesai izdot administratīvo aktu, ar kuru līdzzaigādnis tiktu apstiprināts. Tiesa cita starpā ņēma vērā to, ka aizgādnim ir spējas un īpašības risināt sadzīves jautājumus, savukārt līdzzaigādnim ir nepieciešamās iemaņas juridiskos jautājumos. Tiesa noskaidroja arī aizgādnībā esošās personas viedokli.¹³⁶ Pēc Administratīvās apgabaltiesas sprieduma faktiski redzams, ka līdzzaigādņa iecelšanai nepieciešams pamatojums, kas ļauj secināt, ka tādā veidā vislabākā veidā iespējams nodrošināt rīcībnespējīgās personas intereses.¹³⁷

4) par aizgādņa iecelšanu mantojumam – tiesu praksē kā būtisks procesuāls pārkāpums atzīts visu ieinteresēto personu viedokļa neuzklausīšana – Administratīvā apgabaltiesa kā pretiesisku atzina bāriņtiesas lēmumu, ar kuru iecelts aizgādnis atstātajam mantojumam, jo mantojuma lietā ieinteresētās personas nezaicināšana uz bāriņtiesas sēdi un viedokļa neuzklausīšana, Administratīvās apgabaltiesas ieskatā, vērtējama kā būtisks procesuāls pārkāpums, kas varēja ietekmēt rezultātu bāriņtiesas lēmumam, ar kuru iecelts aizgādnis atstātajam mantojumam. Administratīvās apgabaltiesas ieskatā, trešajai personai bāriņtiesas sēdē uzdots jautājums, vai pieteicējs ir informēts par to, ka trešā persona vēlas kļūt par mantojuma aizgādi, un trešās personas apstiprinoša atbilde nav uzskatāma par pieteicēja viedokļa noskaidrošanu.¹³⁸

¹³⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2005. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. SKA-291, 11., 13. un 14. punkts.

¹³⁶ Administratīvās apgabaltiesas 2013. gada 28. oktobra spriedums lietā Nr. AA43-1467-13, 17. un 18. punktu.

¹³⁷ Administratīvo lietu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 10.11.2022., 33.-34. lpp.

¹³⁸ Administratīvās apgabaltiesas 2010. gada 16. marta spriedums lietā Nr. AA43-0958-10/4, 11. punkts.

Augstākā tiesa, skatot lietu, par bāriņtiesas lēmumu, ar kuru A tika iecelta par aizgādni mirušās atstātajam mantojumam, noraidīja B kasācijas sūdzību. Augstākā tiesa [...] norādīja, ka izskatāmajā lietā, atbilstoši minētajām tiesību normām, izšķirošais ir pretendenta spēja un prasme saglabāt un pārvaldīt atstāto mantojumu. Strīds starp iespējamiem mantiniekiem nevar būt šķērslis iecelšanai par aizgādni. [...] Bāriņtiesa veic kontroli par ieceltā aizgādņa darbību. Mantojuma aizgādnis ir atbildīgs par visiem zaudējumiem, ko viņš nodarījis mantojumam (sk. Civillikuma 311. līdz 315. pantu). Ja mantojuma aizgādnis rīkojas ar ļaunu nolūku, var iestāties kriminālatbildība. Augstākā tiesa atzina, ka bāriņtiesa, izmantojot tai doto rīcības brīvību, pieņēma pamatotu lēmumu par aizgādņa iecelšanu.¹³⁹

Augstākā tiesa, izskatot pieteicēja [...] iesniegumu, [...] bāriņtiesas lēmumā cita starpā konstatēts, ka bāriņtiesā nav saņemts notāra paziņojums par aizgādņības nodibināšanu mantojumam. Atzīts, ka līdz ar to iestādei nav pamata iecelt pieteicēju par minētās personas atstātā mantojuma aizgādni. Par minēto bāriņtiesas lēmumu pieteicējs vērsās Administratīvajā rajona tiesā, kur ierosināta lieta par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru bāriņtiesa ieceltu pieteicēju par atstātā mantojuma aizgādni. [...] Ar rajona tiesas [...] lēmumu tiesvedība lietā izbeigta. Lēmumā norādīts, ka atbilstoši Civillikuma 660. pantam un Bāriņtiesu likuma 40. panta 1.¹ daļai bāriņtiesa lemj par aizgādņa iecelšanu tikai pēc tam, kad notārs, kuram ir piekritīga attiecīgā mantojuma lieta, ir lēmis par aizgādņības nodibināšanu mantojumam. Proti, kamēr nav nodibināta aizgādņība mantojumam, bāriņtiesai nav legītīma pamata lemt par mantojuma aizgādņa iecelšanu. Ievērojot, ka notārs atstātajam mantojumam aizgādņību nav dibinājis, pieteicējam nav subjektīvo tiesību prasīt bāriņtiesai iecelt viņu par minētās personas atstātā mantojuma aizgādni. Secīgi pieteicējam nav tiesību prasīt vērtēt bāriņtiesas [...] lēmuma [...], kurā netika lemts par pieteicēja iecelšanu par mantojuma aizgādni, tiesiskumu un bāriņtiesas rīcību mantojuma aizgādņības nodrošināšanā un pārraudzībā. Ievērojot, ka saistībā ar minētajiem prasījumiem pieteicējam nav subjektīvo tiesību pieteikuma iesniegšanai, pieteicējam nav tiesību prasīt no bāriņtiesas viņam nodarīto zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu. [...] Bāriņtiesai nav normatīvajos aktos noteikts pienākums informēt pieteicēju par veicamajām darbībām aizgādņības nodibināšanai. Tāpat pieteicējam nevarēja rasties paļāvība, ka bāriņtiesa pārsūtīs pieteicēja iesniegumu notāram. Turklāt, izvērtējot bāriņtiesas [...] lēmumā [...] norādīto, var skaidri secināt,

¹³⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2011. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-71/2011, 11. punkts.

kāpēc iestāde atzinusi, ka nav pamata iecelt pieteicēju par atstātā mantojuma aizgādni. Respektīvi, iestāde ir gan atreferējusi tās tiesību normas, kas regulē aizgādības nodibināšanas institūtu, gan tieši norādījusi, ka izskatāmajā gadījumā nav saņemts attiecīgs notāra lēmums. Līdz ar to secināms, ka no minētā lēmuma ir objektīvi skaidri saprotamas veicamās darbības aizgādības pār mantojumu nodibināšanai.¹⁴⁰ No lēmuma secināms, ka bāriņtiesa mantojuma aizgādni ieceļ pēc tam, kad ir saņemts rīkojums no notāra un nelabvēlīga administratīvā akta izdošanas pamatojumam ir jābūt pilnīgam un izsmelšošam.

1.4. Aizgādība ārvalstniekam

Starptautiskajos līgumos tiek reglamentēta sadarbība starp Latvijas Republiku un līgumslēdzējas valsti arī aizgādības jomā. Ja bāriņtiesa konstatē, ka tās darbības teritorijā dzīvo vai uzturas aizgādībā esošā persona, kura nav Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis, bāriņtiesa nekavējoties informē kompetento aizgādības iestādi valstī, kuras pilsonis ir aizgādībā esošā persona, vai iepriekšējās mītnes zemes aizgādības iestādi, lūdzot izvērtēt nepieciešamību nodibināt aizgādību un iecelt aizgādni.¹⁴¹

Bāriņtiesa lemj par ārvalsts aizgādības lietas pārņemšanu, ja ārvalsts kompetentā aizgādības iestāde ir iecēlusi aizgādni un lūgusi pārņemt aizgādības lietu.¹⁴² Par aizgādības lietas pārņemšanu bāriņtiesa informē aizgādībā esošās personas pilsonības valsts vai iepriekšējās mītnes zemes aizgādības iestādi.¹⁴³

Bāriņtiesai konstatējot trūkumus, nepilnības, ļaunprātīgu rīcību vai rīcību, kas kaitē aizgādībā esošās personas interesēm, lemj par aizgādņa atstādināšanu no aizgādņa pienākumu pildīšanas un pagaidu aizgādņa iecelšanu, kā arī, nekavējoties par to informē ārvalsts aizgādības iestādi.¹⁴⁴

Svarīgi: bāriņtiesa, kas ir pārņēmusi aizgādību no ārvalsts aizgādības iestādes, veic to saskaņā ar Latvija Republikas normatīvajiem aktiem.

Latvijas Republikā, attiecībā uz aizgādību ārvalstniekam, ir saistoši sekojoši starptautiskie dokumenti: 2000. gada 13. janvāra [Konvencija par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību](#)¹⁴⁵ un starptautiskie līgumi par tiesisko palīdzību un tiesiskajām

¹⁴⁰ Latvijas Republikas Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 22. februāra lēmums lietā Nr. SKA-1002/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5743>, aplūkots – 10.11.2022., 8. punkts.

¹⁴¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 27. panta pirmā daļa.

¹⁴² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 27. panta otrā daļa.

¹⁴³ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 27. panta trešā daļa.

¹⁴⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 27. panta piektā daļa.

¹⁴⁵ Konvencija par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 222, 08.11.2017.

attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās ar [Baltijas valstīm](#)¹⁴⁶, [Ukrainu](#)¹⁴⁷, [Kirgīzijas Republiku](#)¹⁴⁸, [Uzbekistānas Republiku](#)¹⁴⁹, [Moldovas Republiku](#)¹⁵⁰, [Baltkrievijas Republiku](#)¹⁵¹ un [Polijas Republiku](#)¹⁵².

2000. gada 13. janvāra Konvencija par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību attiecas uz to pieaugušo personu aizsardzību starptautiskās situācijās, kuri kāda savu ķermeņa funkciju traucējuma vai nepietiekamības dēļ nespēj aizsargāt savas intereses. Taču minēto konvenciju nav iespējams piemērot sadarbībai ar valstīm, kas nav šīs [konvencijas dalībvalsts](#)¹⁵³. Situācijās, kad, aizsargājot personas ar ierobežotu rīcībspēju intereses, nepieciešama sadarbība ar valsti, kas ir konvencijas dalībvalsts, attiecīgā konvencija ir piemērojama.

Starptautiskajos līgumos uz aizgādībā esošu personu tiesību un tiesisko interešu aizsardzību darbojas vispārējā jurisdikcija, kas paredz, ka, ja starptautiskajā līgumā nav noteikts citādi, tad abu līgumslēdzēju pušu pilsoņu aizgādības lietās kompetenta ir tās līgumslēdzējas puses aizgādības iestāde, kuras pilsonis ir aizgādībā ņemamā persona. Šādā gadījumā piemēro attiecīgās līgumslēdzējas puses likumdošanu. Tomēr neatliekamajos gadījumos otras līgumslēdzējas puses aizgādības iestādes var patstāvīgi veikt nepieciešamos pasākumus, informējot par tiem aizgādības iestādes. Veiktie pasākumi ir spēkā līdz tam laikam, kad norādītā iestāde pieņem citu lēmumu. Tādējādi bāriņtiesa ir tiesīga veikt atbilstošus neatliekamus pasākumus un nodrošināt arī aizgādībā esošās personas tiesību un likumisko interešu aizsardzību atbilstoši Latvijas normatīvo aktu regulējumam.

Svarīgi: rīcībspējas ierobežošanas apjoma ziņā Latvijas tiesiskais regulējums var būtiski atšķirties no līgumslēdzējas valsts tiesiskā regulējuma, līdz ar to katrs gadījums būtu vērtējams individuāli un nebūtu pieļaujama situācija, ka personas rīcībspēja ir ierobežota lielākā apjomā nekā to pieļauj Latvijas normatīvie akti.

¹⁴⁶ Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 259, 14.07.2000.

¹⁴⁷ Latvijas Republikas un Ukrainas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 100, 28.06.2001.

¹⁴⁸ Latvijas Republikas un Kirgīzijas Republikas līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 159, 02.06.1998.

¹⁴⁹ Līgums starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 162, 27.09.1996.

¹⁵⁰ Līgums starp Latvijas Republiku un Moldovas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 152, 04.10.1995.

¹⁵¹ Līgums starp Latvijas Republiku un Baltkrievijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 19, 07.02.1995.

¹⁵² Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajā, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 25, 26.02.1994.

¹⁵³ Convention of 13 January 2000 on the International Protection of Adults. Pieejams: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=71>, aplūkots – 17.10.2022.

Atbilstoši Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām pieaugušo personu tiesību aizsardzības jomā Centrālās iestādes funkcijas vairāku Latvijas Republikas saistošo starptautisko instrumentu ietvaros pilda Tieslietu ministrija, līdz ar to attiecībā uz aizgādībā esošu ārvalsts personu tiesisko interešu nodrošināšanu Latvijā, ja bāriņtiesai nepieciešama informācija no līgumslēdzēju valsts kompetentajām iestādēm, tā var vērsties Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departamentā ar tiesiskās palīdzības lūgumu starptautiskā līguma ietvaros.

Ja nepieciešama informācija no valsts, kura ir [Konvencijas par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību](#)¹⁵⁴ dalībvalsts, tad bāriņtiesa var vērsties Tieslietu ministrijā, kura ir Centrālā iestāde Latvijā šīs konvencijas ietvaros, ar pieprasījumu, pievienojot klāt tulkojumu atbilstoši [Konvencijas par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību](#)¹⁵⁵ 51. panta prasībām.

Svarīgi: lai varētu vērsties ārvalsts kompetentajās iestādēs ar tiesiskās palīdzības lūgumu, obligāts nosacījums ir – lūgumā jānorāda personas ar rīcības spējas ierobežojumu ārvalstīs pēdējā zināmā adrese.

Tiesiskās palīdzības lūgums noformējams atbilstoši starptautiskajā līgumā noteiktajām prasībām. Piemēram, ja bāriņtiesai nepieciešama informācija no Ukrainas kompetentajām iestādēm, tad:

- 1) lūgums par tiesiskās palīdzības sniegšanu un tam pievienojamie dokumenti tiek noformēti pieprasītājas iestādes valodā;
- 2) lūgums tiek apliecināts ar pieprasītājas iestādes ģerboņa zīmogu un tās vadītāja (kompetentas personas) parakstu;
- 3) lūgumam par tiesiskās palīdzības sniegšanu un tam pievienotajiem dokumentiem ir jāpievieno tulkojums ukraiņu vai krievu valodā ([starptautiskā līguma 5. pants](#)).

Ieteicamā sadarbības shēma, ja ir nepieciešama tiesiskā palīdzība no kādas no Konvencijas par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību dalībvalstīm vai no valsts, ar kuru Latvijas Republikai ir noslēgts starptautiskais līgums:

- 1) Bāriņtiesa sagatavo tiesiskās palīdzības lūgumu, kas noformēts atbilstoši starptautiskajam līgumam, un nosūta to Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departamentam;

¹⁵⁴ Konvencija par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 222, 08.11.2017.

¹⁵⁵ Konvencija par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 222, 08.11.2017.

- 2) Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departaments, saņemot dokumentus no bāriņtiesas, tos pārbauda un nosūta attiecīgās starptautiskā līguma valsts kompetentajām iestādēm;
- 3) Saņemot informāciju no starptautiskā līguma valsts kompetentajām iestādēm, Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departaments to nosūta bāriņtiesai, kas bija lūgusi tiesisko palīdzību.

Ja nepieciešama sadarbība ar ārvalsti, kas nav Konvencijas par pieaugušo personu starptautisko aizsardzību dalībvalsts vai, ar kuru nav noslēgts starptautiskais līgums, bāriņtiesām ir jāvērsas ar lūgumu pēc palīdzības Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departamentā, jo Tieslietu ministrija vērtē katru gadījumu individuāli.

1.5. Aizgādība pār konkursa masu

Civillikuma 217. panta otrās daļas 5. punkts¹⁵⁶ paredz aizgādību pār konkursa masu, kuras pārzinis ir bāriņtiesa.¹⁵⁷

Konkursa masa ir uzņēmuma manta, uz kuru vērš piedziņu nolūkā apmierināt kreditoru mantiskos prasījumus. Konkursa masā ietilpst visa uzņēmuma manta, uz kuru saskaņā ar likumdošanas aktiem, vadoties pēc attiecīgā uzņēmējdarbības veida, var vērst piedziņu, arī manta, kas papildina konkursa masu sakarā ar tās rīkotāju celtajiem prasījumiem, un uzņēmuma rīcībā nenonākusī manta, attiecībā uz kuru uzņēmumam par labu stājies spēkā tiesas spriedums.¹⁵⁸

Minētais aizgādības veids praksē vairs nepastāv kā atsevišķs aizgādības veids, jo arī uzņēmumu mantošana tiek iekļauta kopējā mantojuma masā, kurai tiek iecelts mantojuma aizgādnis.

1.6. Pagaidu aizgādība

Personai, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi, un, kura nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt, tiesa var nodibināt pagaidu aizgādību **bez rīcībspējas ierobežojuma** Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, ja:

- 1) tas steidzami nepieciešams personas interesēs;
- 2) traucējumi ir pārejoši;
- 3) persona ar savu aktīvo darbību nespēj radīt sev kaitējumu.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937.

¹⁵⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 218. pants.

¹⁵⁸ Par uzņēmumu un uzņēmējdarbību maksātnespēju un bankrotu: LV likums. Valdības Ziņotājs, Nr. 3, 16.01.1992., zaudējis spēku 12.10.1996.

¹⁵⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta pirmā daļa.

- 4) pagaidu aizgādību nodibina, ja tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt personas intereses.¹⁶⁰

Tiesa pagaidu aizgādību nodibina uz laiku, kas nepārsniedz divus gadus.¹⁶¹

Tiesa, nodibinot pagaidu aizgādību, nosaka aizgādņa pienākumu vest tikai noteiktas lietas. Noteiktu lietu vešana saistāma ar personas neatliekamu lietu kārtošānu vai personas pamatvajadzību vai kopšanas nodrošināšanu.¹⁶²

Piemēram:

Persona, kas ir pensijas vecumā, veselības stāvokļa dēļ, pēc pārciesta insulta, ir nonākusi situācijā, kad nespēj pati pārvietoties, kā arī slimības rezultātā nespēj izvērtēt un saprast darbību nepieciešamību – izsniegt notariālu pilnvarojumu, iesniegt iesniegumu Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijai par invaliditātes noteikšanu, pieprasīt rehabilitācijas pakalpojumus un ārstēšanu, pieprasīt pensiju, nomaksāt rēķinus, iegādāties sev aprūpei nepieciešamās preces. Tā kā ar pienācīgu aprūpi un rehabilitāciju var sasniegt uzlabojumus personas veselības stāvoklī, nav pamats vērsties tiesā ar pieteikumu par rīcībspējas ierobežošanu. Tā vietā ir jālūdz tiesu izskatīt pieteikumu par pagaidu aizgādības bez rīcībspējas ierobežošanas nodibināšanu līdz diviem gadiem, kas ir pietiekams laiks, lai persona no pārciestā insulta atlābtu, un veselības stāvoklis tiktu uzskatīts par stabilu. Šajā situācijā tiesai būtu jālūdz noteikt pagaidu aizgādību bez rīcībspējas ierobežošanas sekojošās jomās: maksājumu izdarīšana un saņemšana; interešu pārstāvība invaliditātes, veselības, rehabilitācijas un aprūpes jautājumu risināšanā. Tātad, tikai par jomām, kas skar personas neatliekamu lietu kārtošānu, pamatvajadzību un kopšanas nodrošināšanu. Ja tomēr persona neatlabst un neatgūst visas savas spējas, tad pēc pagaidu aizgādības bez rīcībspējas ierobežojuma tiesas nolēmuma beigu datuma, var izvērtēt iespēju par rīcībspējas ierobežošanu personai.

Pagaidu aizgādni ieceļ bāriņtiesa.¹⁶³

Pagaidu aizgādni bāriņtiesa ieceļ, ja to nosaka tiesas lēmums par pagaidu aizgādības nodibināšanu. Šādos gadījumos bāriņtiesa nekavējoties ieceļ aizgādni.¹⁶⁴

Pagaidu aizgādība izbeidzas:

- 1) ar tiesas nolēmumā noteikto termiņu;
- 2) ar tiesas nolēmumu par pagaidu aizgādības izbeigšanu;

¹⁶⁰ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta trešā daļa.

¹⁶¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta otrā daļa.

¹⁶² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta ceturtnā daļa.

¹⁶³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta piektā daļa.

¹⁶⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta ceturtnā prim daļa.

3) rīcībspējas ierobežošanas lietās — ar cita nolēmuma par pagaidu aizgādības nodibināšanu vai ar sprieduma spēkā stāšanos attiecīgajā lietā.¹⁶⁵

Ja pagaidu aizgādība izbeidzas, bāriņtiesa atbrīvo aizgādņus no attiecīgo pienākumu pildīšanas pēc tam, kad viņi iesnieguši gala norēķinu un nodevuši no aizgādības atbrīvotajai personai mantu, kas atradusies viņu pārvaldībā.¹⁶⁶

Pagaidu aizgādības nodibināšanas process personai ar rīcībspējas ierobežošanu vai bez rīcībspējas ierobežošanas neatšķiras un tiesnesis tos izlemj nekavējoties. Abos gadījumos tiesa, ja pieteicējs nav lūdzis lietas iztiesāšanu tiesas sēdē un tiesa neuzskata par nepieciešamu lietu iztiesāt tiesas sēdē, pieteikumu izskata rakstveida procesā. Ja tomēr tiek rīkota tiesas sēde, tad abos gadījumos tajā tiek pieaicināts prokurors un bāriņtiesas pārstāvis. **Vienīgā atšķirība ir tā, ka pagaidu aizgādība bez rīcībspējas ierobežošanas tiek nodibināta līdz konkrētam laikam, kas nav ilgāks par diviem gadiem, savukārt, pagaidu aizgādība personas rīcībspējas ierobežošanas procesā ir līdz cita lēmuma pieņemšanai.** Abos gadījumos tiesas lēmums par pagaidu aizgādību stājas spēkā nekavējoties, un bāriņtiesai ir jāieceļ pagaidu aizgādnis, kuru iecelšanas process neatšķiras.

¹⁶⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.³ panta pirmā daļa.

¹⁶⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 364.³ panta otrā daļa.

2. AIZGĀDNĪBAS LIETU PIEKRITĪBA

(aktualizēts 12.12.2023.)

Aizgādnību nodibina pēc Latvijas likuma, ja aizgādnībai pakļautās personas dzīves vieta ir Latvijā. Ja šādu personu manta atrodas Latvijā, tad šīs mantas ziņā viņas ir pakļautas Latvijas likumam arī tad, kad viņām Latvijā nav dzīves vietas.¹⁶⁷ No minētās likuma normas izriet, ka, ja personai, kam nodibināma aizgādnība, dzīvesvieta ir Latvijā, aizgādnību nodibina atbilstoši Latvijas normatīvo aktu prasībām. Pēc Latvijas normatīvo aktu prasībām aizgādnība tiek nodibināta arī tad, ja aizgādnībai pakļautās personas manta atrodas Latvijā, bet pašas personas dzīvesvieta atrodas ārpus Latvijas.

Administratīvā procesa likums nosaka, ka administratīvo lietu izskata iestāde atbilstoši savai kompetencei, kas tai piešķirta ar normatīvo aktu¹⁶⁸. Tas nozīmē, ka aizgādnības lietas izskata tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir personas ar rīcībspējas ierobežojumu deklarētā dzīvesvieta, vai, ja deklarētās dzīvesvietas nav, tad bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir šīs personas dzīvesvieta. Ja administratīvā procesa laikā personai ar rīcībspējas ierobežojumu mainās deklarētā dzīvesvieta, vai tiek konstatēts, ka bāriņtiesai, kas ar lietu nodarbojas, šī lieta nav piekritīga, lietu nodod tai bāriņtiesai, kurai lieta ir piekritīga.¹⁶⁹

Bāriņtiesas piekritību jautājumā par aizgādņa iecelšanu regulē Bāriņtiesu likuma 59.⁵ pants, proti, aizgādni personai, kurai ar tiesas nolēmumu ir nodibināta aizgādnība, ieceļ tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta šīs personas dzīvesvieta, bet, ja deklarētās dzīvesvietas nav, – tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir šīs personas dzīvesvieta. Ja persona ievietota ārstniecības iestādē, aizgādni ieceļ tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā atrodas ārstniecības iestāde.

Savukārt Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 32.¹ punktā, kas ir speciālā tiesību norma, ir noteikts, ka, ja aizgādnībā esošā persona maina deklarēto dzīvesvietu, lietu nosūta tai bāriņtiesai, kuras darbības teritorijā ir deklarēta personas dzīvesvieta, bet, ja deklarētās dzīvesvietas nav, – tai bāriņtiesai, kuras darbības teritorijā ir personas dzīvesvieta. Ja persona ievietota ārstniecības iestādē, lietu nosūta tai bāriņtiesai, kuras darbības teritorijā atrodas ārstniecības iestāde.

¹⁶⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 9. pants.

¹⁶⁸ Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001., 51. pants.

¹⁶⁹ Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001., 52. panta pirmā daļa.

Tas nozīmē, ka aizgādības lietas piekritības pamatprincipu prioritāri nosaka kritērijs – **personas deklarētā dzīvesvieta**, bet ar jēdzienu “pārsūtīt” ir jāsaprot aizgādības lietas nodošanu citai bāriņtiesai, t.sk. turpmāko lēmumu pieņemšanai konkrētajā lietā.

Ja personai nav deklarētās dzīvesvietas, tad aizgādības lietas piekritība ir bāriņtiesai, kuras darbības teritorijā ir **personas faktiskā dzīvesvieta**.

Savukārt, ja persona atrodas ilgstoši ārstniecības iestādē, tad, ņemot vērā Dzīvesvietas deklarēšanas likuma ceturtnā panta otrās daļas 3. punktu¹⁷⁰, par dzīves vietas maiņu netiek uzskatīta personas prombūtne, kas ir ilgāka par vienu mēnesi, ja tā saistīta ar medicīniskās palīdzības saņemšanu ārstniecības iestādē akūtas saslimšanas vai hroniskas saslimšanas paasinājuma gadījumos. Tas nozīmē, ka, ja persona saņem medicīnisko palīdzību ārstniecības iestādē ilgāk par vienu mēnesi, tā netiek uzskatīta par dzīvesvietas maiņu, un aizgādības lietu piekritība paliek bāriņtiesai, kuras darbības teritorijā atrodas aizgādībā esošās personas deklarētā dzīvesvieta, bet, ja tādas nav, tad personas faktiskā dzīvesvieta.

Ja ārstniecības iestāde reģistrēta Ārstniecības iestāžu reģistrā, tā kontekstā ar Bāriņtiesu likuma 59.⁵ pantu un Bāriņtiesas darbības noteikumu 32.¹ punktu ir uzskatāma par ārstniecības iestādi. Ja iestāde, kurā ievietota aizgādībā esoša persona, nav reģistrēta Ārstniecības iestāžu reģistrā, bāriņtiesai jāvadās pēc personas deklarētās dzīvesvietas, bet ja personai nav deklarētās dzīvesvietas – pēc aizgādībā esošās personas faktiskās dzīvesvietas.

Piemērs:

Aizgādībā esoša persona deklarēta A novadā, taču faktiski pāris gadus dzīvo B pašvaldības veco ļaužu pansionātā “B pansionāts”. Tiesa spriedumā ierobežojusi rīcībspēju personai mantiskajās tiesībās noteiktās jomās, kā arī lēmusi nodibināt aizgādību personai un noteikt, ka aizgādnieks rīkojas patstāvīgi jomās, kurās personai ir ierobežota rīcībspēja. Tiesa uzdevusi par pienākumu B bāriņtiesai iecelt personai ar ierobežotu rīcībspēju aizgādni. B bāriņtiesa, veicot datu pārbaudi informācijas sistēmās, konstatējusi, ka personas dzīvesvieta deklarēta A novadā, un “B pansionāts” nav reģistrēts Ārstniecības iestāžu reģistrā, tādēļ B bāriņtiesa lūgusi tiesu pienākumu par aizgādņa iecelšanu nodot A bāriņtiesai, pēc personas ar ierobežotu rīcībspēju deklarētās dzīvesvietas piekritības.

Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 4. panta pirmajā daļā noteikts, ka dzīvesvietas maiņas gadījumā attiecīgās personas pienākums ir mēneša laikā, kopš tā pastāvīgi dzīvo jaunajā dzīvesvietā, deklarēt to dzīvesvietas deklarēšanas iestādē. Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 5. panta otrajā daļā ir noteikts, ka persona, kura, pamatojoties uz pašvaldības lēmumu, ievietota

¹⁷⁰ Dzīvesvietas deklarēšanas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 104, 10.07.2002., 4. panta otrās daļas 3. punkts.

vecu ļaužu pansionātā citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, saglabā reģistrāciju iepriekšējā dzīvesvietā, un vecu ļaužu pansionāta adresi norāda kā papildu adresi. Ja šai personai nav tiesiska pamata saglabāt reģistrāciju iepriekšējā dzīvesvietā un tā nav deklarējusi savu dzīvesvietu citur, par tās dzīvesvietu reģistrējams attiecīgais vecu ļaužu pansionāts.

Tā kā personai bija deklarēta dzīvesvieta A pašvaldībā, piekritība aizgādņa iecelšanai ir A bāriņtiesai.

Likumdevējs nav noteicis konkrētu personas uzturēšanās ilgumu ārstniecības iestādē, kura gadījumā lieta nosūtāma attiecīgās administratīvās teritorijas bāriņtiesai. Vienlaikus, kopsakarā ar kopējo regulējumu noprotams, ka atrašanās ārstniecības iestādē tātad ir tik ilglaicīga, lai būtu pamats uzskatīt, ka aizgādņībā esošās personas tiesības un intereses vislabāk pārstāvēs bāriņtiesa, kuras administratīvajā teritorijā atrodas attiecīgā ārstniecības iestāde. Respektīvi, lieta netiek pārsūtīta situācijā, kad persona saņem īstermiņa ārstēšanu kādā no ārstniecības iestādēm (piemēram, saistībā ar akūtu saslimšanu vai hroniskas slimības paasinājumu), bet tiek pārsūtīta tad, ja ārstniecības iestāde vienlaikus nodrošina ilgstošas aprūpes pakalpojumus personai ar ierobežotu rīcībspēju.

Personas, kurām nodibināta aizgādņība un kuras saņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu institūcijā (nevis ilgstošu medicīnisko palīdzību ārstniecības iestādē), aizgādņības lietu piekritība skatāma bāriņtiesai, pēc šo personu deklarētās dzīves vietas.

Piemēri:

1) 2020. gada 29. septembrī bāriņtiesa A ieceļ aizgādņi personai Z. 2021. gada 3. februārī Z tiek ievietots ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā citā pašvaldībā, kur tiek deklarēta viņa dzīves vieta. Bāriņtiesa nosūta lietu par aizgādņa iecelšanu B bāriņtiesai, kura veic visas turpmākās darbības.

Gadījumos, kad nosūtāmā lieta jau atrodas bāriņtiesā, kurai pēc noteikumu 32.¹ punkta ¹⁷¹ turpmāk ir piekritība veikt darbības aizgādņībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšanai, bāriņtiesa lietai jaunu indeksu nepiešķir, lietu reģistrā izdarot atzīmi par datumu, kurā lieta pārņemta bāriņtiesas lietvedībā. Savukārt bāriņtiesa, kura nosūta lietu pēc piekritības, reģistrā izdara atzīmi par lietas pārsūtīšanu. Lietas materiāli netiek no jauna pārsūtīti, ja bāriņtiesas nodrošinājušas dokumentu salīdzināšanu un pārliecinājušās, ka bāriņtiesai, kura turpmāk nodrošinās aizgādņībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzību, ir visi lietas materiāli. Vienlaikus noteikti nosūtāma informatīva vēstule par lietas pārsūtīšanu.

¹⁷¹ Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi": MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis Nr.207, 29.12.2006., 32.¹ punkts.

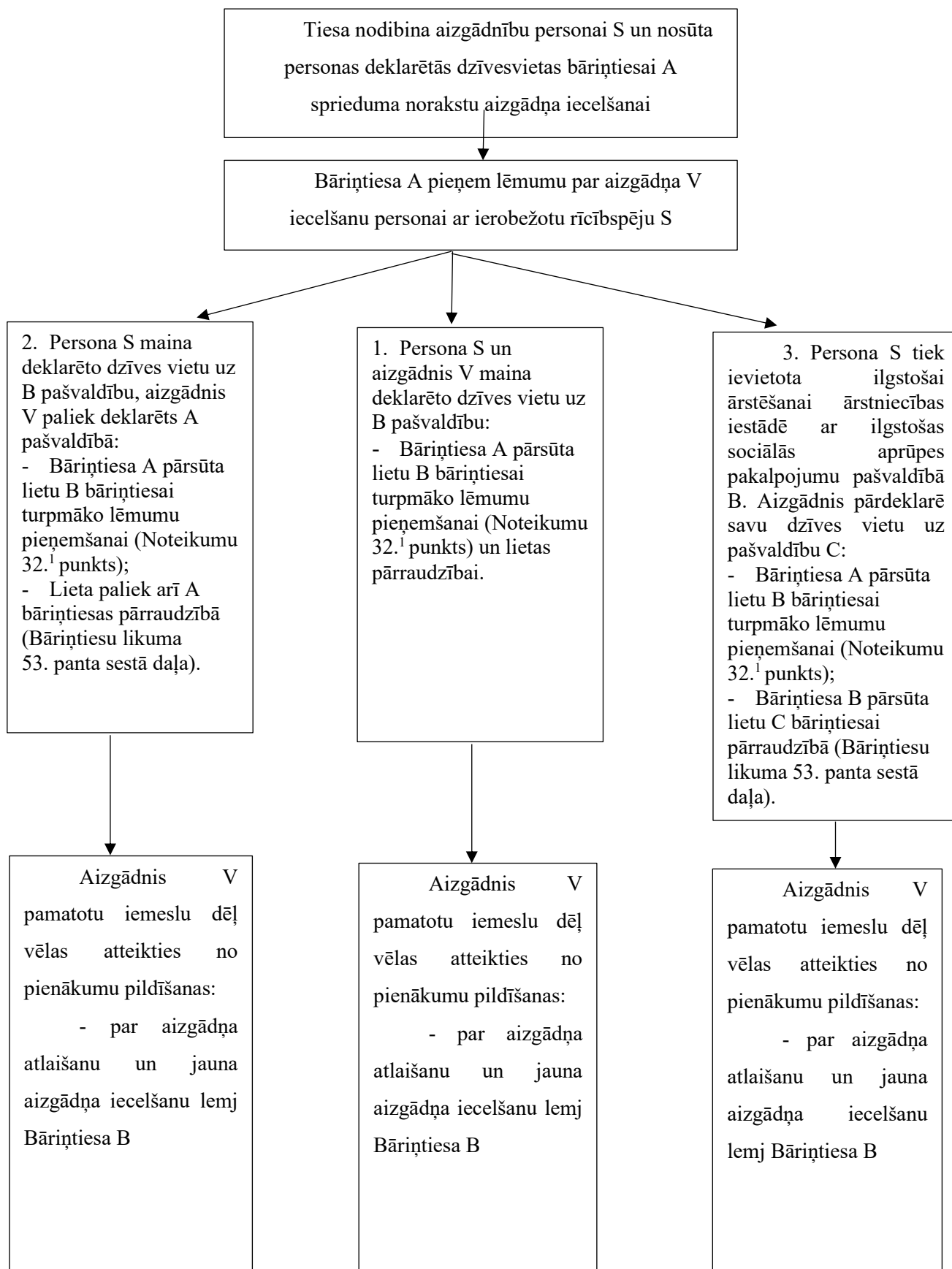
2) 2015. gada 3. martā A bāriņtiesa nosūtīja lietu par aizgādības nodibināšanu un aizgādņa iecelšanu Z bāriņtiesai pārraudzībai, jo aizgādībā esošās personas un aizgādņa dzīvesvieta deklarēta Z bāriņtiesas darbības teritorijā. 2020. gada 5. oktobrī A un Z bāriņtiesas telefoniski precizēja lietā esošos materiālus un secināja, ka lietas materiālu saturs abās bāriņtiesās ir vienāds. A bāriņtiesa 2020. gada 10. oktobrī nosūtīja vēstuli Z bāriņtiesai, kurā norādīts, ka pamatojoties uz noteikumu 32.¹ punktā¹⁷² noteikto, nosūta lietu par aizgādības nodibināšanu un aizgādņa iecelšanu Z bāriņtiesai. Ņemot vērā, ka bāriņtiesas 2020. gada 5. oktobrī pārliecinājušās par lietas materiālu atbilstību, lietas materiālu kopijas atkārtoti nosūtītas netiek. A bāriņtiesa lietu reģistrā pie attiecīgās lietas izdara atzīmi, ka lieta pārsūtīta Z bāriņtiesai. Z bāriņtiesa lietu reģistrā pie attiecīgās lietas izdara ierakstu, ka 2020. gada 12. oktobrī lieta pārņemta Z bāriņtiesas lietvedībā.

Vienlaikus norādāms, ka saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 53. panta sesto daļu¹⁷³, ja aizbildnis vai aizgādnis dzīvo citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, bāriņtiesa, kura nodibinājusi aizbildnību vai iecēlusi aizgādni, nosūta aizbildņa vai aizgādņa dzīvesvietas bāriņtiesai aizbildnības vai aizgādības lietas materiālu kopijas aizbildnības vai aizgādības pārraudzībai, nodrošinot bāriņtiesu sadarbību.

Piemēram, papildinot iepriekš minēto piemēru, ja personas Z aizgādnis būs deklarēts pašvaldībā C, tad bāriņtiesa B lietas materiālu kopijas pārsūtīs pārraudzībai C bāriņtiesai.

¹⁷² Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi": MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis Nr.207, 29.12.2006., 32.¹ punkts.

¹⁷³ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 53. panta sestā daļa.

2.1. Aizgādņa iecelšana un atlaišana personai

Bāriņtiesai, saņemot tiesas nolēmumu par aizgādņības nodibināšanu personai ar rīcībspējas ierobežojumu, jāieceļ aizgādnis. Aizgādni personai, kurai ar tiesas nolēmumu ir nodibināta aizgādņība, atbilstoši iepriekš minētajam, ieceļ tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta šīs personas dzīvesvieta. Ja personai, kurai jāieceļ aizgādnis deklarētās dzīvesvietas nav, tad tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir šīs personas faktiskā dzīvesvieta. Savukārt, ja persona ievietota ārstniecības iestādē, aizgādni ieceļ tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā atrodas ārstniecības iestāde.¹⁷⁴

Svarīgi: ja aizgādņa dzīvesvieta atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, bāriņtiesa, kura iecēlusi aizgādni, nosūta aizgādņa dzīvesvietas bāriņtiesai aizgādņības lietas materiālu kopijas aizgādņības pārraudzībai.¹⁷⁵

Bāriņtiesai, saņemot tiesas nolēmumu par aizgādņības izbeigšanu personai ar rīcībspējas ierobežojumu, jāatlaiž aizgādnis no pienākumu pildīšanas. Aizgādni personai, kurai ar tiesas nolēmumu ir izbeigta aizgādņība, to atlaiž, pēc gala norēķina saņemšanas, tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta šīs personas dzīvesvieta. Ja personai, kurai jāatlaiž aizgādnis, deklarētās dzīvesvietas nav, tad tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir šīs personas faktiskā dzīvesvieta. Savukārt, ja persona, kurai jāatlaiž aizgādnis saņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu institūcijā, aizgādni atlaiž bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir personas deklarētā dzīvesvieta.

Pirms aizgādņa atlaišanas, aizgādnim ir jāiesniedz bāriņtiesai gala norēķins, kuru bāriņtiesa pārbauda, un, ja atzīst par pareizu, aizgādni atlaiž no pienākumu pildīšanas.

Ja aizgādņa dzīvesvieta atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, bāriņtiesa, kura atlaidusi aizgādni, nosūta aizgādņa dzīvesvietas bāriņtiesai lēmumu par aizgādņa atlaišanu.

2.2. Aizgādņa iecelšana un atlaišana mantai un mantojuma masai

Saskaņā ar notāra taisīto notariālo aktu par aizgādņības nodibināšanu mantojumam¹⁷⁶, lēmumu par aizgādņa iecelšanu un atlaišanu vai atcelšanu pieņem tā bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā bija mantojuma atstājēja deklarētā dzīvesvieta. Ja mantojuma atstājēja deklarētā dzīvesvieta nav zināma, tad bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā atrodas mantojamā manta vai tās galvenā daļa.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 59.⁵ pants.

¹⁷⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 53. panta sestā daļa.

¹⁷⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 40. panta pirmā prim daļa.

¹⁷⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 59.² pants.

Gadījumā, ja mantojuma atstājēja pēdējā deklarētā dzīvesvieta ir anulēta, jāpievērš uzmanība datumam, kad tā ir anulēta. Ja tā ir anulēta pēc mantojuma atstājēja nāves, tad par pēdējo deklarēto dzīvesvietu uzskatāma anulētā deklarētā dzīvesvieta, līdz ar to, lēmumu pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā atradās mantojuma atstājēja anulētā deklarētā dzīvesvieta. Ja pēdējā deklarētā dzīvesvieta ir anulēta pirms mantojuma atstājēja nāves, piemēram, viņš bija deklarējis savu dzīvesvietu ārpus Latvijas, tad lēmumu pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā atrodas mantojums vai tā galvenā daļa.

3. BĀRIŅTIESA KĀ PĀRSTĀVIS RĪCĪBSPĒJAS IEROBEŽOŠANAS UN AIZGĀDNĪBAS LIETĀS

Bāriņtiesa kā pārstāvis tiesā tiek aicināts civilprocesā, izskatot lietas par personas rīcībspējas ierobežošanu, rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu un pagaidu aizgādību.

Tiesai likumā paredzētajos gadījumos ir tiesības pieaicināt piedalīties bāriņtiesu lietu izskatīšanā par:

- 1) personas rīcībspējas ierobežojumu noteikšanu un aizgādības nodibināšanu garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ;¹⁷⁸
- 2) personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ;¹⁷⁹
- 3) pagaidu aizgādības nodibināšanu;¹⁸⁰
- 4) aizgādības nodibināšanu personai izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ.¹⁸¹

Gadījumos, kad izskata lietas par personas rīcībspējas ierobežojumu noteikšanu un aizgādības nodibināšanu gan garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ, gan personas izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ, kā arī lietas par personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ, vai personas izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ, bāriņtiesa lietas izskatīšanā piedalās kā pārstāvis, sniedzot tiesai pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā. Tāpat normatīvie akti paredz, ka bāriņtiesas pārstāvim ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā un pieteikt lūgumus.¹⁸²

Savukārt, tiesai saņemot pieteikumu un ierosinot lietu par pagaidu aizgādības nodibināšanu bez rīcībspējas ierobežošanas, nerīkojot tiesas sēdi, tiesa informē bāriņtiesu par lietas ierosināšanu un lūdz bāriņtiesu iesniegt pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā.¹⁸³

No iepriekš minētā izriet, ka bāriņtiesa rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas lietās piedalās kā pārstāvis normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos gan piedaloties tiesas sēdēs, gan sniedzot tiesai rakstveida informāciju un pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā. Tāpat bāriņtiesas pārstāvim ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem kā

¹⁷⁸ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 266. panta pirmā daļa.

¹⁷⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.² panta pirmā daļa.

¹⁸⁰ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹⁰ panta trešā daļa.

¹⁸¹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 274. pants.

¹⁸² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 266. panta otrā daļa, 270.² panta pirmā daļa un 274. pants.

¹⁸³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹⁰ panta trešā daļa.

pilntiesīgam civilprocesa dalībniekam – ne vien tiesas atsūtītajiem, kas parasti ir pieteikums ar pielikumiem, bet arī visiem pārējiem lietas materiāliem, kas pieejami lietā, piemēram, paskaidrojumiem, izziņām, citiem pierādījumiem, kas saņemti lietas ietvaros, kā arī piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā un lūgumu pieteikšanā.

Iepriekš minētajos gadījumos, izņemot spriedumu par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu, pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā tiesa to nosūta bāriņtiesai aizgādņa iecelšanai.¹⁸⁴ Lēmums par pagaidu aizgādņības nodibināšanu personai stājas spēkā nekavējoties un tiesa to nosūta bāriņtiesai uzreiz pagaidu aizgādņa iecelšanai¹⁸⁵. Vairāk par aizgādņa iecelšanu aprakstīts [1.1.3. apakšnodaļā “Aizgādņa iecelšana un aizgādņa pienākumu grozīšana”](#) un [1.6. nodaļā “Pagaidu aizgādņība”](#).

Tiesa spriedumu par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā nosūta bāriņtiesai aizgādņa tiesību un pienākumu apjoma grozīšanai vai aizgādņa atcelšanai.¹⁸⁶ Par lēmumu apjoma grozīšanai vairāk aprakstīts [1.1.3. apakšnodaļā “Aizgādņa iecelšana un aizgādņa pienākumu grozīšana”](#).

Informācija, kuru bāriņtiesa sniedz tiesai, un, kurai ir nozīme lietā par rīcībspējas ierobežošanu, pagaidu aizgādņības nodibināšanu un rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu, var būt, piemēram, dokumenti par personas viedokli attiecībā uz rīcībspējas ierobežošanu, pārskatīšanu vai atjaunošanu; par dzīves apstākļu pārbaudi; par citu personu viedokli; par ziņām no sociālā dienesta, ārstējošā ārsta, ārstniecības, sociālās aprūpes un rehabilitācija iestādes; ziņas par kredītiestādē veiktajiem darījumiem un kontu atlikumiem; u.c.¹⁸⁷ Visos minētajos lietas izskatīšanas gadījumos pieprasīt izziņu no ārstniecības iestādēm ir tiesas pienākums.¹⁸⁸

Gatavojot tiesas pieprasīto informāciju, būtiski pievērst uzmanību un izvēlēties atbilstošu bāriņtiesas viedokļa formulējumu, atceroties to, ka lēmumu pieņem tiesa, bet bāriņtiesa sniedz tikai faktus un informāciju. Piemēram, izvairīties no apgalvojumiem, ka:

- 1) “pieteikums par rīcībspējas ierobežošanu ir pamatots”¹⁸⁹. Tā vietā būtu norādāms, ka “rīcībspējas ierobežošana bāriņtiesas ieskatā būtu personas interesēs”;
- 2) “personai ir nodibināma aizgādņība, jo viņai ir garīga rakstura saslimšana, viņai ir nepieciešams citas personas atbalsts un uzraudzība, viņa pilnībā nespēj aizstāvēt savas intereses, arī medicīnas iestādes viņai būtu jāapmeklē kopā ar aizgādni”¹⁹⁰. Garīga

¹⁸⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 30, 03.11.1998., 268. panta piektā daļa un 275. panta otrā daļa.

¹⁸⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 30, 03.11.1998., 270.¹² panta trešā daļa.

¹⁸⁶ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 30, 03.11.1998., 270.⁶ panta trešā daļa.

¹⁸⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. panta trešā prim daļa.

¹⁸⁸ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 266. panta ceturtā daļa, 270.⁴ panta trešā daļa un 270.¹⁰ panta trešā daļa.

¹⁸⁹ Piemērs ņemts no tiesas nolēmuma, kas nav publiski pieejams.

¹⁹⁰ Piemērs ņemts no tiesas nolēmuma, kas nav publiski pieejams.

rakstura saslimšana pati par sevi nav iemesls rīcībspējas ierobežošanai un aizgādības nodibināšanai. Iespējams, personai ir nepieciešami kādi pakalpojumi, lai viņa varētu īstenot pati savas tiesības un ar pienācīgu atbalstu vai atbalsta personas atbalstu viņa spētu pārstāvēt arī savas intereses. Minētajā piemērā, daļa par apgalvojumu, ka “personai ir nodibināma aizgādība, jo viņai ir garīga rakstura saslimšana”, vispār nav bāriņtiesas kompetencē un ir lieka. Arī otrā daļa – “viņa pilnībā nespēj aizstāvēt savas intereses” – ir ļoti kategoriska. Izvērtējot situāciju, iespējams, ir kaut kāda joma, kur persona spēj pati rīkoties vai aizstāvēt savas intereses. Ja ir, tad jāuzsver šīs spējas un tikai pēc tam, ka “pārējās jomās personai nepieciešams atbalsts vai palīdzība”. Savukārt, piemēra pēdējā daļa – “arī medicīnas iestādes viņai būtu jāapmeklē kopā ar aizgādni” – neizsaka neko, taču, tai pat laikā, pievērš uzmanību un var radīt nepareizu priekšstatu par faktisko situāciju.

Latvijas Republikas Augstākā tiesa norādījusi, ka *“Rīcībspējas ierobežošanas tiesiskais regulējums vērsts uz to, lai nodrošinātu personas pamattiesību (tiesības uz privāto dzīvi) ievērošanu. Pirms rīcībspējas ierobežojuma kā galējā līdzekļa noteikšanas, tiesai jāapsver, vai nepastāv saudzīgāks veids personas rīcībspējas ierobežošanai un vai mērķi, kura dēļ tiek prasīts noteikt ierobežojumu, nav iespējams sasniegt ar citu līdzekli, mazāk iejaucoties personas privātajā dzīvē. Tiesas nolēmumam par rīcībspējas ierobežojumu jāpierāda saikne starp faktiskajām spējām un rīcībspējas ierobežošanu. Personas rīcībspēja ierobežojama minimālajā apmērā tikai vienīgi, lai sasniegtu to mērķi, kura dēļ notiek iejaukšanās personas privātajā sfērā. Lemjot par iespējamiem rīcībspējas ierobežojumiem, cik vien iespējams, jāņem vērā pašas personas vēlmes.”*¹⁹¹

Lai tiesa varētu pieņemt pareizo lēmumu, svarīga ir bāriņtiesas sniegtā informācija tiesai, pēc kuras tiesa var redzēt saikni starp personas faktiskajām spējām un rīcībspējas ierobežošanu. Nav pieļaujams sniegt vispārinātu vai ar faktiem nepierādītu informāciju, jo, kā norādīts Augstākās tiesas spriedumā – *“Personas rīcībspēja ierobežojama minimālajā apmērā tikai vienīgi, lai sasniegtu to mērķi, kura dēļ notiek iejaukšanās personas privātajā sfērā”* – un nevis kādu hipotētisku iemeslu dēļ.

Lietas par rīcībspējas ierobežošanu un aizgādības nodibināšanu

Ierosinot lietu tiesā par personas rīcībspējas ierobežošanu un aizgādības nodibināšanu, tiesa nosūta bāriņtiesai tiesā saņemto pieteikumu un pieprasījumu par informācijas sniegšanu, norādot sniedzamās informācijas apjomu un sniegšanas veidu. Atbilstoši pieprasījumam,

¹⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2017. gada spriedums Nr. SKC-[I]/2017., Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5429>, aplūkots – 13.11.2022.

bāriņtiesa sagatavo pieprasīto informāciju un tiesas noteiktajā termiņā to sniedz tiesai. Bāriņtiesai ir tiesības sniegt informāciju tiesai lielākā apjomā, kā tiesa pieprasījusi, ja bāriņtiesas ieskatā informācijai ir būtiska nozīme konkrētās lietas izskatīšanā.

Praksē ir zināmi gadījumi, kad tiesa nepieprasa informāciju sniegt rakstveidā pirms tiesas sēdes, bet vēlas to saņemt tiesas sēdē no bāriņtiesas pārstāvja mutvārdos. Taču, lai bāriņtiesām būtu vienota prakse, tiesas pieprasītie pierādījumi būtu vienmēr jāiesniedz tiesai rakstveidā, ievērojot tiesas noteiktos vai civilprocesuālos termiņus.

Minimālais informācijas apjoms, kas sniedzams tiesai, ir atbilstoši tiesas pieprasījumā pieprasītajai informācijai, kas tiek pieprasīta katrā konkrētā gadījumā individuāli, vērtējot pieteikumā par rīcībspējas ierobežošanu un aizgādnības nodibināšanu norādīto faktisko situāciju. Līdz ar to, bāriņtiesa var izvērtēt nepieciešamību iesniegt tiesai papildus pierādījumus, kas ļautu tiesai izprast faktisko situāciju.

Bāriņtiesai vienmēr būtu sniedzami sekojoši dokumenti tiesai – dzīves apstākļu pārbaudes akts un sarunu protokoli. Citi dokumenti, atbilstoši pieteikumā par rīcībspējas ierobežošanu un aizgādnības nodibināšanu norādītajiem faktiem, varētu būt, piemēram, sociālā dienesta izziņa par sociālo pakalpojumu saņemšanu, sociālo statusu personai, ziņas par personai, kuras rīcībspēja tiek vērtēta, piederošiem īpašumiem, ziņas par esošām komercsabiedrībām u.c..

Pēc tiesu nolēmumiem bieži vien ir redzams, ka, piemēram, ja pieteikumā par rīcībspējas ierobežošanu personai tiek lūgts ierobežot rīcībspēju rīcībā ar finansēm, lietas materiālos netiek norādīts, ka būtu tiesai iesniegta informācija par personas kredītsaistībām vai banku kontu pārskatu, kas ļautu izprast personas paradumus faktiskai rīcībai ar naudu. Līdz ar to, bāriņtiesai, izvērtējot šādu pieteikumu par rīcībspējas ierobežošanu un aizgādnības noteikšanu, un tajā norādītos faktus, būtu jāpieprasa ziņas no kredītiestādēm vai Kredītu reģistra, kas pievienojams informācijai tiesai.

Bieži, izskatot personas rīcībspējas ierobežošanas lietas, pieteikumā par rīcībspējas ierobežošanu un aizgādnības nodibināšanu tiek lūgts ierobežot rīcībspēju personai visās mantiskajās jomās, atbilstoši Civilprocesa likuma 268. panta otrajai daļai – maksājumu izdarīšanā un saņemšanā, darījumu slēgšanā, rīcībā ar mantu un tās pārvaldībā, it īpaši nekustamā īpašuma atsavināšanā, ieķīlāšanā un apgrūtināšanā ar lietu tiesībām, komercdarbības un saimnieciskās darbības veikšanā.¹⁹² Taču daudzos gadījumos šāds jomu uzskaitījums tiek norādīts hipotētisku pieņēmumu dēļ. Pieteikumam nav pievienoti pierādījumi, piemēram, rīcībai ar mantu un tās pārvaldībai, it īpaši nekustamā īpašuma atsavināšanai, ieķīlāšanai un apgrūtināšanai ar lietu tiesībām ierobežojumu pamatojumam, tas nozīmē, ka šādam lūgumam

¹⁹² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 268. panta otrā daļa.

ir jābūt pamatotam ar personai esošo īpašumu apliecinošiem dokumentiem (zemesgrāmata, automašīnas tehniskā apliecība u.c.) Šādos gadījumos bāriņtiesa, aizstāvēt personas, kurai izskata rīcībspējas ierobežojumus, tiesības un intereses, var iesniegt tiesai informāciju par īpašuma esamību vai neesamību un pieprasīt izziņas no atbilstošiem reģistriem (zemesgrāmatas, transportlīdzekļu reģistrācijas sistēmas).

Tiesa rīcībspējas ierobežojuma apjomu var vērtēt arī citās jomās, izņemot Civillikuma 356.¹ pantā minētos gadījumus¹⁹³ - persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, kā arī aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses iestādēs un tiesā saistībā ar tās rīcībspējas un brīvības ierobežojumiem, domstarpībām, strīdiem ar aizgādni un aizgādņa iecelšanu un atcelšanu.¹⁹⁴ Tātad tiesa var vērtēt rīcībspējas ierobežojumu noteikšanu arī personas personiskajās tiesībās – savu interešu pārstāvībai valsts, pašvaldības, ārstniecības un pasta iestādēs, kā arī finanšu iestādēs, tai skaitā bankās. Diemžēl, tiesu nolēmumos vairākumā gadījumu ir norādīti personas ierobežojumi šajās jomās bez konkrētiem precizējumiem, kas būtībā ir pret Civillikuma 356.¹ pantā noteikto un faktiski var uzskatīt, ka personai rīcībspēja tiek atņemta pilnībā.

Lai šādas situācijas nebūtu, bāriņtiesai ir svarīgi iegūt informāciju par faktisko situāciju, t.i., būtu jānoskaidro gadījumi, kuros persona pati nespēj rīkoties. Piemēram, persona nevar saņemt trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusu, jo savas veselības stāvokļa dēļ, nespēj pati saprast šāda statusa nepieciešamību un sekas, kā arī pieprasīt to. Turklāt, trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss ir jāatjauno ik pēc trīs mēnešiem. Lai to saņemtu, ir nepieciešams sociālajam dienestam iesniegt personas iesniegumu, bankas kontu pārskatus, rēķinus par saņemtajiem komunālajiem pakalpojumiem utt.. Sākotnēji šķiet, ka to varētu risināt ar pagaidu aizgādņības nodibināšanu. Taču, ņemot vērā to, ka trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss atjaunojams ik pēc trīs mēnešiem un ik pēc trīs mēnešiem ir atkārtoti jāsniedz visi dokumenti sociālajā dienestā, bet pagaidu aizgādņību nodibina tikai uz laiku līdz diviem gadiem vai līdz cita tiesas nolēmuma pieņemšanai, ir redzams, ka konkrētajā gadījumā būtu ierobežojama personai rīcībspēja vērsties pašvaldības iestādē ar iesniegumiem sociālo jautājumu risināšanā, finanšu iestādēs bankas konta pārskata pieprasīšanā un saņemšanā, lai viņas intereses varētu pārstāvēt aizgādņi. Bet, par rīcībspējas ierobežojumu apjomu spriedīs tiesa pēc bāriņtiesas un citu lietas dalībnieku sniegtajiem pierādījumiem.

Iepriekš minētajā situācijā bāriņtiesai būtu svarīgi tiesai sniegt dzīves apstākļu pārbaudes aktu, pēc kura tiesa var secināt par faktiskajiem dzīves apstākļiem; sarunu protokolu, pēc kura

¹⁹³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 268. panta trešā daļa.

¹⁹⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis Nr. 41, 20.02.1937., 356.¹ pants.

būtu saprotama personas attieksme pret konkrētiem faktiem, piemēram, persona nespēj apzināties nepieciešamību pēc sociālās palīdzības, vai viņai nav intereses par to, vai viņa izvairās par to vispār runāt u.c. Bāriņtiesa var pieprasīt no kredītiestādēm izziņu par personas konta pārskatu, no kura tiesa var secināt personas faktisko finansiālo stāvokli, kas apliecinātu to, ka personai tiešām pienākas kāds no sociālajiem atbalsta veidiem. Šādā veidā ir jāiegūst pierādījumi par katru iespējamo rīcībspējas ierobežojuma jomu.

Tiesa, sagatavojot lietu iztiesāšanai, var sasaukt sagatavošanās sēdi, uz kuru tiek aicināta bāriņtiesa kā pārstāvis, un nepietiekamu pierādījumu gadījumā noteikt papildu ekspertīzes veikšanu vai pieprasīt citus pierādījumus.¹⁹⁵ Tiesa var izlemt jautājumu par tiesu psihiatriskās un, ja nepieciešams, tiesu psiholoģiskās ekspertīzes noteikšanu.¹⁹⁶

Pēc lietas dalībnieku, arī bāriņtiesas, lūguma tiesa var pieņemt lēmumu, ar kuru uz laiku līdz sprieduma taisīšanai par rīcībspējas ierobežošanu nodibina attiecīgajai personai pagaidu aizgādību saskaņā ar Civilprocesa likuma 33.² nodaļas noteikumiem par pagaidu aizgādības nodibināšanu,¹⁹⁷ t.i., pēc pagaidu aizgādības bez rīcībspējas ierobežošanas noteikumiem. Tiesas lēmums par pagaidu aizgādību stājas spēkā nekavējoties. Savukārt tas zaudē spēku, ja attiecīgajā jautājumā tiek pieņemts cits nolēmums¹⁹⁸, piemēram, tiesas nolēmums par personas rīcībspējas ierobežošanu un aizgādības nodibināšanu vai atteikumu rīcībspējas ierobežošanai un aizgādības nodibināšanai.

Tiesa, izvērtējot personas spējas, nosaka, vai un kādā apjomā aizgādnis ar aizgādībā esošo rīkojas kopā, un tikai pēc tam apjomu, kādā aizgādnis rīkosies patstāvīgi.¹⁹⁹ Sniedzot informāciju tiesai, kā arī piedaloties tiesas sēdē, bāriņtiesai būtu jāizvairās no aizgādības veida norādīšanas, jo šis lēmums (pēc tam, kad ir izvērtēti iesniegtie pierādījumi un informācija) ir tikai tiesas ziņā.

Pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, tiesa to nosūta bāriņtiesai aizgādņa iecelšanai.²⁰⁰ Pēc aizgādņa iecelšanas, bāriņtiesa lēmumu par aizgādņa iecelšanu nosūta tiesai, kas nodibināja aizgādību. Vairāk par aizgādņa iecelšanu [1.1.3. apakšnodaļā “Aizgādņa iecelšana un aizgādņa pienākumu grozīšana”](#).

Svarīgi: bāriņtiesas lēmums par aizgādņa iecelšanu ir nosūtāms tiesai, kas nodibināja aizgādību.

¹⁹⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 268. panta piektā daļa.

¹⁹⁶ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 266. panta piektā daļa.

¹⁹⁷ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 267.¹ panta pirmā daļa.

¹⁹⁸ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 267.¹ panta otrā daļa.

¹⁹⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 268. panta ceturtnā daļa.

²⁰⁰ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 268. panta piektā daļa.

Process un bāriņtiesas rīcība neatšķiras no iepriekš minētā arī rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas gadījumā personai izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ. Pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, tiesa to nosūta bāriņtiesai aizgādņa iecelšanai. Arī šajā gadījumā, lēmums par aizgādņa iecelšanu ir nosūtāms tiesai.

Lietas par rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu

Pieteikumu par personas rīcībspējas ierobežojuma apjoma pārskatīšanu var iesniegt persona pati, tās aizgādnis, bērni, brāļi, māšas, vecāki, laulātais vai prokurors.²⁰¹ Taču likums paredz, ka aizgādnim ir pienākums iesniegt tiesā pieteikumu par rīcībspējas ierobežojuma apjoma pārskatīšanu ne retāk kā reizi septiņos gados no dienas, kad stājies spēkā tiesas spriedums par rīcībspējas ierobežošanu.²⁰² Savukārt bāriņtiesai ir jāuzrauga šī aizgādņa pienākuma īstenošana. Ja bāriņtiesa konstatē, ka ir kavēts termiņš rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanai, aizgādņa vai citu apstākļu dēļ, tā informē prokuratūru, kas iesniedz tiesai pieteikumu par personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu.

Tāpat kā pie rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas, arī pie rīcībspējas pārskatīšanas bāriņtiesa piedalās lietu izskatīšanā kā pārstāvis, iesniedzot pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā. Bāriņtiesas pārstāvim ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā un pieteikt lūgumus²⁰³, tas nozīmē, ka process ir tāds pats kā pie rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas.

Atšķirībā no rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas, pārskatot rīcībspējas ierobežojumus, izskatot lietu, tiesa pēc savas iniciatīvas pieprasa no iestādēm citus pierādījumus, kas ir nepieciešami rīcībspējas ierobežojuma apjoma pārskatīšanai.²⁰⁴ Praksē ir bijuši vairāki gadījumi, kad tiesa bāriņtiesai neko nepieprasa, taču likums paredz, ka bāriņtiesa piedalās lietu izskatīšanā kā pārstāvis, iesniedzot pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no tā, vai tiesa ir vai nav atsūtījusi pieprasījumu sniegt informāciju un pierādījumus rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanā, bāriņtiesa sniedz tiesai rakstveidā ar lietu saistīto informāciju un pierādījumus, lai tiesai būtu pietiekama informācija par personas faktiskajām spējām un tā spētu pieņemt atbilstošu lēmumu par rīcībspējas ierobežojumu noteikšanu minimālajā apmērā.

Ja nepieciešams, tiesa var noteikt personai tiesu psihiatrisko un tiesu psiholoģisko ekspertīzi.²⁰⁵

²⁰¹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.² panta pirmā daļa.

²⁰² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.² panta otrā daļa.

²⁰³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.² panta pirmā daļa.

²⁰⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.⁴ panta trešā daļa.

²⁰⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.⁵ pants.

Ja personas rīcībspējas ierobežojumu tiesa pārskata, tā spriedumā norāda, vai ierobežojums atceļams pilnībā, atceļams daļā, saglabājams vai grozāms. Tiesas sprieduma rezolutīvajā daļā norāda atcelto un saglabāto ierobežojuma apjomu.²⁰⁶ Pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā tiesa to nosūta bāriņtiesai aizgādņa tiesību un pienākumu apjoma grozīšanai vai aizgādņa atcelšanai.²⁰⁷ Atbilstoši tiesas nolēmumā noteiktajam, bāriņtiesa pieņem jaunu lēmumu, ar kuru groza aizgādņa pienākumus uz laiku, kas nav ilgāks par septiņiem gadiem, kad atkārtoti jāpārskata aizgādņībā esošās personas rīcībspējas ierobežojumi. Šajā gadījumā lēmums par aizgādņa pienākumu grozīšanu tiesai nav nosūtāms.

Svarīgi: bāriņtiesas lēmums par aizgādņa pienākumu grozīšanu tiesai nav nosūtāms. Savukārt lēmums par aizgādņa atlaišanu tiesai ir nosūtāms.

Vairāk par aizgādņa pienākumu grozīšanu un atlaišanu aprakstīts iepriekšējās nodaļās.

Lietas par personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu personām izlaidīgas un izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ, tiek izskatītas, piemērojot tos pašus noteikumus, ka rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanā personām ar garīga rakstura vai citām veselības problēmām. Bāriņtiesas lēmums par aizgādņa pienākumu grozīšanu tiesai nav nosūtāms.

Lietas par pagaidu aizgādņību

Personai, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi un kura nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt, tiesa var nodibināt pagaidu aizgādņību bez rīcībspējas ierobežojuma Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, ja:

- 1) tas steidzami nepieciešams personas interesēs;
- 2) traucējumi ir pārejoši;
- 3) persona ar savu aktīvo darbību nespēj radīt sev kaitējumu.²⁰⁸

Tiesa pagaidu aizgādņību nodibina uz laiku, kas nepārsniedz divus gadus²⁰⁹. Tas nozīmē, ka tiesa nolēmumā norāda pagaidu aizgādņības beigu datumu, kas nav ilgāks par diviem gadiem no nolēmuma spēkā stāšanās brīža.

Pagaidu aizgādņību nodibina, ja tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt personas intereses. Tiesa, nodibinot pagaidu aizgādņību, nosaka aizgādņa pienākumu vest tikai noteiktas lietas. Noteiktu lietu vešana saistāma ar personas neatliekamu lietu kārtošanu vai personas

²⁰⁶ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.⁶ panta pirmā un otrā daļa.

²⁰⁷ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.⁶ panta trešā daļa

²⁰⁸ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis Nr. 41, 20.02.1937., 364.² panta pirmā daļa.

²⁰⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 364.² panta otrā daļa.

pamatvajadzību vai kopšanas nodrošināšanu.²¹⁰ Šie paši kritēriji attiecas arī uz pagaidu aizgādību rīcībspējas ierobežošanas un aizgādības nodibināšanas lietām.

Pēc tam, kad ir ierosināta lieta par pagaidu aizgādības nodibināšanu personai, tiesnesis pēc savas iniciatīvas vai lietas dalībnieka lūguma pieprasa pierādījumus, tajā skaitā arī ārstniecības iestādes izziņu par to, vai garīga rakstura vai citu veselības traucējumu dēļ persona ir zaudējusi spēju saprast savas darbības nozīmi un to vadīt.²¹¹ Nerīkojot tiesas sēdi, tiesa informē prokuratūru un bāriņtiesu par lietas ierosināšanu. Pēc tam, kad saņemti paskaidrojumi, visi pierādījumi un izziņa no ārstniecības iestādes, tiesa lūdz prokuroru 10 darba dienu laikā iesniegt lietā rakstveida atzinumu, bet bāriņtiesu — pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā.²¹²

Bāriņtiesai pierādījumi un informācija pagaidu aizgādības lietās ir jāgatavo, pēc iepriekš aprakstītajiem principiem un atbilstoši pieteikumā par pagaidu aizgādības nodibināšanu lūgtajam.

Atšķirībā no aizgādības nodibināšanas, pieteikumu par pagaidu aizgādības nodibināšanu tiesnesis izlemj nekavējoties²¹³, kas saistīts ar iepriekš minētajiem kritērijiem – personas neatliekamu lietu kārtošanu vai personas pamatvajadzību vai kopšanas nodrošināšanu.

Ja pieteicējs nelūdz lietas iztiesāšanu tiesas sēdē un tiesa neuzskata par nepieciešamu lietu iztiesāt tiesas sēdē, pieteikumu izskata rakstveida procesā. Ja pieteikumu izskata, rīkojot tiesas sēdi, tad bāriņtiesa tajā piedalās kā pārstāvis.²¹⁴

Ja tiesa, pamatojoties uz pierādījumiem, konstatē, ka personai ir nodibināma pagaidu aizgādība, tā taisa lēmumu par šādas aizgādības nodibināšanu, norādot aizgādņa pienākumu vest noteiktas lietas un lēmuma darbības termiņu, kas nav ilgāks par diviem gadiem. Lēmums par pagaidu aizgādības nodibināšanu personai stājas spēkā nekavējoties un ir spēkā šajā lēmumā norādītajā termiņā. Lēmumu par pagaidu aizgādības nodibināšanu tiesa nosūta bāriņtiesai pagaidu aizgādņa iecelšanai.²¹⁵ Atbilstoši lēmumā noteiktajam bāriņtiesa iecel pagaidu aizgādni uz lēmumā noteikto laiku.

Svarīgi: bāriņtiesas lēmumi par pagaidu aizgādņa iecelšanu un atlaišanu ir nosūtāmi tiesai, kura pieņēma lēmumu par pagaidu aizgādības nodibināšanu un atcelšanu.

Pagaidu aizgādība izbeidzas lēmumā noteiktajā termiņā, tas nozīmē, ka lēmuma termiņa beigās bāriņtiesai ir jāatbrīvo aizgādnis no pienākumu pildīšanas.

²¹⁰ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 364.² panta trešā un ceturtdā daļa.

²¹¹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹⁰ panta pirmā daļa.

²¹² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹⁰ panta trešā daļa.

²¹³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹¹ panta pirmā daļa.

²¹⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹¹ panta trešā daļa.

²¹⁵ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹² pants.

Gadījumos, kad pirms lēmumā par pagaidu aizgādību norādītā termiņa ir zuduši apstākļi, kas bija par pamatu pagaidu aizgādības nodibināšanai, tā pati tiesa pēc aizgādņa vai aizgādībā esošās personas pieteikuma izbeidz nodibināto pagaidu aizgādību. Lēmums par pagaidu aizgādības izbeigšanu stājas spēkā nekavējoties un tiesa to nosūta bāriņtiesai pagaidu aizgādņa atcelšanai.²¹⁶ Vairāk par pagaidu aizgādības izbeigšanu un aizgādņa atbrīvošanu no pienākumu pildīšanas skatīt attiecīgās nodaļas iepriekš.

²¹⁶ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 330, 03.11.1998., 270.¹³ pants.

4. PĀRSTĀVĪBA KRIMINĀLPROCESĀ

Bāriņtiesu likums nosaka, ka Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos tā pārstāv aizgādībā esošo personu kriminālprocesā.²¹⁷ Bāriņtiesa kā pārstāvis piedalās kriminālprocesā, lai pilnvērtīgi nodrošinātu tādas personas tiesības un intereses, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepieskaitāmības stāvoklī.

Krimināllikumā noteikts, ka personām, kas izdarījušas šajā likumā paredzētos nodarījumus, bet sirgst ar psihiskiem traucējumiem un ir atzītas par nepieskaitāmām vai ierobežoti pieskaitāmām, var noteikt šādus medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus:

- 1) ambulatora ārstēšana medicīnas iestādē;
- 2) ārstēšana vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā);
- 3) ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi.

Ja minētajai persona pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ nav bīstama sabiedrībai, tiesa var nodot to tuvinieku vai citu personu, kas veic slimnieku kopšanu, gādībā. Bet, minētajām personām, kuras atzītas par ierobežoti pieskaitāmām, var noteikt ārstēšanu arī tai piemērotās brīvības atņemšanas vietās.²¹⁸

Tiesa var noteikt Krimināllikumā paredzētos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus personām, kuras izdarījušas šajā likumā paredzētos nodarījumus, būdamas nepieskaitāmības stāvoklī, vai pēc nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma pasludināšanas saslimušas ar psihisku slimību, kas atņēmusi tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt, ja šīs personas pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ ir bīstamas sabiedrībai. Piespiedu ārstēšanu un ārstniecības iestādes tipu nosaka tiesa atkarībā no tā, ar kādu psihisku slimību attiecīgā persona ir saslimusi un kāds ir šīs personas nodarījuma raksturs. Nosakot ārstēšanu psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā), tās tipu izraugās ārstniecības iestāde. Savukārt, personai, kas pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma pasludināšanas saslimusi ar psihisku slimību, kura atņēmusi tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt, pēc izvēlēšanās tiesa var piespriest sodu, ja nav izbeidzies noilguma termiņš vai nav cita pamata tās atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda.²¹⁹

Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanu tiesa izbeidz vai to groza uz mazāk ierobežojošu līdzekli, ja attiecīgā persona ir izvēlējusies vai tās veselības stāvoklis uzlabojies, vai tiek konstatēts, ka šīs personas veselības stāvoklis ir citādi mainījies tiktāl, ka tā vairs nav bīstama sabiedrībai.²²⁰

²¹⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. panta 8. punkts.

²¹⁸ Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 08.07.1998., 68. pants.

²¹⁹ Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 08.07.1998., 69. panta pirmā, otrā un trešā daļa.

²²⁰ Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 08.07.1998., 69. panta ceturtdaļa.

Medicīniska rakstura piespiedu līdzekli tiesa var grozīt uz vairāk ierobežojošu līdzekli, ja persona nepilda tai noteikto medicīniska rakstura piespiedu līdzekli.²²¹

Procesos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai tiesu psihiatriskā ekspertīze ir obligāta. Ja kopš ekspertīzes veikšanas ir pagājis viens gads, vai, ja rodas šaubas par personas veselības stāvokli, tiesa nosaka personai atkārtotu tiesu psihiatrisko ekspertīzi.²²²

Kriminālprocesa likums nosaka, ka bāriņtiesai ir pienākums būt par pārstāvi kriminālprocesā personai, kurai tiek izskatīts jautājums tikai par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu, ja nav citas Kriminālprocesa likuma 91. panta otrajā daļā minētās personas – aizgādnis, laulātais, māte vai tēvs, cits pilngadīgs tuvinieks, nevalstiska organizācijas pārstāvis, kura veic personu ar garīgiem traucējumiem tiesību aizsardzības funkcijas –, kas pārstāvētu personu, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepieskaitāmības stāvoklī²²³. Lai gan normatīvais regulējums primāri par personu pārstāvjiem rekomendē iecelt personas tuviniekus, nereti par pārstāvjiem tiek iecelti tieši bāriņtiesu pārstāvji. Turklāt kriminālprocesā bāriņtiesas pārstāvis tiek iecelts arī tādos gadījumos, kad personai, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi nepieskaitāmība stāvoklī, rīcībspējas ierobežojums nav noteikts. Jebkurā gadījumā, kad bāriņtiesa pārstāv personu ar vai bez rīcībspējas ierobežojumiem, kriminālprocesa process par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu nemainās. Tādēļ tālāk netiek atsevišķi runāts par personu ar rīcībspējas ierobežojumiem.

Atbilstoši Kriminālprocesa normām personas pārstāvis savas tiesības procesā izmanto patstāvīgi un pārstāvamās personas vislabākajās interesēs. Tai pat laikā, šādos gadījumos bāriņtiesas pārstāvja pienākumi pret pašu personu, kura atzīta par nepieskaitāmu, nav noteikti likumdošanā. Savukārt jāņem vērā, ka personai, kurai nav ierobežota rīcībspēja, ir tiesīga patstāvīgi realizēt visas citas savas tiesības, izņemot konkrētā kriminālprocesā, ja ar ekspertīzes slēdzieni atzīts, ka persona nevar piedalīties procesā.²²⁴

Turpmāk konkrētajā daļā tiek apskatīta situācija, kad bāriņtiesai ir pienākums būt par pārstāvi, kas piedalās kriminālprocesā no brīža, kad uzsākts process medicīniska rakstura

²²¹ Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 08.07.1998., 69. panta ceturtnā prim daļa.

²²² Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 596. panta trešā un ceturtnā daļa.

²²³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 91. pants pirmā un otrā daļa.

²²⁴ Latvijas Republikas tiesībsargs 2021. gada 19. janvāra vēstule Nr. 1-5/10. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/par_aizgadnibas_institutu_veicot_barintiesu_reformu_002_1611327314.pdf, aplūkots – 17.11.2022., 3. lpp.

piespiedu līdzekļu noteikšanai un procesa virzītājs pieņēmis lēmumu par pārstāvja piedalīšanos.²²⁵

Kriminālprocesā procesa virzītājs sazinās ar bāriņtiesu un informē to par nepieciešamību pārstāvēt personu, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepieskaitāmības stāvoklī, pēc tam, kad viņš ir noskaidrojis visu Kriminālprocesa likuma 91. panta otrajā daļā uzskaitīto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt nepieskaitāmās personas intereses un nav atzinis nevienu no tām par atbilstošu, vai tās ir atteikušās būt par pārstāvi, vai arī pārstāvamā persona nevienu nav vēlējusies un procesa virzītājs ir uzskatījis personas viedokli par vērā ņemamu.²²⁶ Līdz ar to var rasties situācija, ka bāriņtiesai ir jāpārstāv personas intereses personu nezinot, kas nozīmē, ka pārstāvība konkrētai personai var izvērsties formāla. Lai tā nebūtu, bāriņtiesai kā pārstāvim var būt ļoti nozīmīga loma, ņemot dalību tiesas sēdēs un sniedzot objektīvu informāciju tiesai, piemēram, par personas iespējām saņemt tās veselības stāvoklim un vajadzībām atbilstošus pakalpojumus tuvāk personas dzīvesvietai.

Svarīgi: bāriņtiesa kriminālprocesā ir pārstāvis, kas sniedz tiesai objektīvu informāciju par konkrētiem faktiem, atbilstoši konkrētai situācijai, bet juridisko atbalstu un palīdzību kriminālprocesā īsteno aizstāvis, kas ir zvērināts advokāts.

Kriminālprocesā par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu aizstāvja piedalīšanās ir obligāta. Arī bāriņtiesas kā pārstāvja piedalīšanās procesā medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai ir obligāta, ja pati persona nevar piedalīties procesā.²²⁷ Ja saskaņā ar tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumu persona nevar piedalīties kriminālprocesā, visas šīs personas tiesības uz aizstāvību īsteno tās aizstāvis un pārstāvis.²²⁸

Bāriņtiesai kā pārstāvim procesā par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu personai, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepieskaitāmības stāvoklī, ir sekojošas tiesības:

- 1) saņemt informāciju par savām un pārstāvamā tiesībām – uzsākot procesu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai, procesa virzītājs par to paziņo pārstāvim, nosūtot lēmuma kopiju, kā arī informē pārstāvi par viņu tiesībām un pienākumiem. Ja pret personu uzsākts process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai un saskaņā ar ekspertīzes atzinumu attiecīgā persona nevar

²²⁵ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 91. pants trešā un piektā daļa.

²²⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 91. panta trešā daļa.

²²⁷ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 598. panta pirmā un otrā daļa.

²²⁸ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005.t, 75. panta trešā daļa.

- piedalīties izmeklēšanas darbību veikšanā pirmstiesas procesā, procesa virzītājs pieņem lēmumu par pārstāvja piedalīšanos kriminālprocesā²²⁹;
- 2) pieteikt noraidījumu amatpersonai, kura veic kriminālprocesu – piemēram, Kriminālprocesa likuma 52. pantā uzskaitītajām personām²³⁰;
 - 3) iesniegt sūdzības par amatpersonu rīcību un lēmumiem, pieteikt lūgumus tādā pašā kārtībā kā aizstāvim;
 - 4) pēc pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas saņemt to tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas, kuri tieši attiecas uz pārstāvamā izdarīto noziedzīgo nodarījumu, ja tās nav izsniegtas agrāk, vai ar prokurora piekrišanu iepazīties ar šiem krimināllietas materiāliem;
 - 5) saņemt informāciju par krimināllietas izskatīšanas laiku un vietu jebkuras instances tiesā;
 - 6) piedalīties slēgtās tiesas sēdēs - ja persona, attiecībā uz kuru notiek process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai, atrodas ārstniecības iestādē, un saskaņā ar ārsta (eksperta) atzinumu tas nav pieļaujams vai nav ieteicams personas veselības stāvokļa dēļ²³¹, tiesas sēdē piedalās bāriņtiesa kā pārstāvis kopā ar aizstāvi;
 - 7) iepazīties ar tiesas nolēmumiem un tos pārsūdzēt tādā pašā kārtībā kā aizstāvim²³² - atzīstot, ka persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepieskaitāmības stāvoklī, vai ka šī persona saslimusi ar psihiskiem traucējumiem pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un tāpēc nespēj apzināties savu rīcību vai vadīt to, saskaņā ar Krimināllikumā noteikto tiesa pieņem lēmumu par šīs personas atbrīvošanu no kriminālatbildības vai soda un nosaka kādu no Krimināllikumā paredzētajiem medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem.²³³ Tiesas lēmums ir pārsūdzams vispārējā kārtībā²³⁴ - šajā gadījumā bāriņtiesai ieteicama sadarbība ar personas aizstāvi.

Minētās tiesības attiecas arī uz pārstāvi gadījumos, kad persona ir saslimusi ar psihiskiem traucējumiem pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.²³⁵

Bāriņtiesa kā pārstāvis izbeidz savu līdzdalību kriminālprocesā par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa noteikšanu, ja:

²²⁹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 594. panta pirmā daļa.

²³⁰ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 52. pants.

²³¹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 602. panta otrā daļa.

²³² Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 92. panta pirmā daļa.

²³³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 605. panta pirmā daļa.

²³⁴ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 606. panta pirmā daļa.

²³⁵ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 92. panta otrā daļa.

- 1) process tiek turpināts vispārējā kārtībā²³⁶, t.i., ja ar lēmumu tiek noteikts pārtraukt izskatīt kriminālprocesu par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu;
- 2) tiesa pieņem lēmumu par šīs personas atbrīvošanu no kriminālatbildības;
- 3) tiesa soda un nosaka kādu no Krimināllikumā paredzētajiem medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem;
- 4) kriminālprocesa laikā persona tiek izārstēta un atzīta par pieskaitāmu²³⁷.

Citos kriminālprocesa gadījumos bāriņtiesa kā pārstāvis nav noteikta un pārstāvību īsteno citas Kriminālprocesa likumā noteiktās personas.

Kriminālprocesa likuma 248. panta pirmā daļa nosaka, ka procesa virzītājs informē sociālās iestādes vai bāriņtiesu par personai ierosinātu kriminālprocesu, ja, personai piemērojot ar brīvības atņemšanu saistītu procesuālo piespiedu līdzekli, paliek tās aizgādnībā esoša persona. Šajā gadījumā procesa virzītājs vispirms dod iespēju šai personai ar kontrolētu sakaru starpniecību sazināties ar tuvinieku vai citu personu par uzraudzības un aprūpes nodrošināšanu, bet, ja personai tādu iespēju nav, procesa virzītājs informē sociālās iestādes vai bāriņtiesu.²³⁸ No minētās normas izriet, ka, ja aizgādnim ir piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts procesuālais piespiedu līdzeklis, tad par to tiek informēta bāriņtiesa, kurai uz laiku līdz tiesas lēmumam par attaisnošanu vai apsūdzības izvirzīšanu aizgādnim aizgādnībā esošajai personai jāieceļ pagaidu aizgādnis.

²³⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 91. panta sestā daļa.

²³⁷ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 598. panta ceturtā daļa.

²³⁸ Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005., 248. panta pirmā daļa.

5. AIZGĀDŅA UN AIZGĀDNĪBĀ ESOŠAS PERSONAS DOMSTARPĪBU IZŠĶIRŠANA

Viena no bāriņtiesas galvenajām prioritātēm ir aizgādnībā esošas personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzība.²³⁹

Civillikuma 356¹. pants nosaka, ka persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, kā arī aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses iestādēs un tiesā saistībā ar rīcībspējas un brīvības ierobežojumiem, domstarpībām, strīdiem ar aizgādni un aizgādņa iecelšanu un atcelšanu.²⁴⁰ Tas nozīmē, ka aizgādnībā esošas personas patstāvīgi drīkst vērsties bāriņtiesā, vai tiesā par jautājumiem, kas skar rīcībspējas un brīvības ierobežojumus, strīdus un domstarpības starp viņu un aizgādni, kā arī par aizgādņa iecelšanu un atcelšanu, neatkarīgi no tā, ja personai ir rīcībspējas ierobežojums vērsties valsts un pašvaldību iestādēs.

Tā kā ar 2012. gada Civillikuma grozījumiem tika ieviesti vairāki iespējamie lēmumu pieņemšanas veidi – proti, 1) persona ar rīcībspējas ierobežojumu tiesas noteiktā apjomā var rīkoties pati; 2) persona var rīkoties tiesas noteiktā apjomā kopā ar aizgādi; 3) aizgādnis rīkojas, un visus lēmums pieņem patstāvīgi, tad kopīgās lemtspējas gadījumos bāriņtiesai ir īpaši nozīmīga loma, pildot ārpustiesas strīdu izšķirēja funkciju.

Domstarpību risināšanai iespējams izmantot dažādas metodes, piemēram:

- 1) Sarunas – kur abas strīdā iesaistītās puses – aizgādnībā esošā persona un aizgādnis bāriņtiesas pārstāvja klātbūtnē runā viena ar otru par iespējamajiem strīdus situācijas risinājumiem. Aizgādnībā esošajai personai vajadzētu arī ļaut sarunās iesaistīt savu uzticības personu (tas var būt gan kāds no dabiskā atbalsta loka, gan kāds sociālā pakalpojuma sniedzējs);
- 2) Samierināšana – samierināšanas procesa ietvaros bāriņtiesas darbinieks saved kopā aizgādnībā esošo personu un aizgādni, ļaujot abām pusēm diskutēt par strīdus situāciju. Samierināšanas procesā bāriņtiesas darbiniekam nav aktīva loma strīda risināšanā. Zināmā mērā samierināšana līdzinās ģimenes konferences metodei, kura jau ir labi pazīstama vairākiem Latvijā strādājošiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Ģimenes konferences metodes pamatā ir pieeja, ka ģimene (šajā gadījumā, aizgādnībā esošā persona, tās dabiskais atbalsta loks un aizgādnis) pati izstrādā plānu problēmu risināšanai, un atbildība par šī plāna īstenošanu ir uz ģimeni. Ģimenes konferences metodes elementus RC ZELDA ir izmantojusi darbā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Citu valstu praksē, izmantojot šo metodi darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, ir secināts, ka šo metodi nav

²³⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 2. panta otrā daļa.

²⁴⁰ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356.¹ pants.

ieteicams izmantot, lai vienotos par personas ar garīga rakstura traucējumiem hospitalizāciju, ja persona atrodas akūtā psihiskās veselības paasinājumā, taču šo metodi var izmantot, lai preventīvi vienotos par plānu nākotnei – kā tuviniekiem rīkoties, ja personai rodas psihiskās veselības stāvokļa paasinājums.²⁴¹

- 3) Mediācija ir “brīvprātīgs sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību”²⁴². Latvijā līdz šim mediācija nav tikusi izmantota aizgādībā esošo personu domstarpību ar aizgādņiem risināšanā. Daļēji tas skaidrojams gan ar to, ka bāriņtiesas reti ir bijušas iesaistītas domstarpību risināšanā starp aizgādībā esošo personu un aizgādni, kā arī tāpēc, ka arī mediatoriem nav lielas pieredzes darbā ar personām ar garīga rakstura traucējumiem. Turklāt attiecībā uz personām ar garīga rakstura traucējumiem mediācija ne vienmēr varētu būt efektīva, jo personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem varētu būt grūtības izprast mediācijas procesu un nosacījumus, tāpat personas ar psihiskām saslimšanām veselības paasinājuma dēļ ne vienmēr varētu līdzvērtīgi otrai pusei piedalīties mediācijas procesā. Tomēr citu valstu prakse rāda, ka mediācija var tikt un tiek izmantota ar aizgādību saistītu jautājumu risināšanā. Piemēram, mediācija var tikt izmantota, lai meklētu alternatīvus risinājumus personas rīcībspējas ierobežošanai, vai arī, ja tiesa jau rīcībspēju ir ierobežojusi, tad mediācijas ceļā var risināt jautājumu par to, kura persona varētu būt labāk piemērots aizgādnis vai arī, lai vienotos par aizgādībā esošās personas aprūpes plānu.²⁴³ Tomēr arī citu valstu pētnieki ir norādījuši uz vairākiem riskiem mediācijas izmantošanā, risinot strīdus starp aizgādībā esošu personu un aizgādni. Viena no lielākajām bažām ir jautājums, vai aizgādībā esošā persona spēs jēgpilni piedalīties mediācijas procesā un vai aizgādībā esošā persona spēs aizstāvēt savas intereses (Wood, 2001). Protams, ir cilvēki ar vieglākiem funkcionāliem un garīga rakstura traucējumiem, kas ir spējīgi paust savas vēlmes, gribu un mērķus. Tomēr, lai mediācijas procesa ietvaros nodrošinātu starp pusēm varas līdzsvaru, citu valstu praksē tiek ieteikts, ka aizgādībā esošo personu mediācijas procesā pārstāv advokāts.²⁴⁴ Kā ieguvumi no mediācijas procesa tiek

²⁴¹ Schout, Gert & Dijk, Marjolein & Meijer, Ellen & Landeweer, Elleke & de Jong, Gideon, 2016. The use of family group conferences in mental health: Barriers for implementation. *Journal of Social Work*. 17. 1-19. 10.1177/1468017316637227.

²⁴² Mediācijas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 108, 04.06.2014., 1. pants.

²⁴³ Mary Joy Quinn, *Guardianship of Adults. Achieving Justice, Autonomy, and Safety*, USA: Springer Series on Ethics, Law, and Aging, 2005, 125. lpp.

²⁴⁴ Mary Joy Quinn, *Guardianship of Adults. Achieving Justice, Autonomy, and Safety*, USA: Springer Series on Ethics, Law, and Aging, 2005, 127. lpp.

minēta iespēja strādāt ar emocijām (piemēram, bezpalīdzības sajūtu, bailēm, skumjām, trauksmi), kuras pārdzīvo persona, kurai ierobežota rīcībspēja. Tāpat mediācija var palīdzēt ikvienam procesā iesaistītajam koncentrēties uz labāko risinājumu meklēšanu, cita starpā arī, vienoties par atbildības lomu sadalījumu, lai atbalstītu aizgādībā esošo personu.²⁴⁵ Tomēr noslēdzot par mediācijas izmantošanu, jāuzsver pētnieku secinātais, ka ne visi ar aizgādību saistītie strīdi ir risināmi ar mediāciju. Mediāciju nevar izmantot, ja viena no pusēm atsakās apmeklēt mediācijas sesiju. Mediāciju arī neiesaka izmantot, ja starp aizgādībā esošo un aizgādni ir vērojama izteikta varas nelīdzsvarotība – šādos gadījumos, ja tomēr apsver izmantot mediāciju, aizgādībā esošajai personai noteikti ir vajadzīgs advokāts, kas viņu pārstāvētu mediācijas procesā.²⁴⁶

Bāriņtiesu prakse domstarpību risināšanā

Saskaņā ar bāriņtiesu sniegto informāciju, praksē bāriņtiesām iesaistīties domstarpību risināšanā līdz šim ir nācies reti.²⁴⁷ No 33 bāriņtiesām, kuras sniedza atbildes, 19 bāriņtiesas informēja, ka viņu praksē nav bijuši domstarpību gadījumi starp aizgādni un aizgādībā esošo personu, kur bāriņtiesai būtu bijis jāiesaistās. Savukārt 13 bāriņtiesām ir bijusi pieredze domstarpību risināšanā starp aizgādībā esošo personu un aizgādni. Visas bāriņtiesas, kam ir bijusi pieredze ar iesaistīšanos domstarpību risināšanā norādīja, ka strīdi tiek risināti, pārrunājot radušās domstarpības ar abām iesaistītajām pusēm. Vairākas bāriņtiesas informēja, ka lielākoties risināmās domstarpības ir bijušas saistītas ar ikdienas dzīves situācijām, piemēram, jautājumos par dzīvesvietu un sadzīves jautājumiem, par aizgādībā esošās personas ārstēšanos, dzīvesveidu, ieradumiem. Vairākas bāriņtiesas norādīja, ka strīdi tiek risināti, arī tad, ja tie radušies nemantisko tiesību jautājumos, kur personas tiesības nav ierobežotas. Bāriņtiesas minēja arī domstarpību piemērus, kur aizgādībā esošās personas pauž neapmierinātību, ka pārāk tiek kontrolētas medikamentu lietošanā vai sevis aprūpē, bet bāriņtiesa, veicot pārbaudes, ir secinājusi, ka aizgādņi rūpējas par personu veselību un higiēnas nodrošināšanu. Vairākas bāriņtiesas arī informēja, ka sadzīves situāciju rezultātā radušos strīdu risināšanā nepieciešamības gadījumā tiek informēts attiecīgās pašvaldības sociālais dienests, norādot, ka personai ar rīcībspējas ierobežojumu ir nepieciešama sociālā palīdzība vai nepieciešams sniegt informāciju par sociālā atbalsta vai kāda personas vajadzībām atbilstoša sociālā pakalpojuma

²⁴⁵ Mary Joy Quinn, *Guardianship of Adults. Achieving Justice, Autonomy, and Safety*, USA: Springer Series on Ethics, Law, and Aging, 2005, 129. lpp.

²⁴⁶ Mary Joy Quinn, *Guardianship of Adults. Achieving Justice, Autonomy, and Safety*, USA: Springer Series on Ethics, Law, and Aging, 2005, 130. lpp.

²⁴⁷ Lai noskaidrotu līdzšinējo bāriņtiesu praksi domstarpību risināšanā starp aizgādībā esošo personu un aizgādni, metodisku vadlīniju autori 2022. gada 12. oktobra vēstulē visām 43 bāriņtiesām lūdza sniegt informāciju par bāriņtiesu pieredzi vairākos jautājumos, t.sk. domstarpību risināšanā. Atbildes tika saņemtas no 33 bāriņtiesām.

piešķiršanas iespējām. Tika minēta arī pozitīva pieredze, kur, pārrunājot ar aizgādnībā esošo personu konkrētās pretenzijas, ir izdevies panākt, ka aizgādnībā esoša persona maina savu skatījumu uz situāciju. Piemēram, kāda bāriņtiesa informēja, ka aizgādnībā esošā persona vēlējās dzīvot atsevišķi no aizgādņa ģimenes, bet pārrunu laikā saprata, ka nevēlas, vai nespētu dzīvot viena vai ar vairākām personām kopā aprūpes iestādē. Persona arī saprata, ka ēdiena gatavošanu vai telpas uzkopšanu pati nevēlas veikt, rezultātā secinot, ka tomēr pie aizgādņa ir labi apstākļi.²⁴⁸

Piemērs par domstarpībām nemantisko tiesību jautājumos:

Viena no bāriņtiesām, daloties ar savu pieredzi strīdu risināšanā nemantisko tiesību jautājumos, norādīja, ka: “strīdi starp aizgādnībā esošo personu un aizgādni notiek bieži – pārsvarā tas ir gadījumos, ja aizgādnībā esošai personai ir psihiska rakstura veselības traucējumi (pārsvarā šizofrēnija). Aizgādnībā esošām personām ar šāda rakstura veselības traucējumiem ir nekritiska attieksme pret saslimšanu, viņi ir nelīdzestīgi savas veselības jautājumu risināšanā – uzskata, ka medikamenti nav jālieto, jo viņiem viss ir kārtībā, līdz ar to notiek slimības saasināšanās un ar to saistītā neadekvāta uztvere, izpratne, secīgi – rīcība, kas apdraud pašas personas veselību un dzīvību un arī apkārtējo (visvairāk cieš personas, kuras kopā ar šādām personām dzīvo vienā mājsaimniecībā) personu drošību. Savukārt, neadekvātas rīcības dēļ pazeminās aizgādnībā esošo personu dzīves kvalitāte – draud izlikšana no dzīvokļa parādu dēļ, nevēlēšanās sadarboties ar institūcijām dēļ nav iespējams saņemt nepieciešamo pakalpojumu /nemantiskās tiesības/). Aizgādņiem ir ļoti problemātiski, bieži pat neiespējami, realizēt aizgādnību, ja tiesa spriedumā noteikusi personai noteiktajās rīcībspējas ierobežojuma apjomā darboties kopā ar aizgādni. Diemžēl praksē, kopā reti kad notiek sadarbība starp aizgādnībā esošajām personām un aizgādņiem. Un protams – nemantiskās tiesības ļauj aizgādnībā esošām personām izvēlēties – ārstēties vai neārstēties, maksāt vai nemaksāt utt. Diemžēl šādos gadījumos aizgādņi ir spiesti vērsties atkārtoti tiesā un lūgt pārskatīt aizgādnībā esošās personas rīcībspējas apjomu un noteikt aizgādņim tiesības noteiktās jomās rīkoties patstāvīgi, tādejādi nodrošinot aizgādnībā esošai personai nepieciešamo pakalpojumu saņemšanu.”²⁴⁹ Minētā bāriņtiesa norādīja, ka “aizgādnībā esošās personas sūdzas par saviem aizgādņiem, ka tie nepērk cigaretes, neļauj lietot citas atkarību izraisošas vielas, neļauj “draugiem” nākt ciemos, liek dzert zāles (medikamentus), nepērk jaunu telefonu, nedod naudu, lai attiecīgi (bez saprašanas) tērētu pēc saviem ieskatiem, utt. Un pārsvarā ir teikums, ka viņiem aizgādņi nav vajadzīgi. Ar

²⁴⁸ Atbildes vēstule no bāriņtiesas Y uz 12.10.2022. nosūtīto informācijas pieprasījumu.

²⁴⁹ 21.10.2022. saņemtā atbildes vēstule no bāriņtiesas Y uz 12.10.2022. nosūtīto informācijas pieprasījumu.

bāriņtiesas darbiniekiem aizgādībā esošās personas ar psihiska rakstura veselības traucējumiem reti vēlas komunicēt diagnozes izpausmju dēļ – uzmācīgas domas, paranoja, aizdomīgums utt.. **Strīdi tiek risināti, komunicējot ar aizgādņiem, iesakot viņiem vērsties attiecīgās institūcijās**, iestādēs (atbilstoši situācijai), konsultējot dažādos jautājumos, galu galā – pierunājot rīkoties tā vai šā, pieciešot, neatsakoties no aizgādņa pienākumu pildīšanas.”²⁵⁰

Minētajā piemērā no vienas puses atainota realitāte, ar kādu ne reti nākas sastapties iestādēm, komunicējot ar cilvēkiem, kam var būt uzvedības traucējumi veselības paasinājuma dēļ. No otras puses nevajadzētu uztvert jebkuru aizgādībā esošās personas sūdzību kā nebūtisku. Turklāt, ja strīds tiek risināts, komunicējot tikai ar aizgādni, tad to īsti nevar saukt par strīda risināšanu. Jāatceras, ka aizgādībā esošajai personai bāriņtiesa ir vienīgā iestāde, kur viņš var vērsties ar sūdzību domstarpību ar aizgādni gadījumā.

Lēmuma pieņemšana par domstarpību rezultātā rasto risinājumu

Saskaņā ar likumu bāriņtiesa izšķir domstarpības starp aizgādībā esošo personu un tās aizgādni un, ja nepieciešams, pieņem lēmumu. Ja aizgādībā esošā persona vai tās aizgādnis uzskata pieņemto lēmumu par nepareizu, prasību tiesā var celt Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Bāriņtiesas informēja, ka lēmumi domstarpību risināšanas gadījumos tiek pieņemti ļoti reti. Kā piemēri, kur bāriņtiesa domstarpību risināšanas rezultātā ir pieņēmusi lēmumu, tika minēti gadījumi, kur “aizgādībā esošai personai ir kontā nauda, bet ir nepieciešams iegādāties kādus specializētos tehniskos līdzekļus, vai ir nepieciešami līdzekļi ārstēšanai. Aizgādnis tad uzrāda attaisnojošos dokumentus un speciālistu atzinumus, izrakstus, tad tikai tiek pieņemts lēmums lietā.”²⁵¹

Svarīgi: viena no bāriņtiesām norādīja, ka domstarpību risināšanā starp aizgādībā esošo personu un aizgādni neiesaistās, jo saskaņā ar Civillikuma 355. panta trešo daļu, strīdus izšķir tiesa. Te gan jāņem vērā, ka bāriņtiesa ir primārais un svarīgākais ārpustiesas strīdu risinātājs attiecībā uz domstarpību situācijām starp aizgādībā esošo personu un aizgādni. Svarīgi, ka aizgādībā esošās personas ir informētas, kur meklēt palīdzību, ja ir radušās domstarpības ar aizgādni un bāriņtiesai ir jāiesaistās un jārisina šos strīdus pēc būtības. Jāatceras, ka ikvienam no mums, arī personām ar garīga rakstura traucējumiem, ir svarīgi tikt uzklausi. Turklāt konfliktsituācijas starp aizgādībā esošo personu un aizgādni gadījumos, bāriņtiesai būtu jābūt gatavai šīs konfliktus risināt. Ieteicams domāt par papildus apmācību konfliktsituāciju risināšanā tiem darbiniekiem, kuri ikdienā strādā ar aizgādības jautājumiem.

²⁵⁰ 21.10.2022. saņemtā atbildes vēstule no bāriņtiesas Y uz 12.10.2022. nosūtīto informācijas pieprasījumu.

²⁵¹ 13.10.2022. saņemtā atbildes vēstule no bāriņtiesas X uz 12.10.2022. nosūtīto informācijas pieprasījumu.

Piemēram, būtu vēlams apgūt gan komunikācijas prasmes darbam ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, gan arī padziļināti trenēt tādas prasmes kā aktīvo un konstruktīvo klausīšanos, jautājumu formulēšanu u.c.

6. PERSONAS PERSONISKO UN MANTISKO INTEREŠU AIZSARDZĪBA

Viens no bāriņtiesas vispārīgiem pienākumiem ir aizgādībā esošas personas personisko un mantisko tiesību un interešu aizstāvēšana. Bāriņtiesas šo pienākumu pilda, pamatojoties uz normatīvajiem aktiem un publisko tiesību principiem.²⁵²

Bāriņtiesa aizstāv aizgādībā esošas personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības.²⁵³

Bāriņtiesa izskata iesniegumus un sūdzības, tajā skaitā mutvārdos izteiktus iesniegumus un sūdzības²⁵⁴, par aizgādņa rīcību.²⁵⁵

Bāriņtiesa sniedz tiesai informāciju, kurai ir nozīme lietā par personas rīcībspējas ierobežošanu, pagaidu aizgādības nodibināšanu un rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu (piemēram, dokumentus par personas viedokli attiecībā uz rīcībspējas ierobežošanu, par dzīves apstākļu pārbaudi, par citu personu viedokli, par ziņām no sociālā dienesta, ārstējošā ārsta, ārstniecības, sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestādes).²⁵⁶ Lai nodrošinātu aizgādībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzību, bāriņtiesa sadarbojas ar citām valsts, pašvaldību un citām iestādēm.²⁵⁷

Bāriņtiesas neizpauž informāciju, kas jebkādā veidā varētu kaitēt aizgādībā esošajai personai²⁵⁸ un sniedz palīdzību aizgādībā esošai personai, kura vērsusies pēc palīdzības.²⁵⁹

Svarīgi: Bāriņtiesa uzklausa aizgādībā esošo personu ikvienā jautājumā, kas skar šīs personas intereses.²⁶⁰

6.1. Personas personisko interešu aizsardzība

Persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, kā arī aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses iestādēs un tiesā saistībā ar rīcībspējas un brīvības ierobežojumiem, domstarpībām, strīdiem ar aizgādni un aizgādņa iecelšanu un atcelšanu.²⁶¹ Pie personas personiskajām tiesībām ir pieskaitāmas tiesības, kas ar pilnvaru nav nododamas citām personām, piemēram, tiesības izvēlēties dzīvesvietu, tiesības pārvietoties, tiesības piedalīties vēlēšanās, tiesības izvēlēties pilsonību, tiesības laulāties un lemt par bērnu skaitu, utt. Šīs tiesības

²⁵² Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 10.12.2025., 32. lpp.

²⁵³ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. pants.

²⁵⁴ Iesniegumu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 11.10.2007., 3. panta trešā daļa.

²⁵⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 17. panta otrais punkts.

²⁵⁶ Turpat, 17. panta trešais prim punkts.

²⁵⁷ Turpat, 17. panta ceturtais punkts.

²⁵⁸ Turpat, 17. panta sestais punkts.

²⁵⁹ Turpat, 17. panta septītais punkts.

²⁶⁰ Turpat, 17. panta septītais prim punkts.

²⁶¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356.¹ pants.

personai nav ierobežojamas. Jebkuras nesaskaņas, kas rodas starp aizgādībā esošu personu un aizgādni ir risināmas sarunu ceļā ar abām iesaistītajām pusēm, nepieciešamības gadījumā piesaistot papildus speciālistus, piemēram, sociālo darbinieku vai psihologu. Vairāk par domstarpību izšķiršanu skatīt [5. daļā “Aizgādņa un aizgādībā esošas personas domstarpību izšķiršana”](#).

Bāriņtiesa, aizstāvot aizgādībā esošās personas intereses:

- 1) lemj par laulības līguma slēgšanu, ja persona, kuras rīcībspēja ir ierobežota, nevar patstāvīgi rīkoties un laulājamais vai laulātais vienlaikus ir arī tās aizgādnis. Taču, ja kādam no laulājamiem vai laulātajiem ir ierobežota rīcībspēja, viņš laulības līgumu noslēdz pats tādā apjomā, kādā tiesa nav ierobežojusi viņa rīcībspēju, bet pārējā daļā — ar aizgādņa piekrišanu.²⁶² Bāriņtiesai īpaša uzmanība jāpievērš gadījumiem, kad personai ir ierobežota rīcībspēja, bet viņa var kādā apjomā to slēgt pati, un, ja laulājamais vai laulātais vienlaikus ir šīs personas aizgādnis, no kura ir nepieciešams saņemt piekrišanu laulības līguma slēgšanai ierobežojumu apjomā. Šajā gadījumā pastāv interešu konflikts, jo aizgādnis, pēc būtības sanāc, ka personas rīcībspējas ierobežojumu daļā laulības līgumu slēdz ar sevi, kas var būt par pamatu negodprātīgiem nosacījumiem;
- 2) uzrauga, lai aizgādnis Civilprocesa likuma 270.² panta otrās daļas²⁶³ noteiktajā termiņā iesniedz tiesā pieteikumu par obligāto rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu personai ar rīcībspējas ierobežojumu, t.i. savlaicīgi atgādinot aizgādnim par ierobežojumu pārskatīšanas termiņa tuvošanos vai, ja būtiski ir uzlabojusies personas ar rīcībspēju veselība, apstākļi vai izpratne, kas skar noteiktos ierobežojumus, ierosināt ierobežojumu pārskatīšanu vai atcelšanu pirms obligāti noteiktā pārskatīšanas laika, kā arī sniedz tiesai informāciju, kurai ir nozīme lietā par rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšanu, atbilstoši tiesas pieprasījumam un pieprasītajam veidam. Informācija, kurai ir nozīmē lietā par rīcībspējas pārskatīšanu var būt, piemēram, dzīves apstākļu pārbaudes akts, sarunu protokoli ar aizgādni, aizgādībā esošo personu, citu personu viedoklis, ziņas no sociālā dienesta, psihologa vai ārstu atzinums, informācija no kredītiestādēm par veiktajiem darījumiem un konta atlikumiem, u.c.;
- 3) informē prokuratūru, ja aizgādņa kavēšanās dēļ ir nepieciešama rīcībspējas ierobežojuma pārskatīšana aizgādībā esošās personas interesēs, nosūtot

²⁶² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 114. pants.

²⁶³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 270.² panta otrā daļa.

prokuratūrai rakstveida vēstuli, kurā ir norādīta informācija par personu, kurai jāpārskata rīcībspējas ierobežojumi, ja aizgādnis kavējas ar šo pienākumu, un vismaz tiesas nolēmuma numurs, ar kuru personai ir ierobežota rīcībspēja. Vēstule adresējama prokuratūrai pēc personas ar rīcībspējas ierobežojumiem deklarētās dzīvesvietas, ja tādas nav, tad pēc faktiskās dzīvesvietas, bet, ja persona atrodas ārstniecības iestādē – pēc ārstniecības iestādes adreses²⁶⁴;

- 4) bāriņtiesa rakstveidā informē prokuratūru par nepieciešamību rīcībspējas ierobežojuma noteikšanai gadījumos, kad tā ir konstatējusi, ka personas interesēs vai ģimenes interesēs būtu jānosaka personai rīcībspējas ierobežojums;²⁶⁵
- 5) izšķir domstarpības starp aizgādņībā esošo personu un tās aizgādni un, ja nepieciešams, pieņem lēmumu. Bāriņtiesa izšķir domstarpības starp personu ar rīcībspējas ierobežojumu un aizgādni, kad nav iespējams vienoties par kopīga darījuma slēgšanu. Taču, ja bāriņtiesa kā ārpus tiesas strīda izšķirēja nespēj atrisināt strīdu, tad to ir iespējams izšķirt tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.²⁶⁶ Šajos gadījumos bāriņtiesas lēmums nav administratīvais akts.²⁶⁷ Vairāk par domstarpību izšķiršanu skatīt 4. daļā “Aizgādņa un aizgādņībā esošas personas domstarpību izšķiršana”.

Bāriņtiesa lemj par aizgādņa tiesību un pienākumu apjoma grozīšanu vai aizgādņa atcelšanu atbilstoši tiesas spriedumā par personas rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu noteiktajam.²⁶⁸

Lemjot par aizgādņību vai pagaidu aizgādņību, bāriņtiesa noskaidro personas ar rīcībspējas ierobežojumu viedokli vai tās personas viedokli, kurai nodibināta pagaidu aizgādņība, visos ar personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzības nodrošināšanu saistītajos jautājumos, ja vien šī persona spēj formulēt viedokli.²⁶⁹

Bāriņtiesa vismaz reizi gadā pārbauda aizgādņa darbību un noskaidro aizgādņa un aizgādņībā esošas personas viedokli par mantas pārvaldību, kā arī aizgādņībā esošas personas

²⁶⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 270.¹ pants.

²⁶⁵ Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument>, aplūkots – 06.11.2022.

²⁶⁶ Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument>, aplūkots – 06.11.2022.

²⁶⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta sestā daļa.

²⁶⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta septītā daļa.

²⁶⁹ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037. Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 78.¹ punkts.

viedokli par savstarpējām attiecībām ar aizgādni un nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām.²⁷⁰

6.2. Personas mantisko interešu aizsardzība

Bāriņtiesa, aizstāvēt aizgādībā esošās personas mantiskās intereses Civillikumā paredzētajos gadījumos, kā arī uzraugot aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē, vadās pēc tiesas spriedumā noteiktā rīcībspējas ierobežojuma apjoma, kādā aizgādnis tiesīgs rīkoties patstāvīgi vai kopā ar aizgādībā esošo personu.

Svarīgi: aizgādība pār pilngadīgajiem pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, tādēļ pilngadīgas aizgādībā esošās personas mantas pārvaldībai piemērojami tie paši noteikumi, kas attiecas uz aizbildnības pārvaldību.²⁷¹

Saskaņā ar Civillikuma 262. pantu aizbildnis visās sava aizbilstamā lietās darbojas patstāvīgi un kārto tās ar saimnieka tiesībām, bet svarīgākajos gadījumos viņam jālūdz bāriņtiesas norādījumi. Civillikuma 1411. pants nosaka, ka personas, kurām trūkst rīcībspējas un kurām nodibināta aizgādība, tiesiskos darījumos pārstāv to vecāki, aizbildņi, kā arī aizgādņi. Līdz ar to valsts uzraudzība ir tikai likumā noteiktajos gadījumos.²⁷²

Gadījumos, ja aizgādība nodibināta personām, kas izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai citu apreibinošu vielu pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā, mantas pārvaldības ziņā minētās personas pielīdzināmas nepilngadīgajiem.²⁷³

Vecāks ar rīcībspējas ierobežojumu pārstāv bērnu mantiskajās attiecībās tādā apjomā, kādā tiesa nav ierobežojusi vecāka rīcībspēju.²⁷⁴ Civillikuma 177. pantā noteikts, ka līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās²⁷⁵. No minētajām normām izriet, ka vecākam ar ierobežotu rīcībspēju noteikto ierobežojumu apmērs mantiskajās jomās attiecas arī uz bērnam piekrītošo mantu tādā pašā apjomā, ar kuru vecāks nevar rīkoties ne patstāvīgi, ne kopīgi ar aizgādni, ne aizgādnis atsevišķi viņa vietā. Šajā situācijā ar bērna mantu viena vecāka rīcībspējas ierobežojumu apmērā var rīkoties otrs vecāks vai bāriņtiesas iecelts aizbildnis. Savukārt, vecāks ar rīcībspējas

²⁷⁰ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037. Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 80. punkts.

²⁷¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

²⁷² Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., 14. lpp. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 06.06.2022.

²⁷³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 365. un 367. pants.

²⁷⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 186. panta trešā daļa.

²⁷⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 177. panta pirmā un otrā daļa.

ierobežojumiem nav ierobežojams personiskajās tiesībās, kas attiecas arī uz to, ka viņš nav ierobežojams pārstāvēt bērnu personiskajās attiecībās, piemēram, bērna aprūpi, cik tas neskar vecāka rīcībspējas ierobežojumus, uzraudzību, tiesības noteikt bērna dzīvesvietu, kā arī pārstāvēt bērnu mantiskajās attiecībās, kas neskar rīcībspējas ierobežojumu apjomu. Ja bērna vecāki dzīvo šķirti un tiesa nav lēmusi savādāk, tad kopīgā aizgādība pār bērnu turpinās arī tad, ja vienam no vecākiem ir noteikti rīcībspējas ierobežojumi.

Lēmumu par atļauju rīkoties ar citas personas, kam ierobežota rīcībspēja, mantu pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta personas ar rīcībspējas ierobežojumu dzīvesvieta.²⁷⁶

Bāriņtiesai, izskatot lietas par personas ar rīcībspējas ierobežojumu mantu, visos gadījumos jāinformē persona ar rīcībspējas ierobežojumu par iespējamām darbībām un jānoskaidro viņas viedoklis, veltot tam pienācīgu uzmanību atbilstoši personas veselības stāvoklim un interesēm.²⁷⁷

Bāriņtiesa aizstāv aizgādībā esošās personas mantiskās intereses attiecībās ar citām personām Civillikumā paredzētajos gadījumos, un, ievērojot tiesas spriedumā noteikto:

- 1) lemj par atļauju pieņemt vai atraidīt aizgādībā esošās personas vārdā viņam piekritušo mantojumu;
- 2) lemj par aizgādībā esošajai personai piederošās mantas pārdošanu par tirgus vērtību vai izsolē;
- 3) lemj par mantojuma sadalīšanu, aizgādībā esošās personas mantas (ja tās vērtība nepārsniedz 14 000 euro) atsavināšanu, ieķīlāšanu vai apgrūtināšanu ar citām lietu tiesībām;
- 4) lemj par aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma (ja tā vērtība pārsniedz 14 000 euro) atsavināšanas, ieķīlāšanas vai apgrūtināšanas ar citām lietu tiesībām lietderīgumu;
- 5) lemj par īpašuma iegūšanu aizgādībā esošajai personai;
- 6) seko, lai aizgādnieks nerīkojas ar aizgādībā esošajai personai piederošu mantu bez bāriņtiesas atļaujas, ja tā saskaņā ar likumu ir nepieciešama;
- 7) pārbauda, vai aizgādnieks noskaidro aizgādībā esošās personas viedokli un gribu, un pārvalda mantu atbilstoši šīs personas interesēm un normatīvo aktu prasībām;²⁷⁸

²⁷⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 59. panta pirmā daļa.

²⁷⁷ Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādībā esošās personas mantisko interešu aizstāvību. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/180/download>, aplūkots – 04.05.2022., 3. lpp.

²⁷⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. pants.

8) lemj par aizgādņa atstādināšanu no mantas pārvaldības, ja aizgādnis pārvalda mantu neatbilstoši personas ar ierobežotu rīcībspēju interesēm;²⁷⁹

9) pieprasa, lai aizgādnis, kas atlaists vai atcelts no aizgādņa pienākumu pildīšanas pirms tās izbeigšanās, sniedz galīgo norēķinu par aizgādībā esošās personas mantas pārvaldību;²⁸⁰

10) veic citus personas ar ierobežotu rīcībspēju mantisko tiesību aizsardzības pasākumus.²⁸¹

Bāriņtiesas kompetencē ir lemt par aizgādībā esošās personas mantas pārvaldību normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un atbilstoši noteiktajiem noteikumiem vēl arī šādos gadījumos:

1) par izlīgumiem ar kreditoriem;²⁸²

2) par aizliegumu atcelšanu;²⁸³

3) par īres, nomas līgumu noslēgšanu/apstiprināšanu;²⁸⁴

4) par dažādu līgumu/pārjaunojuma līgumu noslēgšanu;²⁸⁵

5) par prasības celšanu tiesā;²⁸⁶

6) par citiem gadījumiem.²⁸⁷

Bāriņtiesa, lemjot arī par šādu darījumu atļaušanu, vērtē iecerēto darījumu likumību, lietderīgumu un atbilstību aizgādībā esošās personas interesēm, tajā skaitā, vērtējot arī, piemēram, īres un nomas ikmēneša maksas atbilstību tirgus vērtībai.

Atbilstoši Civillikuma 660. pantam tiesa, kam piekrīt mantojuma lieta, pēc mantinieka lūguma vai likumā norādītos gadījumos, saņēmusi attiecīgu paziņojumu, nodibina aizgādību mantojumam, par ko paziņo bāriņtiesai izpildīšanai.

Tiesas lēmums par aizgādības nodibināšanu ir pamats, lai bāriņtiesa,

1) lemtu par aizgādņa iecelšanu un

2) ierosinātu lietu neatkarīgi no iesnieguma esamības vai neesamības.²⁸⁸

Aizgādņus izrauga mantojuma lietā ieinteresētas personas un, ja viņiem ir vajadzīgās īpašības, apstiprina bāriņtiesa.²⁸⁹ Tas nozīmē, ka vienlaikus nepieciešams, lai izpildās divi kritēriji:

²⁷⁹ Turpat, 42. panta pirmās daļas 2. punkts.

²⁸⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta trešā daļa.

²⁸¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta sestā daļa.

²⁸² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 276. pants.

²⁸³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 282. pants.

²⁸⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 291. pants.

²⁸⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 293. pants.

²⁸⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 196. un 265. pants.

²⁸⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., piemēram, 286. un 290. pants.

²⁸⁸ Administratīvās apgabaltiesas 2010. gada 16. marta spriedums lietā Nr. AA43-0958-10/4, 11.1. punkts.

²⁸⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 661. pants.

- 1) jānoskaidro mantojuma lietā ieinteresēto personu viedoklis un
- 2) aizgādnim jābūt apveltītam ar atbilstošām spējām.

6.2.1. Īpašuma iegūšana un mantojuma atraidīšana²⁹⁰

Bāriņtiesas galvenokārt izskata lietas un pieņem lēmumus par īpašuma iegūšanu mantošanas, pirkuma vai dāvinājuma ceļā.

6.2.1.1. Īpašuma iegūšana pirkuma vai dāvinājuma ceļā

Pirms īpašuma iegūšanas, t.i., pirms pirkuma vai dāvinājuma līguma noslēgšanas personas ar ierobežotu rīcībspēju vārdā, aizgādnim nepieciešams vērsties bāriņtiesā, lūdzot atļauju iegūt konkrētu īpašumu personai ar ierobežotu rīcībspēju.

Lai izvērtētu to, vai īpašuma iegūšana ir personas ar rīcībspējas ierobežojumu interesēs, nepieciešams pārliecināties par to, vai iegūstamais īpašums nav apgrūtināts. Par īpašuma apgrūtinājumiem var pārliecināties, piemēram:

- 1) saņemot nekustamā īpašuma izrakstu no zemesgrāmatas. Tajā jābūt norādītiem visiem īpašuma apgrūtinājumiem (servitūti, komunikācijas, aizsargājamais objekts u.c.);
- 2) ja iegūstamais nekustamais īpašums ir dzīvoklis, nepieciešams noskaidrot, vai nav īres un komunālo maksājumu parāda par šo dzīvokli, vai šajā dzīvoklī nav deklarētas citas personas;
- 3) ja nekustamais īpašums ir zeme vai ēka, nepieciešams pārliecināties par nekustamā īpašuma nodokļa parāda neesamību utt.

Ieteicams arī apskatīt īpašumu, sastādot par to pārbaudes aktu.

Civillikuma 1928. pants paredz, ka katram dāvinājumam var pievienot sevišķu uzlikumu, ar kuru vai nu tuvāk norādīts, kādā kārtā vai kādam mērķim apdāvinātajam jāizlieto saņemtā dāvana, vai arī aprobežots tiesības ilgums tādā kārtā, ka apdāvinātajam uzlikts pienākums atdot vēlāk visu priekšmetu vai daļu no tā kādam citam. Dāvinātājs var arī uzlikt apdāvinātajam kādu pretpienākumu.²⁹¹ Ja uzlikums ir kā līguma sastāvdaļa, tad apdāvinātajam ir jāizlemj, vai viņš piekrīt līgumam ar uzlikumu, jo uzlikums rada saistības.

Ievērojot to, ka aizgādnībā esošās personas vārdā dāvinājumu pieņem aizgādnis, ja personai ir ierobežota rīcībspēja darījumos ar nekustamo īpašumu un tā pārvaldību, un, ir nodibināta atsevišķā aizgādnība, aizgādnim jāizlemj, vai piekrīt pieņemt dāvinājumu, kuram ir uzlikums. Uzlikums, piemēram, var būt noteikums, ka dāvinātājs līdz sava mūža beigām ir tiesīgs dzīvot uzdāvinātajā īpašumā. Aizgādnim būtu jāvērtē uzlikuma lietderība, vai minētais noteikums ir aizgādnībā esošās personas interesēs. Par uzlikumu ir jāinformē arī apdāvinātais.

²⁹⁰ Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādnībā esošās personas mantisko interešu aizstāvību. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/180/download>, aplūkots – 04.06.2022., 4.-6. lpp.

²⁹¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937.

Svarīgi: bāriņtiesas pienākums ir izvērtēt, vai konkrētais uzlikums neradīs aizskārumu aizgādībā esošās personas interesēm.

Civillikuma 1913. pants nosaka, ka dāvināt var katra rīcības spējīga persona, taču, bāriņtiesai jāievēro, ka aizgādībā esošās personas mantas dāvināšana nav pieļaujama.

6.2.1.2. Mantojuma pieņemšana vai atraidīšana

Mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā.²⁹² Lai iegūtu mantojumu, personai jāizsaka griba mantojumu pieņemt.²⁹³

Katrs var kā personīgi, tā arī caur vietnieku izteikt savu gribu pieņemt mantojumu. Tāda vietniecība ir nepieciešama, ja pats mantot aicinātais ir persona ar rīcībspējas ierobežojumu vai nepilngadīgais. Nepilngadīgo vietā viņu gribu izteic vecāki vai aizbildņi, personu ar rīcībspējas ierobežojumu vietā — aizgādņi kopā ar attiecīgo personu vai patstāvīgi.²⁹⁴

Mantojumu, ko aizbilstamais mantojis kā no vecākiem, tā arī no jebkura cita, aizbildnis drīkst pieņemt tikai ar inventāra tiesību (Civillikuma 708. pants). Viņš nedrīkst bez bāriņtiesas atļaujas ne mantojumu pieņemt, ne to atraidīt.²⁹⁵

Aizgādņiem, pieņemot mantiniekam pienākošos mantojumu, vienmēr ir jāizmanto inventāra tiesības.²⁹⁶ Ar inventāra tiesību tiek aizsargātas mantinieku intereses, un ar šo tiesību saprot iespēju pirms mantojuma pieņemšanas iepazīties ar mantojuma sastāvu un atbildēt tikai saņemtā mantojuma vērtības apmērā, kā arī, atvilkt no mantojuma vajadzīgās summas mantojuma atstājēja apbedīšanai, izdevumiem, kas saistīti ar inventāra tiesības izmantošanu (inventāra sastādīšana) un citiem izdevumiem, kas saistīti ar mantojuma pieņemšanu. Inventāra tiesība neatsvabina mantinieku no atbildības par mantojuma atstājēja parādiem, toties viņam nav pienākums atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem ar savu paša mantu.

Bāriņtiesa, aizstāvot personas ar ierobežotu rīcībspēju mantiskās intereses Civillikumā paredzētajos gadījumos, lemj par atļauju pieņemt vai atraidīt piekritušo mantojumu.²⁹⁷ Lemjot par atļauju mantojuma pieņemšanai, jāraugās, vai mantojums nav pārāk apgrūtināts ar parādiem, kā arī jāpārlicinās, vai izmantota inventāra tiesība.

²⁹² Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 382. pants.

²⁹³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 693. panta otrā un trešā daļa.

²⁹⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 690. pants.

²⁹⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 290. pants.

²⁹⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 708. panta otrā daļa.

²⁹⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta otrās daļas 1. punkts.

Mantojuma sarakstu var sastādīt tiesu izpildītājs vai bāriņtiesa, ja tiesa vai notārs mantojuma saraksta sastādīšanu uzdevis bāriņtiesai.²⁹⁸ Mantojuma saraksta sastādīšanai bāriņtiesa pieaicina personas ar ierobežotu rīcībspēju aizgādni, kurš lūdzis sastādīt sarakstu, un citus mantiniekus, ja tādi ir zināmi,²⁹⁹ kā arī divus lieciniekus. Sastādot mantojuma sarakstu, norāda akta sastādīšanas laiku, vietu, personas, kas piedalās saraksta sastādīšanā, katras lietas nosaukumu un pazīmes, kā arī tās vērtību.³⁰⁰ Ja mantinieki nepiekrīt mantas novērtējumam, bāriņtiesa ir tiesīga par mantinieku līdzekļiem pieaicināt ekspertu (piemēram, nekustamā īpašuma vērtētāju, ja nav iespējams noteikt ēkas vai zemes vērtību).³⁰¹ Aktā jāieraksta arī to personu, kuras piedalās saraksta sastādīšanā, paziņojumi, ja šādi paziņojumi tiek izteikti.³⁰² Aktu paraksta bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis un personas, kas piedalījušās saraksta sastādīšanā. Aktu apzīmogo ar bāriņtiesas zīmogu.³⁰³ Vienu mantojuma saraksta eksemplāru izsniedz aizgādņim, bet otrs eksemplārs glabājas bāriņtiesā. Pārliecinoties, ka inventāra tiesība ir izmantota, un iepazīstoties ar mantojuma sarakstu, jāizvērtē personas ar ierobežotu rīcībspēju intereses pieņemt mantojumu.

Bāriņtiesai nepieciešams sekot, lai tiktu ievērots Civillikuma 272. pantā noteiktais, kas paredz, ka tam no vecākiem, kas pēc otra nāves ir palicis par bērna aizbildni, nekavējoties jā sastāda mirušā atstātās mantas saraksts un viens eksemplārs jāiesniedz bāriņtiesai. Ja mantas saraksts nav iesniegts, bāriņtiesai nepieciešams bērna vecākam nosūtīt informatīva satura vēstuli, kurā tiek paskaidrots tiesību aktos noteiktais pienākums iesniegt bāriņtiesā paredzēto mantas sarakstu, paskaidrojot, ka vecāki bērna mantu pārvalda ar aizbildņa tiesībām un pienākumiem un bāriņtiesai ir pienākums un tiesības uzraudzīt, kā vecāki pārvalda bērna mantu.

6.2.2. Īpašuma ieķīlāšana

Bāriņtiesa lemj par aizgādībā esošās personas mantas ieķīlāšanu, ja tās vērtība nepārsniedz 14 000 euro,³⁰⁴ vai aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma ieķīlāšanas lietderīgumu, ja tā vērtība pārsniedz 14 000 euro.³⁰⁵

Aizgādņim, lūdzot atļauju aizgādībā esošās personas kustamās vai nekustamās mantas atsavināšanai, ieķīlāšanai vai apgrūtināšanai ar citām lietu tiesībām, bāriņtiesa izvērtē, vai šāda

²⁹⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 81. pants.

²⁹⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 82. pants.

³⁰⁰ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 83. panta pirmā daļa.

³⁰¹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 83. panta otrā daļa.

³⁰² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 83. panta trešā daļa.

³⁰³ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 83. panta ceturrtā daļa.

³⁰⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta 3. punkts.

³⁰⁵ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta 4. punkts.

rīcība ir likumīga un lietderīga un vai tā atbilst attiecīgās aizgādībā esošās personas interesēm.³⁰⁶

Bāriņtiesai, sagatavojot lietu par atļaujas došanu aizgādnim iekļāt aizgādībā esošās personas mantu, jāizvērtē, vai īpašuma iekļāšana nākotnē neradīs zaudējumus aizgādībā esošai personai.³⁰⁷

Izvērtējot lietu par atļauju iekļāt aizgādībā esošajai personai piederošo īpašumu, bāriņtiesai jāiegūst informācija, uz kādiem noteikumiem un kādu termiņu īpašums tiks iekļāts. Šo informāciju bāriņtiesa var iegūt, saņemot aizdevuma līguma projektu.³⁰⁸ Kredītiestādes izsniedz aizdevuma līguma projektus, kā arī projektus par iespējamiem ikmēneša maksājumiem plānotā aizņēmuma termiņa ietvaros.

Ja bāriņtiesa lēmusi par īpašuma iekļāšanas atbilstību aizgādībā esošās personas interesēm, bāriņtiesas lēmumi par aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma (ja tā vērtība pārsniedz 14 000 euro) atsavināšanu, iekļāšanu vai apgrūtināšanu ar citām lietu tiesībām, iesniedzami izšķiršanai tiesā, lieta nosūtāma galīgā nolēmuma pieņemšanai tiesai.³⁰⁹ Bāriņtiesa sagatavo un iesniedz pieteikumu tiesai, lūdzot tiesu izšķirt lietu par aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma, kura vērtība pārsniedz 14 000 euro, iekļāšanu.

6.2.3. Aizgādībā esošajai personai piederošas mantas pārdošana

Aizgādībā esošai personai var piederēt gan kustama manta, gan nekustamie īpašumi.

Pie kustamas mantas pieskaitāmas tehnoloģiskās iekārtas un aprīkojums, transportlīdzekļi, lauksaimniecības tehnika, intelektuālais īpašums, antikvārie un mākslas priekšmeti, vērtspapīri, kā arī citas lietas, kuras var pārvietot no vienas vietas uz otru, ārēji tās nebojājot.

6.2.3.1. Kustamas mantas pārdošana

Ja aizgādnis bāriņtiesai lūdz atļauju aizgādībā esošās personas kustamo mantu atsavināt, iekļāt vai apgrūtināt ar citām lietu tiesībām, bāriņtiesa izvērtē, vai šāda rīcība ir:

- 1) likumīga (jākonstatē, kurš normatīvais akts atļauj aizbildnim (aizgādnim) pārdot aizbildnībā vai aizgādībā esošās personas kustamo mantu);
- 2) lietderīga (jāpārlicinās, vai mantas pārdošana ir veids, kā vislabāk nodrošināt aizbildnībā vai aizgādībā esošās personas interešu ievērošanu, kā arī jāizvērtē, vai

³⁰⁶ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 88. punkts.

³⁰⁷ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 88. punkts.

³⁰⁸ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 95. punkts.

³⁰⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 52. pants.

mantas pārdošanas rezultātā aizbildnībā vai aizgādībā esošā persona gūs lielāku labumu, nekā ja manta paliktu personas īpašumā);

- 3) atbilstoša attiecīgās nepilngadīgās personas vai aizgādībā esošās personas interesēm (pēc iespējas jānoskaidro nepilngadīgās personas viedoklis, aizgādībā esošās personas veselības stāvoklis, izvērtējot, vai konkrētā manta varētu būt personai turpmāk noderīga).³¹⁰

Civillikuma 278. pants paredz, ka aizgādībā esošai personai piekritušās kustamās lietas, kas maitājas vai vispār kļūst nevērtīgākas, piemēram, lauksaimniecības raža, dažādas nolietotas tehniskās ierīces – televizors, radio, un turklāt nav vajadzīgas viņam lietošanai, aizgādnim nekavējoties jāpārdod par iespējami izdevīgāku cenu, nelūdzot šim nolūkam īpašu atļauju, bet dodot bāriņtiesai norēķinu par pārdošanu un ieņemto naudu.

Pārdot aizgādībā esošai personai piederošas kustamās lietas, kas nemaitājas, saskaņā ar Civillikuma 279. pantu, pieļaujams:

- 1) ja tas nepieciešams parādu samaksai, kuri guļ uz aizgādībā esošās personas piekritušo mantojumu, vai arī viņa uzturam;
- 2) ja minētās lietas ir bijušas preces, ar ko mantojuma atstājējs tirgojies.

Katrai šādai pārdošanai aizgādnim iepriekš jālūdz bāriņtiesas atļauja. Piemēram, ja tiek lemts par nepieciešamību pārdot automašīnu, vispirms jānoskaidro, vai tai nav uzlikts liegums, pēc tam:

- 1) automašīnas izlaiduma gads;
- 2) tehniskais stāvoklis;
- 3) vai tā tiek lietota;
- 4) aizgādībā esošās personas viedoklis;
- 5) vai ir izvērtētas visas iespējas pārdot par iespējami augstāku cenu u.c.

Pirms lēmuma pieņemšanas bāriņtiesa lūdz iesniegt pirkuma līguma projektu un, izvērtējot iegūto informāciju, secina, vai pārdošana ir lietderīga un atbilst aizgādībā esošās personas interesēm.

6.2.3.2. *Nekustamā īpašuma pārdošana un maiņa*

Saskaņā ar Civillikuma 280. panta pirmo daļu aizgādībā esošai personai piederošo nekustamo īpašumu pieļaujams pārdot:

- 1) izdalot mantojumu starp pilngadīgajiem un nepilngadīgajiem mantiniekiem;
- 2) neatliekamu parādu samaksai, kas pārgājuši uz viņu kopā ar mantojumu;

³¹⁰ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 88. punkts.

3) ja nav nekādu citu līdzekļu viņas uzturam. Šajā gadījumā bāriņtiesai jāpārlicinās, ka līdzekļi tiešām nepieciešami aizgādībā esošās personas uzturam un aprūpei;

4) ja pārdošana ir vienīgais līdzeklis novērst aizgādībā esošai personai draudošu ievērojamu zaudējumu. Par tādiem gadījumiem aizgādnim jāziņo bāriņtiesai, kura apsvērusi norādītos apstākļus un pārliecinājusies par nodomātās pārdošanas vajadzību vai derīgumu, vai nu pati atļauj pārdot, ja nekustamais īpašums novērtēts ne augstāk par 14 000 euro, vai arī, ja tas novērtēts augstāk, iesniedz lietu izšķiršanai tiesai.

Bāriņtiesai jāizvērtē, kādā stāvoklī ir nekustamais īpašums, vai nav iespējams iegūt līdzekļus citur, lai tomēr varētu nekustamo īpašumu saglabāt. Jāizvērtē iespējama zaudējums un tas, kā tas varētu rasties. Piemēram, ja aizgādībā esošai personai pieder dzīvoklis, bet viņai nav līdzekļu, lai šo dzīvokli uzturētu, kā rezultātā sakrāties parāds un aizgādnis lūdz dzīvokli pārdot, lai novērstu turpmāku parāda krāšanos, jāapsver iespēja dzīvokli izīrēt. Iespējams, ka īrnieks piekrīt segt parādu, kādu laiku nemaksājot papildus par tā īrēšanu, tādējādi nodrošinot īpašuma saglabāšanu.

Mantas pārdošanu par tirgus cenām organizē aizgādnis. Pirms nekustamā īpašuma pārdošanas aizgādnis iesniedz bāriņtiesai pirkuma līguma projektu un nekustamā īpašuma novērtējumu. Bāriņtiesa izvērtē, vai pirkuma līguma projektā minētie nosacījumi un pirkuma cena atbilst attiecīgās aizbildnībā vai aizgādībā esošās personas interesēm. Pēc minēto apstākļu izvērtēšanas bāriņtiesa pieņem motivētu lēmumu. Ja bāriņtiesa piekrīt pirkuma līguma projektā minētajiem nosacījumiem, un, ja nekustamā īpašuma vērtība nepārsniedz 14 000 euro, bāriņtiesas lēmums ir par pamatu, lai aizgādnis noslēgtu pirkuma līgumu.³¹¹

Ja bāriņtiesa uzskata, ka aizgādņa iesniegto līgumu vai darījuma aktu projektu nosacījumi neatbilst aizgādībā esošās personas interesēm, bāriņtiesa var lūgt vienošanās nosacījumus precizēt, norādot, kādi nosacījumi precizējumi.³¹²

Līguma projektu vai darījuma aktu sastāda rakstiski pēc dalībnieku labprātīgas vienošanās (taču tam jāsaturs līguma būtiskas sastāvdaļas) vai pie zvērināta notāra. Notariāta likuma 66. panta pirmās daļas 3. punkts paredz, ka zvērināts notārs sastāda aktu un līgumu projektus.³¹³

Vēlams, lai pirkuma līguma projektā būtu noteikums, ka aizgādībā esošajai personai piederošā īpašuma iespējama pircējs naudu ieskaita uz personas ar ierobežotu rīcībspēju vārda kredītiestādē atvērtajā kontā. Ja naudas līdzekļus pircējs izmaksā aizgādnim skaidrā naudā,

³¹¹ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 91. punkts.

³¹² Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 96. punkts.

³¹³ Notariāta likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 48, 09.07.1993., 66. panta pirmās daļas 3. punkts.

nepieciešams sekot, lai šie līdzekļi tiek noguldīti kredītiestādē uz personas ar ierobežotu rīcībspēju vārda.

Ja nekustamais īpašums ir novērtēts augstāk par 14 000 euro, bāriņtiesa nelemj par atļaujas došanu vai nedošanu īpašuma pārdošanai, bet pieņem koleģiālu lēmumu, ar kuru atzīst, vai īpašuma pārdošana ir lietderīga vai nav lietderīga un atbilst vai neatbilst aizgādībā esošās personas interesēm. Pēc lēmuma pieņemšanas bāriņtiesa lēmumu kopā ar lietā esošo darījuma akta projektu caursūj, caurauklo un apliecina atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Izskatot lietu par nekustamā īpašuma pārdošanu, uz bāriņtiesas sēdi nepieciešams aicināt personu, kura ir nolēmusi iegādāties nekustamo īpašumu, t.i., to personu, kura ir ierakstīta pirkuma līguma projektā kā pircējs. Šī persona bāriņtiesas sēdē ir trešā persona un uz šo personu attiecas administratīvā procesa dalībnieku procesuālās tiesībspējas un rīcībspējas noteikumi.³¹⁴

Pēc lēmuma pieņemšanas bāriņtiesa sagatavo pieteikumu tiesai, lūdzot tiesu izšķirt lietu par aizgādībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma, kura vērtība pārsniedz 14 000 euro, pārdošanu. Pieteikumu kopā ar lēmuma un lietas materiālu kopijām nosūta tiesai izšķiršanai.³¹⁵

Ja aizgādībā esošajai personai piederošais nekustamais īpašums atrodas citas bāriņtiesas darbības teritorijā, jālūdz šai bāriņtiesai pārbaudīt nekustamo īpašumu un informēt par iespējamo īpašuma tirgus vērtību.

Pārdošanai nav vajadzīga tiesas atļauja šādos gadījumos:

- 1) kad to izdara, izpildot likumīgā spēkā nākušu tiesas spriedumu;
- 2) kad tā persona, no kuras mantojuma lieta pārgājusi nepilngadīgajam īpašumā, pati testamentā vai kā citādi noteikusi to pārdot;
- 3) kad to prasa trešā persona, kam ir uz to tiesība.³¹⁶

Visos šajos gadījumos pārdošana izdarāma bāriņtiesas uzraudzībā. Tas nozīmē, ka visos tajos gadījumos, arī tad, kad iepriekšēja bāriņtiesas atļauja nav vajadzīga, ja tiek veiktas kādas darbības ar aizgādībā esošās personas mantu, bāriņtiesai jāpārlicinās, vai tas ir aizgādībā esošās personas interesēs.

Bāriņtiesai, kad tiesa ir izskatījusi lietu un pieņēmusi nolēmumu, un tas ir stājies likumīgā spēkā, nepieciešams sekot aizgādņa turpmākajām darbībām, lai pārliecinātos, vai ievēroti visi pirkuma līguma projektā paredzētie nosacījumi, vai īpašuma pārdošanas rezultātā iegūtie līdzekļi ir noguldīti kredītiestādē, vai, iespējams, iegādāts cits īpašums, varbūt tie izlietoti

³¹⁴ Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001., 28. panta pirmā daļa.

³¹⁵ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 93. punkts.

³¹⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 281. pants.

kredītsaistību, kas pārgājušas līdz ar mantojumu, segšanai. Bāriņtiesai ik gadu līdz 1. februārim, bet, ja ir aizdomas par iegūto līdzekļu izlietojumu bez bāriņtiesas atļaujas, tad nekavējoties jāpieprasa norēķins no aizgādņa.

Gadījumos, ja aizgādībā esošajai personai piederošais nekustamais īpašums tiek mainīts pret citu nekustamo īpašumu, par ko bāriņtiesā ir iesniegts maiņas līguma projekts, tad bāriņtiesai jāizvērtē, vai attiecīgā nekustamā īpašumu maiņa ir aizgādībā esošās personas interesēs.

Aizgādībā esošās personas kustamo un nekustamo mantu var pārdot tikai izolē vai par brīvām cenām (tirgus cenu), raugoties pēc tā, kā bāriņtiesa atzīst par izdevīgāku. Citi veidi nav pieļaujami. Bāriņtiesai ir jāvērtē ekonomiskais izdevīgums un katra veida iespēja nodrošināt lielāko darījuma summu. Aizgādņi, viņu laulātie un bērni nekādā ziņā nedrīkst pirkt aizgādībā esošās personas mantu.³¹⁷

Bāriņtiesai, kad tiesa ir izskatījusi lietu un pieņēmusi nolēmumu, un tas ir stājies likumīgā spēkā, nepieciešams sekot aizgādņa turpmākajām darbībām, lai pārliecinātos, vai ievēroti visi pirkuma līguma projektā paredzētie nosacījumi, vai īpašuma pārdošanas rezultātā iegūtie līdzekļi ir noguldīti kredītiestādē, vai, iespējams, iegādāts cits īpašums, varbūt tie izlietoti kredītsaistību, kas pārgājušas līdz ar mantojumu, segšanai. Bāriņtiesai ik gadu līdz 1. februārim, bet, ja ir aizdomas par iegūto līdzekļu izlietojumu bez bāriņtiesas atļaujas, tad nekavējoties jāpieprasa norēķins no aizgādņiem.³¹⁸

Gadījumos, ja aizgādībā esošajai personai piederošais nekustamais īpašums tiek mainīts pret citu nekustamo īpašumu, par ko bāriņtiesā ir iesniegts maiņas līguma projekts, tad bāriņtiesai jāizvērtē, vai attiecīgā nekustamā īpašumu maiņa ir aizgādībā esošās personas interesēs.

Ja nekustamais īpašums ir novērtēts augstāk par 14 000 euro, bāriņtiesa nelemj par atļaujas došanu vai nedošanu īpašuma maiņai, bet pieņem koleģiālu lēmumu, ar kuru atzīst, vai īpašuma maiņa ir lietderīga vai nav lietderīga un atbilst vai neatbilst aizgādībā esošās personas interesēm.

Izskatot lietu par nekustamā īpašuma maiņu, uz bāriņtiesas sēdi nepieciešams aicināt personu, ar kuru maiņas līgums tiek slēgts. Šī persona bāriņtiesas sēdē ir trešā persona un uz šo personu attiecas administratīvā procesa dalībnieku procesuālās tiesībspējas un rīcībspējas noteikumi.³¹⁹

³¹⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 283. pants.

³¹⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta ceturtā daļa.

³¹⁹ Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001., 28. panta pirmā daļa.

Pēc lietas izskatīšanas bāriņtiesa sagatavo pieteikumu tiesai, lūdzot tiesu izšķirt lietu par aizgādnībā esošajai personai piederošā nekustamā īpašuma, kura vērtība pārsniedz 14 000 euro, maiņu. Pieteikumu kopā ar lēmuma un lietas materiālu kopijām nosūta tiesai izšķiršanai.³²⁰

Līdzēju savstarpējām tiesībām un pienākumiem maiņas līgumā attiecīgi piemērojami pirkuma līguma noteikumi.³²¹

Pēc mantas pārdošanas (maiņas) līguma noslēgšanas aizgādnis mēneša laikā no darījuma noslēgšanas brīža iesniedz norēķinu bāriņtiesā.

6.2.3.3. *Mantas pārdošana izsolē*

Ja aizgādnībā esošās personas mantas pārdošana ir likumīga un lietderīga un atbilst attiecīgās aizgādnībā esošās personas interesēm, bāriņtiesa nosaka, vai attiecīgā manta ir pārdodama izsolē vai par tirgus cenām.³²²

Mantas pārdošanu par tirgus cenām organizē aizgādnis. Pirms nekustamā īpašuma pārdošanas aizgādnis iesniedz bāriņtiesai pirkuma līguma projektu un nekustamā īpašuma novērtējumu.³²³ Savukārt mantas pārdošanu izsolē organizē bāriņtiesa.³²⁴

Aizgādnībā esošās personas kustamo un nekustamo mantu var pārdot vai nu izsolē, vai paši aizgādņi par brīvām cenām, raugoties pēc tā, kā bāriņtiesa atzīst par izdevīgāku.³²⁵

Pārdošana izsolē ir priekšlikums tam, kas par atklāti pārdodamo lietu sola dot visaugstāko cenu, noslēgt par to pirkuma līgumu.³²⁶ Pārdošana izsolē ir no pārdodamās lietas īpašnieka viedokļa vai nu labprātīga, vai piespiesta. Labprātīgi izteiktās gribas gadījumā pārdošanu drīkst izdarīt pēc pārdevēja paša ieskata, kā tiesas ceļā (Civillikuma 2076. pants), tā arī privātā kārtībā. Piespiestā kārtā pārdošana izdarāma tikai tiesas ceļā.³²⁷

Bāriņtiesa var veikt darbības īpašuma pārdošanai izsolē, ja ir redzams, ka aizgādnībā esošajai personai piederošo kustamo vai nekustamo mantu aizgādnis vēlas pārdot par cenu, kas zemāka nekā tās tirgus vērtība un ir pieļaujams, ka, īpašumu pārdodot izsolē, iespējams iegūt lielāku naudas summu par to.

Ja, izvērtējot pirkuma līguma projektā norādīto, tiek secināts, ka izsoles ceļā iegūstama lielāka summa par īpašumu, bāriņtiesa, atbilstoši Bāriņtiesu likuma 16. panta 5. punktā

³²⁰ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 93. punkts.

³²¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 2092. pants.

³²² Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 89. punkts

³²³ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 87. punkts.

³²⁴ Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037., Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006., 90. punkts.

³²⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 283. pants.

³²⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 2073. pants.

³²⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 2074. pants.

noteiktajam, var lemt par pieteikuma iesniegšanu tiesā, mantas pārdošanai izsolē.³²⁸ Nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā nosaka Civilprocesa likuma 49. nodaļa.³²⁹

Iesniedzot pieteikumu, lietā ieinteresētā persona būs aizgādnis. Uz tiesu aicināma arī aizgādībā esošā.³³⁰

Pieteikums par nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā iesniedzams rajona (pilsētas) tiesai pēc nekustamā īpašuma atrašanās vietas.³³¹

Pārdošanu izsolē veic tiesu izpildītājs.³³²

6.2.4. Mantojuma sadale

Ja mantojums piekritis vairākām personām kopīgi, tad viņas var vai nu valdīt to nedalīti, vai prasīt tā dalīšanu.³³³ Nevienu nevar piespiest palikt mantojuma kopvaldījumā, un katrs līdzmantinieks var prasīt tā dalīšanu. Dalīt var arī tad, kad viens vai vairāki līdzmantinieki nav sasnieguši pilngadību vai atrodas aizgādībā un viņu tiesības tādā gadījumā aizsargā viņu aizbildņi vai aizgādņi.³³⁴

Aizgādņi var prasīt dalīšanu tikai ar bāriņtiesas atļauju, par to, iesniedzot attiecīgu motivētu iesniegumu bāriņtiesai, kam pievienoti konkrētai situācijai atbilstoši nepieciešamie dokumenti – piemēram, mājas kārtībā izdarīts dalīšanas akts, kustama vai nekustamā īpašuma novērtējumi. Vairāk par procesu var lasīt bāriņtiesu prakses metodiskajās vadlīnijās bērnu un aizgādībā esošu personu mantisko interešu aizsardzībā.³³⁵

Mantojumu daļa labprātīgi (mājas kārtībā, pie notāra vai bāriņtiesā) vai tiesas ceļā, ja līdzmantinieki nevar vienoties. Ja starp līdzmantiniekiem ir aizgādībā esošas personas, tad mājas kārtībā izdarītais dalīšanas akts apstiprināms bāriņtiesā, turklāt, ja aizgādībā esošās personas daļa pārsniedz 14 000 euro, bāriņtiesas lēmums iesniedzams tiesai apstiprināšanai.³³⁶

Kustama vai nekustama manta pirms dalīšanas jānovērtē.³³⁷ Novērtējumam ir svarīga loma, lai bāriņtiesa pārliecinātos, ka mantas dalīšanas rezultātā netiek apdalīta aizgādībā esošā persona.

Ja tikai viens no līdzmantiniekiem vēlas sev paturēt dalāmo nekustamo īpašumu, tad viņam jāatlīdzina pārējiem līdzmantiniekiem samērā ar to daļām attiecīga naudas summa, kas

³²⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 07, 07.07.2006., 16. panta 5. punktā.

³²⁹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998.

³³⁰ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 72. panta otrā daļa.

³³¹ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 395. pants.

³³² Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998., 398. pants.

³³³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 715. pants.

³³⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 724. pants.

³³⁵ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 11.11.2022.

³³⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 731. pants.

³³⁷ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 737. pants.

pēc vienošanās vai nu izmaksājama skaidrā naudā vai nodrošināma ar ķīlas tiesībām uz pašu nekustamo īpašumu.³³⁸

Mantojuma dalīšana ir iespējama tikai tad, ja zvērināts notārs mantiniekiem ir izdevis mantojuma apliecību, vai spēkā stājies tiesas spriedums mantojuma lietā. Mājas kārtībā izdarītam mantojuma dalīšanas aktam ir jābūt balstītam uz mantojuma apliecībā norādīto īpašumu un tā mantiniekiem. Ja līdzmantinieki nevar vienoties, mantas dalīšana notiek tiesas ceļā atbilstoši spēkā esošam tiesas spriedumam.

Izskatot lietas par mājas kārtībā izdarītas mantojuma dalīšanas akta apstiprināšanu, uz bāriņtiesas sēdi nepieciešams aicināt personas, vai to pārstāvjus, kuri ir līdzmantinieki un ir iekļautas mantojuma dalīšanas aktā vai tā projektā. Mājas kārtībā izdarīta mantojuma dalīšanas akta nosacījumi jāizvērtē tāpat kā pirkuma līguma projekta nosacījumi, lemjot par nekustamā īpašuma pārdošanu.

Piemēram:

Mantojumā ietilpst 2-istabu dzīvoklis un 1-istabas dzīvoklis, 2010. gada izlaiduma automašīna un komercsabiedrība. Mantinieki ir mantojuma atstājēja sieva, viens nepilngadīgs bērns (15 gadi) un aizgādībā esoša pilngadīga persona, kas ir viņas otrs bērns, un, kam ir ierobežota rīcībspēja darījumu slēgšanā, maksājumu izdarīšanā un rīcībā ar mantu un tās pārvaldībā, ar aizgādības veidu – atsevišķa aizgādība. Līdz ar to, katrs mantojis 1/3 domājamo daļu no īpašumiem. Lai varētu vienkāršot komercsabiedrības pārvaldību, mantojuma atstājēja sieva, kas ir bērna māte un aizgādne vienā personā, iesniegusi bāriņtiesā mājas kārtībā izdarīta mantojuma dalīšanas akta projektu, no kura redzams, ka mantojuma sadales rezultātā viņa iegūs komercsabiedrību, viens bērns – 2-istabu dzīvokli, aizgādībā esošā persona (otrs bērns) – automašīnu un 1-istabas dzīvokli.

Izvērtējot, vai šāda (arī savādāka) mantojuma sadale atbilst nepilngadīgā bērna un aizgādībā esošās personas interesēm, bāriņtiesai:

1) jānoskaidro īpašumu tirgus vērtība;

2) jāizvērtē, vai komercdarbība darbojas ar peļņu un vai tiek saņemtas dividendes, ja ir peļņa, cik lielu summu tā gadā sastāda (varbūt komercsabiedrības viena gada peļņa ir dzīvokļa vērtības apmērā, kas liek secināt, ka šāds sadalījums, iespējams, nebūs atbilstošs bērna un aizgādībā esošās personas interesēm, taču ievērojot to, ka nekustamais īpašums ir stabila vērtība, savukārt komercsabiedrības pastāvēšana nav prognozējama, iespējams, ka sadalījums atbilstošs bērna un aizgādībā esošās personas interesēm. Ja komercsabiedrības peļņa ir liela,

³³⁸ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 739. pants.

var piedāvāt bērna mātei-aizgādnei peļņas daļu regulāri noguldīt kredītiestādē uz bērna un aizgādībā esošās personas vārda);

3) jāizvērtē, vai mantojuma sadale starp bērnu un aizgādībā esošo personu būs taisnīga, t.i., vienam – 2-istabu dzīvoklis, otram – automašīna un 1-istabas dzīvoklis. Varbūt 1-istabas dzīvokļa tirgus vērtība ir daudz lielāka kā 2-istabu, jo tas atrodas pieprasītākā vietā, piemēram, pilsētas centrā, savukārt 2-istabu dzīvoklis atrodas pilsētas nomalē un tā tirgus vērtība ir zemāka;

4) jānoskaidro bērna un aizgādībā esošās personas viedoklis, taču jāņem vērā, ka ne bērns, ne aizgādībā esoša persona ne vienmēr spēj objektīvi izvērtēt, kā būtu labāk, tādēļ atbildība par to, lai maksimāli būtu ievērotas visu iesaistīto pušu intereses, jāuzņemas bāriņtiesai.

Līdzīgi, ja nepieciešams arī pamatīgāk, jāizvērtē jebkura situācija.

Kad bāriņtiesa ir izvērtējusi saņemtos dokumentus, ieguvusi papildus nepieciešamo informāciju un lieta izskatīta bāriņtiesas sēdē, tiek sagatavots lēmums par mājas kārtībā izdarīta mantojuma sadales akta apstiprināšanu. Ja bāriņtiesa pieņem pozitīvu lēmumu, t.i., nolemj apstiprināt mantojuma sadales aktu un bērna vai aizgādībā esošās personas daļa pārsniedz 14 000 euro, tas tiek iesniegts tiesai apstiprināšanai³³⁹. Ja bāriņtiesa pieņem negatīvu lēmumu, t.i., nolemj neapstiprināt mantojuma sadales aktu, ieinteresētā persona to var pārsūdzēt Administratīvā procesa likuma noteiktajā kārtībā Administratīvajā rajona tiesā.

6.2.5. Mantas pārvaldība

Aizgādība pār pilngadīgajiem pakļauta attiecīgiem noteikumiem par aizbildnību pār nepilngadīgajiem, tādēļ pilngadīgas aizgādībā esošās personas mantas pārvaldībai piemērojami tie paši noteikumi, kas attiecas uz aizbildnības pārvaldību.³⁴⁰

Aizbildnim jāpārvalda aizbilstamā manta ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas.³⁴¹ Mantas pārvaldības prasības uz aizgādņiem attiecas tāpat kā uz aizbildņiem, jo bāriņtiesa uzrauga aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē.³⁴²

Aizbildnim katra gada sākumā, ne vēlāk par februāri, jādod bāriņtiesai norēķins par aizbildnības pārvaldību.³⁴³ Arī aizgādņim, kas ir iecelts mantojumam,³⁴⁴ savas pārvaldības

³³⁹ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 51. panta 3. punkts.

³⁴⁰ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 356. pants.

³⁴¹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 269. pants.

³⁴² Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta pirmā daļa.

³⁴³ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 300. un 301. pants.

³⁴⁴ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 660. pants.

laikā ik gadu ir jādod par to norēķins bāriņtiesai. Kad mantojumu nododot mantiniekiem vai aiz citiem iemesliem aizgādņība izbeidzas, aizgādņim bāriņtiesai jādod galīgais norēķins.³⁴⁵

Norēķinā jābūt mantas sastāva apzīmējumam un sīkam sarakstam, pieliekot pēc iespējas klāt kvītis par visiem konkrētā laika posmā bijušajiem izdevumiem aizgādņībā esošās personas labā, kā arī par saņemtajiem ienākumiem un tāpat par ienākumu summām, kas palikušas nesaņemtas. Ja bāriņtiesai pret gada norēķinu nav iebildumu, tā apstiprina norēķinu. Bāriņtiesa pārbauda aizbildņu norēķinu pareizību gadu pēc gada.³⁴⁶

Bāriņtiesa pārbauda, vai aizgādņis pārvalda aizgādņībā esošās personas mantu atbilstoši personas interesēm un normatīvo aktu prasībām. Bāriņtiesas priekšsēdētājs pārbauda aizgādņa iesniegto norēķinu un to apstiprina, ja bāriņtiesai nav iebildumu.³⁴⁷ Vairāk par norēķiniem aprakstīts [1.1.4. nodaļā “Aizgādņības uzraudzība”](#).

Bāriņtiesa var uzlikt aizgādņim pienākumu iesniegt norēķinu jebkurā laikā.³⁴⁸ Uzlikt šo pienākumu bāriņtiesa var, ja ir pamatotas aizdomas, ka aizgādņis bez bāriņtiesas atļaujas ir rīkojies ar aizgādņībā esošās personas mantu vai mantojuma masā ietilpstošu mantu, vai arī, ja bāriņtiesa ir devusi kādus norādījumus vai atļaujas rīkoties ar mantu. Piemēram, ja bāriņtiesa ir lēmusi par īpašuma pārdošanu un pārdošanas rezultātā iegūtie naudas līdzekļi aizgādņim bija jānogulda kredītiestādē, tad bāriņtiesai ir tiesības prasīt atsevišķu norēķinu par konkrēto darījumu. Bāriņtiesa var lūgt aizgādņim uzrādīt ar kredītiestādi noslēgto līgumu par konta atvēršanu uz aizgādņībā esošās personas vārda, lai pārliecinātos, ka personas konts nav piesaistīts interneta bankai, norēķinu kartēm, vai arī līgumā nav iekļauti kādi citi nosacījumi, kas ļautu veikt darījumus ar kontā esošo naudu bez bāriņtiesas atļaujas, tādējādi apdraudot aizgādņībā esošās personas interešu un tiesību aizsardzību.

Izvērtējot aizgādņu norēķinus, bāriņtiesai jāvērs uzmanību uz to, kā tiek saglabāta aizgādņībā esošās personas manta. Ja aizgādņībā esošajai personai pieder dzīvoklis, jāseko līdzi, kā tas tiek saglabāts, vai ir segti visi nepieciešamie maksājumi. Ja ir šaubas, ka komunālie maksājumi par dzīvokli vai arī citi maksājumi, kas saistīti ar nekustamā īpašuma uzturēšanu (arī nekustamā īpašuma nodoklis) netiek veikti, bāriņtiesai nepieciešamā informācija jāizprasa, piemēram, no dzīvokļa pārvaldnieka – izziņa par komunālo maksājumu parādu neesamību, no dzīvoklī esošo citu pakalpojumu sniedzējiem izziņas par parādu neesamību, utt. Pieļaujams, ka aizgādņībā esošajai personai piederošais dzīvoklis tiek izīrēts, tomēr tad jāpārliecinās, kā tiek izlietoti ienākumi par dzīvokļa izīrēšanu. Iesakāms, piemēram, īres līgumā paredzētos un ieņemtos līdzekļus noguldīt kredītiestādē uz aizgādņībā esošās personas vārda atvērtā

³⁴⁵ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 663. pants.

³⁴⁶ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 301. un 302. pants.

³⁴⁷ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta ceturrtā daļa.

³⁴⁸ Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006., 41. panta piektā daļa.

noguldījuma kontā ar peļņas procentiem. Minētos līdzekļus pieļaujams ieguldīt, piemēram, cita aizgādībā esošajai personai piederoša īpašuma uzturēšanai.

Ja aizgādībā esošā persona ir mantojusi tirdzniecības, rūpniecības vai kādu citu komercsabiedrību, aizgādnim tas jāturpina uz aizgādībā esošās personas rēķina, tādēļ bāriņtiesai jāseko, vai komercsabiedrības turpināšana nav saistīta ar risku vai tai ceļā nestāv kādi citi šķēršļi. Jautājums par komercsabiedrības turpināšanu vai izbeigšanu jāizšķir bāriņtiesai³⁴⁹, kas nozīmē, ka tai ir jāiegūst informāciju par komercsabiedrības peļņu vai zaudējumiem, lai, pēc iespējas to izvērtētu un nepieciešamības gadījumā dotu vajadzīgos norādījumus aizgādnim.

Informāciju par komercsabiedrības peļņu vai zaudējumiem bāriņtiesa var iegūt, piemēram, uzņēmumu datu bāzē Lursoft, kur ir pieejami uzņēmumu gada pārskati, vai no pašas komercsabiedrības. Bāriņtiesai jāizvērtē vai komercsabiedrība darbojas ar peļņu vai zaudējumiem, vai tiek saņemtas dividendes, ja ir peļņa, cik lielu summu tā gadā sastāda. Tikai pēc tam, bāriņtiesa var pieņemt atbilstošu lēmumu par to, vai komercsabiedrības turpināšana ir aizgādībā esošās personas interesēs vai tomēr nav.

Ikgadējā norēķinā noteikti jāatspoguļo jebkuras izmaiņas, kas notikušas saistībā ar aizgādībā esošās personas mantu, turklāt bāriņtiesai, pārbaudot iesniegto norēķinu, jāizvērtē informācija un tā salīdzināma ar iepriekšējā gadā iegūto informāciju.

Vairāk par aizgādībā esošu personu mantisko interešu aizsardzību informācija pieejama Gata Litvina un Ilonas Kronbergas “Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizgādībā esošu personu mantisko interešu aizsardzībā”, 2021. gads.³⁵⁰

³⁴⁹ Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937., 292. pants.

³⁵⁰ Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021., Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/920/download>, aplūkots – 11.11.2022.

Literatūras un izmantoto avotu saraksts

Normatīvie akti

1. Līgums par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 259, 14.07.2000;
2. Līgums starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 01.11.1995.
3. Līgums starp Moldovas Republiku un Latvijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 152, 04.10.1995.
4. Līgums starp Latvijas Republiku un Polijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās: starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 25, 26.02.1994.
5. Iesniegumu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 11.10.2007.
6. Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 107, 07.07.2006.
7. Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 74, 11.05.2005.
8. Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 14.11.2001.
9. Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 326, 03.11.1998.
10. Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 08.07.1998.
11. Ārstniecības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 167, 01.07.1997.
12. Notariāta likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 48, 09.07.1993.
13. Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis, Nr. 41, 20.02.1937.
14. Tieslietu ministrijas nolikums: Ministru kabineta 2017. gada 16. augusta noteikumi Nr. 474. Latvijas Vēstnesis, Nr. 164, 18.08.2017.
15. Bāriņtiesas darbības noteikumi: MK 19.12.2006. noteikumi Nr. 1037. Latvijas Vēstnesis, Nr. 207, 29.12.2006.
16. Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu: LV likums. Valdības Ziņotājs, Nr. 3, 16.01.1992., zaudējis spēku 12.10.1996.

Literatūra

1. Balodis, K. 2007. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 383 lpp.
2. Gecs, Z. Mantošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 471 lpp.
3. Litvins, G., Kronberga, I. Bāriņtiesu prakses metodiskās vadlīnijas bērnu un aizsardzībā esošo personu mantisko interešu aizsardzībā. Rīga, 2021, 194 lpp.

4. Līcis, A. Prasības tiesvedība un pierādījumi. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003, 127 lpp.
5. Schellhammer, K. Familienrecht nach Anspruchsrundlagen. 3. Aufl. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2004
6. Mary Joy Quinn, Guardianship of Adults. Achieving Justice, Autonomy, and Safety, USA: Springer Series on Ethics, Law, and Aging, 2005

Elektroniskie resursi

1. D.Anča, I. Karapetjana, T.Knapa, D.Liepa, I.Meļņika, Ē.Pičukāne, V.Polinska, G.Roziņa, "Vieglā valodas. Rokasgrāmata", LU Akadēmiskais apgāds, 2022. Pieejams:
https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Viegla_valoda/Viegla_valoda-rokasgramata.pdf, aplūkots – 10.11.2022.
2. Vieglās valodas līmeņu detalizēti apraksti. Pieejams:
https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Projekti/perlsi/LIME_NU_APRAKSTS_VIEGLAS_VALODAS_TEKSTU_VEIDOTAJIEM_2021_2022.pdf, aplūkots – 10.11.2022.
3. Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādībā esošas personas mantisko interešu aizstāvību. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/180/download>, aplūkots – 04.05.2022.
4. Fotoattēlu datubāze izmantošanai vieglās valodas tekstu veidošanai. Pieejams:
<https://www.lu.lv/en/perlsi/io-latvia/multi-language-oer/>, aplūkots – 10.11.2022.
5. Anotācija likumam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā", spēkā ar 01.01.2013. Pieejams:
<https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/959281246F7236A4C225794A00256BBC?OpenDocument>, aplūkots – 06.11.2022.
6. Audiologopēdu asociācijas materiāli. Pieejams: <https://audiologopedi.lv/alternativa-komunikacija/>, aplūkots – 10.11.2022.
7. Latvijas Republikas tiesībsargs 2021.gada 19.janvāra vēstule Nr.1-5/10. Pieejams:
https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/par_aizgadnibas_institutu_veicot_barintiesu_reformu_002_1611327314.pdf, aplūkots – 17.11.2022.

Tiesu prakse

1. Administratīvās rajona tiesas 2020. gada 14. maija lēmums lietā Nr. A420168720. Publiski nav pieejams.

2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 26. septembra lēmums lietā Nr. SKA-1460/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5971>, aplūkots – 11.11.2022.
3. Latvijas Republikas Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 22. februāra lēmums lietā Nr. SKA-1002/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5743>, aplūkots – 10.11.2022.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 14. februāra lēmums Lietā Nr. SKA 589/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5088>, aplūkots – 03.09.2022.
5. Administratīvās apgabaltiesas 2013. gada 28. oktobra spriedums lietā Nr. AA43-1467-13.
6. Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/9-par%20barintiesu%20lemumiem-2015.doc, aplūkots – 17.05.2022.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2011. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-71/2011.
8. Administratīvās apgabaltiesas 2010. gada 16. marta spriedums lietā Nr. AA43-0958-10/4.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2007. gada 12. aprīļa lēmums lietā Nr. SKA-277/2007.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2005. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. SKA-291.